

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GELİBOLU KENTİ VE ÇEVRESİNİN PEYZAJ
POTANSİYELİNİN SAPTANMASI

Burcu GÜNDÜZ

Danışman:

Doç. Dr. Abdullah KELKİT

Ekim, 2008

ÇANAKKALE

GELİBOLU KENTİ VE ÇEVRESİNİN PEYZAJ POTANSİYELİNİN SAPTANMASI

**Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı**

Burcu Gündüz

**Danışman:
Doç. Dr. Abdullah KELKİT**

**Ekim, 2008
ÇANAKKALE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

BURCU GÜNDÜZ tarafından **DOÇ. DR. ABDULLAH KELKİT** yönetiminde hazırlanan “**GELİBOLU KENTİ VE ÇEVRESİNİN PEYZAJ POTANSİYELİNİN SAPTANMASI**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Abdullah KELKİT

Yönetici

Yrd. Doç. Dr. Tülay CENGİZ

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Vedat ÇALIŞKAN

Jüri Üyesi

Sıra No:.....

Tez Savunma Tarihi:...../...../.....

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

ÇOMÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanan **“Gelibolu Kenti ve Çevresinin Peyzaj Potansiyelinin Saptanması”** konulu bu araştırmada; çalışmanın her aşamasında yakın ilgi ve önerilerinin yanı sıra mesleki birikimi ve desteğiyle beni yönlendiren değerli hocam ve tez danışmanım sayın Doç. Dr. Abdullah KELKİT'e teşekkür ederim. Ayrıca; tez çalışması süresince veri toplama aşamasında destek ve yardımlarını görmüş olduğum ilgili kurum ve kuruluşlara teşekkür ederim.

Çalışmanın başlangıcından son aşamasına kadar maddi ve manevi desteğini esirgemeyen her zaman yanımda olan çok değerli eşime, aileme ve özellikle araştırmalarımnda bana verdiği destek ve yardımlarından dolayı canım babam Nevzat Gündüz'e sonsuz teşekkür ederim.

Burcu GÜNDÜZ

SİMGELER VE KISALTMALAR

GYTMP	Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı
KASK	Kat Alanı Kat Sayısı
TASK	Taban Alanı Kat Sayısı

GELİBOLU KENTİ VE ÇEVRESİNİN PEYZAJ POTANSİYELİNİN SAPTANMASI

ÖZET

Dünyada hızlı nüfus artışı ve sağlıksız kentleşme gün geçtikçe doğal ve kültürel değerlere daha fazla zarar vermektedir. Bu anlamda çevrenin geri dönülmez biçimde zarara uğramasını engellemek için özel habitata sahip flora ve fauna değerlerini güvence altına almak gerekmektedir. Aynı zamanda tarih ve kültürel mirasın olumsuz etkilenmesinin önlenmesi, korunması ve gelecek nesillere aktarılması oldukça önemlidir.

Ülkemiz planlama çalışmalarında da doğal ve kültürel peyzaj elemanlarının bu çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımla yürütülen araştırmada ülkenin doğal ve kültürel peyzaj elemanları; ülke koşullarına göre geliştirilmiş ilkeler ve standart sayılabilecek görüş ve çalışmalar çerçevesinde, insan konforu temelinde, ülkemizin tüm bölgelerinde uygulanabilecek bir örnek olarak doğal peyzaj ve kültürel peyzaj başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Araştırmada; peyzaj, peyzaj planlama, ekolojik planlama ve peyzaj potansiyeli kavramları çeşitli alt başlıklarla incelenmiştir. Bu bilgiler ışığında Gelibolu kenti ve çevresinin doğal ve kültürel peyzaj değerleri saptanmıştır. Ayrıca kentin sahip olduğu peyzaj potansiyelini geliştirilmesi için yapılması gereken çalışmalar ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Çanakkale, Gelibolu, Peyzaj Potansiyeli, Peyzaj Planlama

DETERMINATION OF THE LANDSCAPE POTENTIAL OF THE GALLIPOLI CITY AND ITS SURROUNDINGS

ABSTRACT

Population growth and unhealthy urbanization in the world harm the nature and cultural values day by day. In this sense, in order to prevent the damage of the environment irreversibly, it is essential to assure flora and fauna values that have special habitats. At the same time it is very crucial to avoid the damage on the history and cultural heritage, and also protect them to transmit to the posterity.

Natural and cultural landscape factors should be assessed in this framework during the planning processes in our country. In this research, which is carried on with this approach, our countries' natural and cultural landscape factors are examined under the natural landscape and cultural landscape headings by taking into consideration the arguments and exercises that can be considered as standards and criterias developed according to the country's circumstances, and with the objectives of enlightening about the comparable characteristics, based upon human comfort, that can be implemented at all the regions of our country.

In this research; landscape, landscape planning, open and green area, ecological planning and landscape potential concepts are analyzed with the various subheadings. In the light of this informations, natural and cultural landscape values of Gallipoli and its near environment are determined and the landscape potential of district is evaluated. Furthermore in this research it is presented the proposals and practices that are needed to be done to develop the landscape potential of the district.

Keywords: Çanakkale, Gallipoli, Landscape Potential, Landscape Planning

İÇERİK

	Sayfa
TEZ SINAVI SONUÇ BELGESİ.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
BÖLÜM 1 – GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2 - ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	4
BÖLÜM 3- KURAMSAL TEMELLER.....	14
3.1. Peyzaj Tanımı.....	14
3.2. Peyzaj Planlama.....	18
3.3. Ekolojik Planlama.....	27
3.4. Peyzaj Potansiyeli.....	30
BÖLÜM 4- MATERYAL ve YÖNTEM.....	31
4.1. Materyal.....	31
4.2. Yöntem.....	33
BÖLÜM 5- ARAŞTIRMA BULGULARI.....	34
5.1. Doğal Peyzaj Özellikleri.....	34
5.1.1. İklim.....	34
5.1.2. Coğrafi Konum.....	37
5.1.3. Jeoloji ve Toprak.....	37
5.1.4. Topoğrafya.....	41
5.1.5. Hidroloji.....	42
5.1.6. Bitki Örtüsü.....	44
5.1.7. Fauna.....	46
5.2. Kültürel Peyzaj Özellikleri.....	51

5.2.1. Tarihi Gelişim.....	51
5.2.2. Nüfus ve Demografik Yapı.....	54
5.2.3. Ekonomik Yapı.....	56
5.2.4. Kentin Fiziksel Gelişimi.....	60
5.2.5. Ulaşım.....	62
5.2.6. Arazi Kullanımı.....	64
5.2.7. Turizm.....	84
BÖLÜM 6- SONUÇ VE TARTIŞMA.....	102
KAYNAKLAR.....	113
Ekler.....	-
Tablolar.....	I
Şekiller.....	II
Yaşam Öyküsü.....	IV

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Özellikle 20. yüzyıl süresince, insan için konforlu bir çevre yaratma adına yaşanan ve konforlu olarak değerlendirilen çok yönlü değişimler, peyzajın doğal-cansız varlıklarının bilinçsizce tahribatını ve canlı varlıkların sürekliliğinin tehlikeye düşmesini beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, koruma-kullanma dengesi temeline dayanan, hem bugünün insanı hem de gelecek kuşaklar için yaşanabilir çevreler yaratma ve bırakma hedefi ile şekillenen bütüncül planlama çalışmaları giderek önem kazanan konulardan biri olmuştur (Özdemir, 2003).

İnsanoğlu yaşamsal faaliyetlerini yaşadığı çevredeki peyzajın doğal elemanları olan hava-su-arazi kaynaklarına bağımlı olarak sürdürmekte olup, aynı zamanda bu kaynakların doğal yapılarında da çeşitli baskılar sonucunda değişimler meydana getirmektedir. Özellikle 20. yüzyıl içinde tüm dünyada büyük bir hızla artan teknolojik gelişmeler, peyzajın abiyotik varlıklarının bilinçsizce tahribatı ile biyotik varlıkların sürekliliğinin tehlikeye düşmesi sorununu da beraberinde getirmektedir. Küresel ölçekte yaşanan bu sorunlar, gelişmesine devam eden ve henüz ülkesel ve bölgesel ölçekte gelişme sürecini tamamlayamamış olan ülkemize de farklı şekillerde yansımaktadır. Bu sorunların temelinde yerleşim, endüstri, turizm, ulaşım gibi değişik sektörlerle ilgili kararların bütüncül bir planlama çerçevesinde ele alınmaması ve yürütülen yanlış politikalar sonucu arazilerin bilinçli bir şekilde kullanılmaması yatmaktadır.

Özdemir (2003)'e göre ülke ölçeğinde doğal, kültürel, ekonomik gelişimin sağlanabilmesi amacı ile yürütülen çok yönlü planlama çalışmaları bağlamında olan doğal kaynakların korunarak kullanımı yönünde kararların üretildiği peyzaj planlama çalışmaları da bu kapsamda giderek daha çok önem kazanmaktadır. Ülke içinde değişen koşullara rağmen, yaşanabilirlik ölçütü-yaşanabilirlik koşulu ya da insan konforu olarak nitelendirilen ilke temelinde, her yöre ve bölgenin sahip olduğu özellikler göz önünde bulundurularak belirlenmiş ve aynı zamanda planlama

çalışmalarına altlık oluşturacak peyzaj potansiyellerinin ortaya konulması gerekmektedir.

Koruma- kullanma dengesi gözetilerek sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda insan konforunu sağlayan ve doğal dengeyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya olanak verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere yaşanabilir doğal, fiziki ve sosyal bir çevre bırakmayı amaçlayan ve ülke düzeyinde fiziksel planlama sürecine uyumlandırılmış peyzaj planlama çalışmalarında uygulanabilirlik sağlanması gerekmektedir. Bunun için ise kaynakların tam ve etkin bir şekilde kullanılması gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Her yöre ve bölgenin sahip olduğu kaynaklarının tam ve etkin kullanımının gerçekleştirilmesi doğrultusunda peyzaj potansiyelinin saptanması ve doğru kullanılması ile peyzaj planlamanın yapılması, fiziksel planlama süreci için çözüm yollarından biri olarak değerlendirilebilir (Özdemir, 2003).

19. yüzyıl Sanayi Devrimi ile başlayan sanayileşme ve kentleşme sürecinde, özellikle kentsel alanlarda hızlı nüfus artışına bağlı yapı yoğunlukları artarken, kentsel arsa ve arazi değerleri yüksek boyutlara ulaşmıştır. Hızlı sanayileşme ve plansız kentleşme koşut olarak doğal çevre ve ekolojik düzen hızla tahrip edilme ve kirletilme sürecine girerken, spekülatif ve spontane kentsel gelişimler sonucu kentsel açık-yeşil alanlar yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak ortaya atılan sürdürülebilir kalkınma modeli ile çevre olgusu önem kazanmış ve özellikle kentsel alanlarda, kentsel nüfusun sağlıklı ve yaşanabilir bir ekolojik ortam içinde rekreasyonel aktivitelerinin gerçekleştirilebileceği kent içi ve kent dışı açık-yeşil alanlar oluşturulması ile mevcut doğal ve kültürel yapı özelliklerinin korunması ve geliştirilmesi ön plana çıkmıştır (Özcan, 2000).

21. yüzyıla girerken, ülkelerin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunlardan biri kaynakların, özellikle doğal kaynakların sürdürülebilir kullanım olanaklarının giderek azalmasıdır. 6 milyara ulaşan dünya nüfusunun gelişen ve değişen gereksinimlerinin karşılanması, doğada hazır bulunan ve çoğunlukla herhangi bir

bedel ödemeksizin elde edilebilen kaynakların tüketme derecesindeki kullanımlarına neden olabilmektedir. Böylece, dünya üzerindeki doğal ve yapay ekosistemlerde canlı ve cansız unsurlar arasındaki dengeli ilişkiler, insanın değiştirici baskın rol oynaması nedeniyle hızlı bir biçimde bozulabilmektedir (Kahraman, 1999).

Planlamada amaç, kaynaklarla kullanıcı gereksinimleri arasında denge kurabilecek kararlar üretebilmektir. Bu dengenin, yalnızca o günün koşulları için değil, gelecekteki koşulların da ön planda tutularak kurulması gerekir. Sürdürülebilirlik kavramının özünde de bu ilke yatmaktadır. Kaynaklarla kullanıcı gereksinimleri arasındaki dengenin kurulabilmesi, hem kaynakların hem de kullanıcı gereksinimlerinin değişken ve gelişen koşullara göre görülebilen zaman dilimi içerisinde olabileceği boyutların ayrıntılı belirlenmesine bağlıdır (Kahraman, 1999).

Bu çalışmada; peyzaj, peyzaj planlama, peyzaj potansiyeli konularında kavramsal açıklamalara yer verilmiştir. Peyzaj potansiyelinin belirlenmesine ilişkin yapılmış olan önceki çalışmalar ele alınmıştır. Araştırma alanına ilişkin doğal ve kültürel kaynaklar incelenerek, alanın sahip olduğu özellikler belirlenmiştir. Gelibolu kenti ve çevresi özelinde cansız (abiyotik) ve canlı (biyotik) varlıkların peyzaj potansiyeli ortaya konularak sektörel ilişkilendirmeler yapılmıştır. Ayrıca; Gelibolu kenti ve çevre peyzajının ayrıntılı sörveyleri ve analizleri yapılmış, estetik, görsel ve kültürel değerler incelenerek kentin peyzaj karakterini belirleyici özellikler ortaya konulmuştur. Tüm bu çalışmalar sonucunda elde edilen veriler ışığında Gelibolu kenti ve çevresinde gerçekleştirilecek tüm planlama çalışmalarında ve kalkınma projelerinde yönlendirici olma hedefine yönelik olarak peyzaj potansiyeli belirlenmiştir.

BÖLÜM 2

ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Kurtoğlu (1938), “**Gelibolu ve Yöresi Tarihi**” isimli eserinde Mitolojik devirde, Argonatların seferleri ve Truva savaşı, Mel harpleri, Peloponez harpleri esnasında, Makedonyalılar ve Bergama Krallığı zamanındaki Gelibolu ve yöresini incelemiştir.

Mc Harg (1969), doğanın koruma ve kullanma dengesinin kurulması ve alan kullanımlarının uygunluk derecelerinin belirlenmesi amacıyla yaptığı çalışmasında doğayı çok yönlü ve ayrıntılı yorumlayarak incelemiştir. Sonuçta alanın değişik kullanımlar için kapasitelerinin saptanabileceği sonucuna varılmıştır.

Tuowski ve Strassert (1972), bir bölge peyzajının rekreasyonel yönden uygunluğunu saptamak ve değerlendirmek amacıyla oluşturdukları yöntemde peyzajla ilgili birbirinden farklı çok sayıda aktivite ve bunlara ilişkin ölçütler kullanmışlardır. Bu doğrultuda, bir bölgenin rekreasyonel potansiyelini saptama açısından önemli olan doğal özellikler ve rekreasyon için alt yapı olanakları üç ana başlıktan oluşan karar ilkeleri geliştirmişlerdir.

Bayraktar (1973), “**İzmir Şehrinin İmarında Peyzaj Mimarisi İle İlgili Problemler ve Prensiplerin Tespiti**” adlı çalışmasında kentin yeşil alan sistemini statik, fonksiyonel ve teknik prensiplerle bağdaştırarak belirlenmesi gerektiğini belirtmektedir. Uygun yeşil alan sisteminin ortaya konulması için, kente ait fiziksel ve kültürel faktörleri de incelemiştir.

Buchward ve diğ., (1973), Kiemstedt tarafından geliştirilen V-Wert Yöntemine ağırlık veren bir rekreasyonel değerlendirme yöntemini oluşturarak Almanya’da Bodensee Gölü ve çevresinde yer alan rekreasyonel, endüstriyel ve yerleşim alanlarının baskısını ekolojik olarak çözmek üzere kullanarak alan kullanım önerisinde bulunmuşlardır.

Lovejoy (1973), bir alanda yapılması istenilen rekreasyonel planlamada, o alanın kullanıma yönelik amaç ve biçiminin tasarım potansiyeli ile dengede olmasının gerektiğini ve potansiyelin doğal kaynaklara zarar vermeden yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Rekreasyonel alanların sınıflandırmasında, özellikle kullanıcı ve kullanım potansiyeli arasındaki denge ve mevcut gereksinimleri ile kullanımların elverişliliğinin önem kazandığını belirtmiştir.

Başal (1974), yapmış olduğu araştırmada İznik Gölü çevresinin doğal ve kültürel, tarımsal, sosyal ve tüm ekolojik özelliklerin belirlenmesi ile peyzaj planının yönü ve hazırlama yönteminin saptanmasında etken bir analiz çalışmasını gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede; peyzaj analizi sonucunda elde edilen verilere dayalı olarak yöredeki tarımsal, kültürel, kentsel ve arkeolojik değerler ile koruma ve rekreasyon alanlarının bakım, onarım ve geliştirilmesine ilişkin önerilerin saptanmasını ve planlamanın oluşmasını sağlamıştır.

Uzun (1974), Adana kenti ve çevresinin Peyzaj Mimarisi yönünden sorunlarını incelemiştir. Adana ve yakın çevresinin peyzaj potansiyelinin saptanması için doğal kaynakları belirlemiş ve buna göre peyzaj niteliği ve karakterini saptamıştır. Kırsal peyzaj karakterini, haritalarla belirleyerek peyzaj karakter tiplerini, kapladığı alan ve toplam alan içindeki yüzdesini ortaya koymuştur.

Aysu (1977), Gelibolu planlama açıklama notunda, kesin nüfus projeksiyonu belirleyen bölgesel ekonomik ve sosyal etkinlikler, ekonomik yapı-işgücü projeksiyonları ve mekansal dağılımı organizasyonu, sosyo-ekonomik yapı, konut ilişkileri ve konut mekanlarının düzenlenmesi, ulaşım, sosyal donatım-kullanış alanları projeksiyonlar ve mekansal dağılım organizasyonlarını incelemiştir.

Krause ve Olschowy (1977), çalışmalarında kullandıkları yöntemde değişik matrisler geliştirerek ekolojik değerlendirmeye alınan çeşitli doğal öğelerin yüklenme sınırlarını saptamışlardır ve peyzaj faktörlerinin karşılıklı etkileşim durumlarını, bütün peyzaj faktörlerini ve kullanımları ayrı ayrı değerlendirmişlerdir (Özdemir, 2003).

Harfst (1980), tarafından bildirildiğine göre Stenitz ve diğ. (1969) ilk defa doğal alanların potansiyellerinin analizi ve korunması için geliştirilmiş örneklerin uygulanabilirliğini, etkinliğini ve özellikle planlamaya elverişliliğini araştırmış, bunun için doğal açık alanların rekreasyon kullanımına uygunluğunu analiz eden beş örnek uygulamıştır (Özdemir, 2003).

Sözen (1981), Ayaş İlçesi örneğinde gerçekleştirilen çalışmada; yöreyi rekreasyonel yönden en çok kullanması beklenen Ankara kent insanının eğilimlerini dikkate alarak rekreasyon türleri potansiyelini saptamıştır.

Işıldar (1987), Mersin kentindeki mevcut yeşil alanları, ‘Düzenlenmiş Yeşil Alanlar’ ve ‘Düzenlenmemiş Yeşil Alanlar’ adı altında inceleyerek, sorunları ortaya koymuş ve kentin 2010 yılı nüfus projeksiyonlarını dikkate alarak açık ve yeşil alan sistemi için öneride bulunmuştur.

Pehlivanoğlu (1987), Orman içi dinlenme alanları ile ilgili çalışmada bildirildiğine göre Wedeck (1973) belirli bir örnek çerçevesinde; kentsel yerleşim, rekreasyon, tarım ve atık depolama gibi dört değişik arazi kullanım çeşidine ilişkin çok yönlü kullanım değerlendirmeleri yapmış ve örneklenen alanlara dönük ‘Uygunluk Değerleri’ saptamıştır.

Ünal ve diğ., (1989), “**Gelibolu Yerleşmesi Ekonomik-Toplumsal ve Fiziki Çevre Çözümleme Çalışması**” isimli çalışmalarında Gelibolu’nun konumu, tarihsel gelişimi, Gelibolu yerleşmesi sosyo-ekonomik yapı çözümlemesi, Gelibolu kentinin mekansal yapı-ekonomik etkinlikler açısından çözümlenmesi ve planlama araçları ile finansman çözümlemesi üzerine bir araştırma yapmışlardır.

Alpaslan ve diğ., (1993), Gelibolu Nazım İmar Planı revizyonunun da 1/5000 ve 1/1000 ölçekli araştırma raporu ve imar planı kararları, alan kullanımı çalışmaları ve fotoğraflar, jeolojik rapor çalışmaları hazırlanmış ve çalışmanın amacı Gelibolu Yarımadasının doğal güzelliğini mümkün olduğu kadar bozmadan ve koruyarak planlamak olmuştur.

Türk (1993), “Adana Kenti Yeşil Alanlarının Bugünü ve Kentsel Gelişme Perspektifi Işığında Gelecek İçin Yapılması Gereken Çalışmalar” isimli araştırmasında, mevcut kentsel gelişmelerin ışığında kentsel yeşil alan sistemlerinin belirlenmesine çalışılmıştır. Adana kentinin mevcut fiziksel gelişme verilerine göre yapılan çalışmada; mevcut açık ve yeşil alanların envanteri, imar planlarının konuya getirdiklerinin araştırılması, kentsel gelişme perspektifine göre gelecek için yapılması gereken çalışmalar ve alınması gereken önlemlerin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Uzun ve diğ., (1993), çalışmalarında Datça ve Bozburun Yarımadalarının aktüel durumlarının belirlenmesi, ekolojik peyzaj ve optimal alan kullanım planlamasını amaçlamışlardır. Uydu verilerinden yararlanmışlardır. Bu çalışmada; hızlı ve plansız yapılaşmanın tarım, ormancılık, rekreasyon, doğa koruma ve balıkçılık gibi diğer kullanımlar ile çelişkiler olduğunu; bu çelişkilerin önlenmesi için alınması gereken tedbirleri belirtmişlerdir.

Demirel (1998), “Çoruh Havzası (Yusufeli Kesimi) Doğal Kaynak Değerlerinin Rekreasyon ve Turizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmasında bölgenin doğal ve kültürel değerleri ile rekreasyon ve turizm potansiyelleri incelenerek bölgedeki rekreasyon ve turizm alanları ile halkın genel rekreatif davranışları anket çalışması yapılarak saptanmıştır.

Ülkü (1998), “Gelibolu’da Bulunan Türk Dönemi Mimari Eserleri” üzerine yaptığı araştırmasında Osmanlı İmparatorluğu’nun önemli bir kenti olan Gelibolu’da Türk mimari geleneğinin ilk döneminden son dönemine kadar olan eserleri inceleyerek literatüre kazandırmayı amaçlamıştır. Ayrıca bugün var olmayan eserler hakkında az da olsa kaynaklarda bulunan bilgileri bir araya toplayarak, azda kentin geçmişi ile ilgili bazı bilgileri vermeye çalışmıştır. Bunun yanı sıra Gelibolu’da bulunan mimari mirasın, Osmanlı Mimarisi içindeki yerini ve önemini tespit ederek hangi düzeyde olduğunu da belirtmiştir.

Kahraman (1999), “Kayseri Kentsel Gelişme Alanının Peyzaj Planlama Kapsamında Değerlendirilmesi” üzerine yaptığı çalışmada, sürdürülebilir kent ve

ekolojik unsurlarla dengeli kullanım planlaması doğrultusunda Kayseri kentsel gelişme alanının peyzaj planlama kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuç, araştırma alanında mevcut kullanımlar ile bu kullanımların konumlandığı alanın ekolojik özellikleri çoğu kez çelişebilmektedir.

Karaca (1999), “Ankara’nın Tarihsel Dokusunun Kent Kimliğine Etkisi ve Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi” üzerine yaptığı çalışmada öncelikle tarihsel dokunun tanımlaması yapılmış, daha sonra da kent ve kent kimliği açısından değerlendirilmiştir. Ankara’ya ait Tarihsel doku incelenirken: her dönemin tarihi, yerleşim durumu, günümüze kadar ulaşan eserleri ve buluntuları göz önünde tutulmuştur. Günümüzde Ankara’nın genel durumu da bu bağlamda incelenmiş, bu süreçlerde kentin peyzajı ve silueti hakkında da değerlendirmeler yapılmıştır.

Yücel (1999), “İzmir Kenti Konak-Alsancak Kıyı Kesimi Peyzaj Planlaması Üzerine Bir Araştırma” konulu çalışmasında kıyıların yeniden yapılanmasının ilkeleri ve kıyı tasarım ilkeleri belirlenmiş, dünyadan çeşitli yeniden yapılanma çalışmalarından örnekler verilmiştir. Kıyı ile ilgili kanun ve yönetmelikler incelenmiş, yapılması gerekli değişiklikler irdelenmiştir. Tasarım alanının ve yakın çevresinin genel özellikleri ve tasarımda etkili olabilecek çevresel ve ekolojik değerler belirlenmiştir. Konak-Alsancak kıyı kesiminin yeniden yapılanmasının amaçları ve tasarım kararları irdelenmiş, kent sorunlarına getireceği sorunlar belirlenmiştir. Dolgu alanının doğal ve ekolojik dengelere vereceği zararlar üzerinde durulmuştur.

Özcan (2000), “Kırıkkale Kenti Mevcut Arazi Kullanım Kararları ve Açık-Yeşil Alan Verilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma” konulu çalışmasının amacı; kentin mevcut alan kullanım kararlarının kent için önemli bir sirkülasyon ve rekreasyon alanı olan açık-yeşil alanlar üzerindeki baskı, eğilim ve yönlendirici etkilerinin saptanarak, mevcut durumun değerlendirilmesi ve sorunların belirlenerek kentin gelecekteki açık-yeşil alan sisteminin; kentin doğal, coğrafi, kültürel, tarihi ve sosyal-ekonomik yapı ile nüfusun istek ve eğilimlerinin dikkate alınarak geliştirilmesi yönünde yapılması gereken düzenleme, planlama ve uygulama çalışmalarının ilkelerinin belirlenmesidir.

Ulus (2000), “İskenderun Kenti ve Yakın Çevresinin Peyzaj Ekolojisi Açısından İncelenmesi” üzerine yaptığı çalışmada alanın coğrafi konumu, topoğrafyası, jeolojisi ve jeomorfolojisi, toprak ve iklim özellikleri ile flora ve vejetasyonu tespit edilmiş, elde edilen bu veriler haritalara aktarılmış, son olarak ta bu haritaların üst üste çakıştırılmasıyla doğal mekan birimleri tespit edilmiştir. Bu tespitlerin yorumlanmasıyla ekolojik yaklaşımlı peyzaj planlama çalışmalarına temel teşkil eden veriler ortaya çıkarılmıştır.

Temiziç (2000), “İmar Planına Esas Olacak Jeolojik Rapor” isimli çalışmasında Gelibolu ilçesinin merkez yerleşiminin halihazır haritalarının imar planına esas olacak şekilde jeolojik etütlerinin İller Bankası Genel Müdürlüğüne sunulmasını amaçlamıştır. Bu çalışma sonrasında bölgede kaya düşmesi, taşkın ve sellenme gibi olayların görülmediği, jeolojik ve topoğrafik açıdan genel olarak yerleşime uygun alanlar olduğu, alüvyon zemin sıvılaşması riski taşıdığı için bu yönde gerekli çalışmaların yapılması gerekliliği tespit edilmiştir.

Çetin (2001), “Tarihsel Açıdan Gaziantep’in Kentsel Gelişimi” isimli çalışmasında, Gaziantep ilinin kent merkezi başta olmak üzere ilçeyle birlikte tarihi değerleri kent ölçeğinde incelenerek günümüzdeki durumu ortaya koymak, korunması açısından yapılması gerekenler hakkında önerilerin getirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda tarihi dokunun korunarak, günümüzde ne şekilde kullanılabileceği araştırılmış, günümüz kent merkezi fiziksel, yapısal ve doğal elemanlar açısından değerlendirilmiştir.

Yılmaz (2001), “Bartın İli ve Yakın Çevresi Peyzaj Potansiyelinin Saptanması ve Değerlendirilmesi” üzerine yaptığı araştırmada il ve yakın çevresinin sahip olduğu değerlerin gelecek nesillere bırakılabilmesi, koruma ve kullanım faaliyetlerinin bir planlama çerçevesinde yapılabilmesi için henüz peyzaj özellikleri yönünden fazla tahrip olmamış olan yörenin öncelikle doğal ve kültürel yapısına ilişkin potansiyeli saptamıştır. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) aracılığıyla saptanan potansiyel yapı, peyzaj için önem taşıyan sektörlere (koruma, turizm, rekreasyon, tarım, yerleşim, sanayi, ticaret, vs.) göre genel olarak değerlendirilmiştir.

Yiğitler (2001), “Karşıyaka İlçesi Örneğinde Kent Dokusu ve Açık-Yeşil Alan İlişkileri Üzerine Bir Araştırma” isimli çalışmada, açık-yeşil alan temelinde, yaşanabilir kent dokusu modeli için bir adım oluşturma amacını hedeflemektedir. Böylece; açık-yeşil alan standartları, gelişmiş ülkeler düzeyinde ele alınarak, yaşanabilir kent olgusu ilişkileri çerçevesinde, bilimsel verilerin elde edilmesi ve bir özgün pilot çalışma alanı ele alınarak irdelenmesi çalışmanın bir başka amacını oluşturmuştur. Bu düşünce biçimi içinde gerçekleştirilen çalışmada, alanın doğal ve kültürel kaynakları belirlenerek, bunların açık-yeşil alan üzerindeki etkileri ve açık-yeşil alanların dağılımları, nitelik ve nicelikleri belirlenmiştir. Bu veriler ışığında ilçedeki açık-yeşil alan dağılımlarında görülen farklılık nedenleri üzerinde durulmuş ve ilçede açık-yeşil alanlardaki dağılım, nitelik ve nicelik farklılıklarının mahallelerin doğal ve kültürel yapılarına göre değişim gösterdiği saptanmıştır.

Bademli ve Sarı (2002), “Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Vadeli Gelişme Planı Çalışmaları Cilt 1 Tespitler ve Değerlendirmeler” isimli çalışmalarında TMP’ın ve UDGP çalışmalarının özgün ve öncü örnek yönlerini özetleyen bir girişten sonra konum, tarih, arkeoloji, doğal çevre, toplumsal bünye, yerleşme deseni, yapılaşma, ulaşım, altyapı ve yönetim konu başlıkları altında mevcut durum tespitleri ile mekansal yorumlar ve planlama/tasarım amaçlı analizleri kapsamaktadır.

Arcan (2003), “Gelibolu’nun Mevcut Geleneksel Konut Çevresinin Kültür Bağlamında İncelenmesi” konulu yaptığı çalışmanın amacı, Gelibolu merkez ilçesinin büyümesinde ve gelişmesinde mevcut değerlerin göz ardı edilmeyerek, bu dokunun fiziksel ve sosyal yapısının kültür bağlamında incelenmesidir. Bu bağlamda özellikle eski bölgelerdeki mevcut mahalle haritaları üzerinde köken kuruluşları (cami, hamam, çeşme, vb.) ve yerleşme düzenleri (sokak ve mahalle) belirtilip, seçilen örnek geleneksel konutlar incelenmiştir. Toplum kültürünün oluşmasında etken faktörlerin meydana çıkarılması ve bir kültürün sürekliliği somut biçimde araştırılarak önemi ortaya konulmuştur.

Özdemir (2003), “Ankara-Kalecik İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Potansiyelinin Saptanması ve Değerlendirilmesi” üzerinde yaptığı araştırmada peyzaj potansiyeli saptama yöntemi ile bölgenin peyzaj potansiyeli haritası üretilmiştir. Yapılan makro değerlendirmeler çerçevesinde, mevcut potansiyelin sektörel (rekreasyon ve turizm, tarım, yerleşimler, sanayi, ticaret ve ulaşım) gelişim üzerindeki etkisi göz önünde bulunduğu, Ankara-Kalecik ve yakın çevresinin tarımsal potansiyelinin oldukça yüksek olduğu ve buna bağlı gelişecek, üretim ve hizmet sektörleri açısından önemli özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir.

Alptekin ve Çopur (2004), “Gelibolu İlçesinin Sosyo- Ekonomik Durum ve Dinamikleri” üzerine yaptıkları araştırmada Gelibolu ilçesindeki tarım ve hayvancılık işletmelerinin saptanması, üretim dalları, üretim kapasitesi ve mevcut istihdam oranlarını tespit etmişler ve ilçenin bu konuda gelişmekte olduğunu saptamışlardır.

Bağcı ve diğ., (2004), “Gelibolu İlçesinin Ekolojik Sistemleri ve Ekolojik Planlaması” üzerine yaptıkları çalışmalarında hassas ekolojik alanlar, tehlike altında bulunan ve korunması gereken alanlar saptanmıştır. Ekoloji ve planlama ilişkisini ortaya koymak amacıyla ekolojik yaklaşımlar ve sürdürülebilirlik konuları örneklerle ele alınmıştır. Bölgenin alt ekolojik sistemleri, flora ve faunası ekolojik planlamaya uygunluk, mevcut tehditler ve çözüm yollarının saptanması için incelenmiştir. Bunların sonucunda Gelibolu ve çevresinin ekolojik durumu saptanmış, mevcut durumun kalkınma ve planlamayla olan ilişkisi belirlenmiştir.

Edizel ve diğ., (2004), “Gelibolu da Hizmetler Sektörü” üzerine yaptıkları çalışmalarında Gelibolu da ki toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler incelenmiş bu oranın Çanakkale'nin diğer ilçelerinden daha yüksek olduğu, tarihi ve doğal potansiyelinin yüksek olması nedeniyle hizmet sektörünün gelişmiş olduğu tespit edilmiştir. Fakat değerlendirilmeler sonucu turizm açısından var olan potansiyelinin gerektiği kadar kullanılmadığı sonucuna varılmıştır.

Koç (2004), “Çanakkale Yerleşmesinin Durum Raporu 2003” Çalışmasında Çanakkale ilinin iklim özellikleri ve diğer olaylarla etkileri ele alınmış iklimin özelliklerinin hem kaynak hem de doğal-sosyal bütün diğer olayları şekillendiren bir etken olduğu tespit edilmiştir.

Tekin ve Tuçaltan (2004), “Nüfus ve Sosyal Yapı Gelibolu Planlama Projesi” konulu çalışmalarında Gelibolu yerleşimi ve içinde yer aldığı bölgenin nüfus ve sosyal yapısını inceleyerek sorunlarını, tehditlerini, güçlüklerini saptamış ve sorunların çözümüne yönelik öneriler sunmuşlardır.

Zengin ve diğ., (2004), “Gelibolu da Bölgesel ve Kentsel Ulaşım” üzerine yapmış oldukları çalışmada da Gelibolu ilçesindeki bölgesel ölçekte karayolu, havayolu, demiryolu ve denizyolu ulaşım ağları incelenmiş, kentsel ölçekte ise kent içi ulaşım analizi yapılmış, ulaşım altyapısı, ulaşımı sağlayan elemanlar, problemler, olanaklar, tehditler ve öneriler ortaya konulmuştur. Yapılan çalışmada mevcut karayolu ulaşımının altyapısı, kademelenmesi, yol hacim ve kapasiteleri, denizyolu ulaşımının elemanları olan liman, iskele ve balıkçı barınakları, denizyolu hatları, öneri demiryolu hatlarının projeleri ve özellikleri ve havayolu ele alınmıştır. Bunlara ek olarak bütün ulaşım ağlarının değerlendirilmesi yapılmıştır.

İbrahimov ve Çalışkan (2005), “Bir Kültür Transferi Örneği: Gelibolu’da Beyaz Ruslar (1920-1923)” çalışmalarında kültürel coğrafya boyutu bugüne kadar hiç kaleme alınmamış olan Beyaz Rus Ordusuna mensup çok sayıda asker ve sivilin Gelibolu’ya gelerek 1923 yılına değin burada kaldıkları tespit edilmiştir. Ancak burada kısa sürede bir Rus mekanı oluşturdukları halde Beyaz Ruslara ait kültürel izlerin Gelibolu da hızla silinip yok olduğu sonucuna varılmıştır.

Oğuz (2005), “Gelibolu Tarihi Kültürü ve Sosyo-Ekonomik Yapısı” isimli çalışmasında Gelibolu ilçesinin Turizm potansiyeli ve halkın turizme bakış açısı değerlendirmiştir. Gelibolu’nun tarihi ve doğal güzellikleri içinde bulunduran küçük bir sahil kasabası olduğu ele alınmış ve bu değerlerin son yıllarda yurt içinden ve dışından

oldukça fazla turist çektiği saptanmıştır. Fakat halkın bilinçsizliği ve tesislerin yetersizliği nedeniyle turizm açısından hak ettiği yere gelmediği belirtilmiştir.

BÖLÜM 3

KURAMSAL TEMELLER

3.1. Peyzaj Tanımı

Peyzaj yaygın bilinen tanımı ile bir görüş çerçevesi içine giren doğal ve kültürel elemanların birlikte oluşturdukları bir kompozisyonudur. Alman dilinde “Landschaft”, İngilizce’de “Landscape”, Fransızca’da “Peyzaj Geographique” ve İspanyolca’da “Paisage” gibi, ülkemizde de “Yanı Yöresi” ve “Yöre” kavramları eskiden beri halk arasında bu anlamda kullanılmaktadır. Bu sözcük, genel konuşma dilinde “Yeryüzünün resimsel görünüşü”, “sanat tasvirleri” ve hata “sanat eseri” için 1815 yılından beri kullanılmaya başlanmıştır (Koç ve Şahin, 1999).

Anonim (1992)’e göre, peyzaj; gelişme, strüktür, etkileşim ve manzara ile karakterize edilen yeryüzünün bir bölümü mekanının toplam karakteridir. Çevre içinde etkili olan doğal ve kültürel elemanlar, başka bir ifade ile peyzaj elementleri veya peyzaj faktörleri olan jeoloji, toprak, su, iklim, hava, bitki varlığı, fauna ve insan faktörleri ve bunların etkileri olarak da ifade edilebilir (Özdemir, 2003).

Peyzaj ekolojik bir sistemdir. Birbirleriyle etkileşimli olarak ekosistemlerin mekansal ve zamansal ifadesidir (sonucudur). Peyzajın doğal ve sosyal boyutu, kendine has yapısı, fonksiyonu ve gelişim-değişim eğilimi ile karakterize edilir. Bu özelliklerin tümü, belirli bir peyzajı hemen bitişiğindeki diğer bir peyzajdan kesin olarak ayırır (Bostjan, 2000).

Başkaya (2006)’ya göre Thompson ve Steiner (1997), peyzajı yaşam ve arazi arasında gerçekleşen karmaşık etkileşimin anlaşılabilmesine dair bir olgu olarak tanımlamaktadırlar. Bu olgu, arazinin içinde ve üzerinde olan doğal ve kültürel özelliklerin bütününe ifade etmektedir. Başka bir ifade ile, insan ve doğal süreçler arasında ki ara yüz, “peyzaj” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Marsh (1991)' a göre peyzaj; alanı karakterize eden (atmosfer, alanın mekansal, tekstürel, kompozisyonel ve dinamik yönlerini kapsayacak biçimde) doğal ve insani özelliklerin kompozisyonudur.

Lurie (1976)'ye göre peyzaj; alanın yeryüzü şekilleri ve çevresel koşullarla tanımlanmış hali olup, bu karakteristikler ve arazi üzerinde insanlığın tarihsel etkisi uyarınca değişim/ çeşitlilik görülmektedir (Özdemir, 2003).

Belirli mekan noktasından tanım yapan araştırmacılardan, Kaplan ve Küçükbaş (2000)'a göre peyzaj; “Belirli bir alanda (eko sistem, eko sistemlerden oluşan yada bir ekosistemin belirli bir bölümünü kapsayan bir yer, ekolojik ünite vb.) canlıların birbiriyle ve çevreyle etkileşimi sonucunda biçimlenen, diğer bir deyişle doğal süreçler sonucu ortaya çıkan dinamik karakterdeki oluşumdur”.

2000 yılında Strazburg’ da toplanan Avrupa ülkeleri Çevre Bakanları tarafından imzalanan Avrupa Peyzaj Sözleşmesine göre peyzaj; insanlar tarafından algılandığı şekliyle, karakteri doğal ve /veya insani unsurların eyleminin ve etkileşiminin sonucu olan bir alan anlamına gelir.

Sözleşme önsözünde yer alan aşağıdaki ifadeler, ulusal peyzaj politikasının oluşumu açısından yol gösterici niteliktedir.

- Sürdürülebilir gelişmenin sağlanması, sosyal ihtiyaçlar, ekonomik faaliyetler ve çevre arasındaki ilişkinin dengesine ve uyumuna dayanır.

- Peyzaj, kültürel, ekolojik, çevresel ve sosyal alanlarda kamu yararı taşır; ekonomik faaliyetler için korunması, yönetimi ve planlaması iş olanakları yaratılmasına katkı sağlayabilecek önemli bir kaynak oluşturur.

- Peyzajın yerel kültürlerin yönetimine önemli katkıları bulunmaktadır. Bu durum Avrupa kültürel ve doğal mimarisinin en önemli parçasıdır.

- Peyzaj her yerde, kırsal ya da kentsel alanlarda, yüksek kaliteli olduğu kadar bozulmuş alanlarda, sıradan olduğu kadar sıra dışı alanlarda yaşam kalitesinin önemli bir parçasıdır.

- Tarım, ormancılık, endüstri, madencilik, bölge planlaması, kent planlaması, ulaşım, altyapı, turizm ve rekreasyon ve daha genel bir düzeyde dünya ekonomisindeki değişimlerin pek çoğu peyzajların dönüşümünü hızlandırmaktadır.

- Peyzaj bireysel ve sosyal refahın en önemli öğelerinden biridir; korunması, yönetimi ve planlanması toplumdaki her kesimin hak ve sorumluluğudur (Erdönmez, 2002).

Peyzaj; kendisini oluşturan doğal ve kültürel elemanların durumuna göre genellikle doğal ve kültürel peyzaj olmak üzere iki tipe ayrılır.

Doğal Peyzaj

Doğal Peyzaj, insanın hiç değiştiremediği ya da çok az değiştirdiği, kendi doğal düzenini koruyabilen alanların görünümüdür. Bu gibi alanların jeolojik yapısı ve biyolojik dengesinde görülen değişimler, ancak doğal güçler dediğimiz deprem, yanardağ püskürmeleri, şiddetli deniz ve hava akımları, med-cezir (gel-git) ve erozyon vb. olaylar sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak bu etkilerle doğal peyzaj da nadir olarak ani, genellikle ise birçok insan neslinin bile fark edemediği değişimler olmaktadır.

Doğal peyzaj arazi ve iklim koşullarının çeşitli varyasyonları ile biçimlenmektedir. Dağları, tepeleri, vadileri, düzlükleri, su yüzeyleri ile arazi ve bunların ortamlara göre değişen kalınlıkta örtüsünü oluşturan doğal bitki varlığı, doğal peyzajın ana elemanıdır. İklim ise, arazideki çeşitlilikleri meydana getiren doğal etmenlerin en önemlisidir. İlkel insan ve hayvan topluluklarını içeren fauna da, doğal peyzajın ayrılmaz bir parçasıdır (Koç ve Şahin, 1999).

Yine Koç ve Şahin (1999)'a göre Doğal peyzaj, kapsamış olduğu ana elemanlarının özelliklerine göre çeşitli alt tiplere ayrılır. Dağ peyzajı, çöl peyzajı, deniz peyzajı, orman peyzajı vb. Ayrıca bu alt tiplerde kendi aralarında bir sınıflamaya tabi tutulabilir. Örneğin, orman peyzajı: Kara çam ormanı peyzajı, ladin ormanı peyzajı, meşe ormanı peyzajı, tropikal orman peyzajı vb. tiplere ayrılabilir.

Ayrıca Yavuzşefik (2000)'e göre doğal peyzaj; Kentler dışında tamamen doğal öğelerin hakim olduğu ve insanın hiç etkilemediği veya çok az etkilediği kendi doğal düzen ve dengesini koruyan bir peyzajdır. Örneğin, dağlar, stepler, tundralar, ormanlar, nehirler ve göller vb. gibi doğal elemanlardır. Ayrıca doğal vejetasyon tipleri olan, tundra, çöl, maki ve orman doğal peyzajdır.

Kültürel Peyzaj

İnsanların doğayı çeşitli amaçlarla kullanımları sonucu ortaya çıkan peyzaj biçimi kültürel peyzajı oluşturmaktadır. Gelişmiş insanın, çevresini kendine yarayışlı biçimde düzenlenmesi, doğa-insan ilişkilerinin olumlu sonuçlarını ortaya koyar. Fakat bu ilişkinin tarihi geçmişi göstermiştir ki, toplumlar teknolojik ve bilimsel alanda geliştikçe, ilişkilerindeki denge giderek doğa aleyhine bozulmuştur. Nitekim insanoğlu dağları delmiş, yarmış, nehir yataklarını değiştirmiş, gelişen sanayisi ile hava ve suyu kirletmiş ve bunlara benzer sayısız uğraşları ile hasta görünümlü peyzajlar, yaşanması güç bir çevre yaratmıştır (Koç ve Şahin, 1999).

Güleç (1989), insanoğlundan çok daha önce ve hatta dünyamızın oluştuğu ilk günden beri doğal peyzajın var olduğunu belirtmektedir. İnsanoğlu da bu doğal peyzajın faunası ile birlikte, bir ögesi olarak sonradan ortaya çıkmıştır. Fakat daha sonraları insanoğlu doğal peyzajın bir ögesi olduğunu unutarak, peyzaja egemen olmaya kalkmış ve bilerek ya da bilmeyerek kendisinden sonraki kuşaklara kötü bir miras bırakma pahasına onu yıkıma yöneltmiştir. İşte kültürel peyzaj, insanoğlunun doğal peyzajda kendi eli ile oluşturduğu ve daha çok kendisinin bulunduğu insan toplumunun yararlanmasına yönelik kültürel alanlar ve objelerden oluşmaktadır.

Kültür peyzajı, toplumların doğayı kullanım amaçlarına ve biçimlerine göre farklılıklar gösterir. Bu yönden kesin sınırlar çizmek zor olmakla birlikte, esas olarak kırsal peyzaj ve kentsel peyzaj şeklinde iki ana bölüme ayrılabilir (Koç ve Şahin, 1999).

Kırsal Peyzaj: İnsanın doğa içinde, kentsel amaçları dışındaki çeşitli uğraşlarını sürdürdüğü çevrenin genel görünümüdür. Çeşitli çevresel kirlilikler (çevre, hava, su,

gürültü, görüntü vb), iş hayatı ve günlük yaşamın verdiği yorgunluk ve stresten uzaklaşmak isteyen insanlar, ulaşım ve dinlenme olanaklarının çeşitlenmesine bağlı olarak boş zamanlarını değerlendirmek ve değişik aktivitelere katılmak arzusuyla kent çevresindeki kırsal alanlara yönelmektedir. Kırsal alan ya da peyzajlar, kentsel ve doğal alanlar arasında geçit ve bir bakıma tampon bölge görevi üstlenirler. Tarımsal alan ve yerleşimler, sanayi ve turizm yerleşimleri, rekreasyonel alan ve yapılar, kültürel anıtlar, yollar vb. kültürel elemanları ve doğal bitki örtüsü, fauna, koruma alanları vb. doğal eleman ve özellikleri bulunmaktadır (Kopar ve diğ., 2004).

Yavuzşefik (2000)'e göre kırsal peyzaj insanların kentler dışındaki uğraşları sonucu oluşturduğu çevrenin görünümüdür. Bu faaliyetler tarım, ormancılık, rekreasyon ve çevre koruma şeklinde olabilir. İnsanların başlıca uğraşlarına göre kırsal peyzajlar beş grupta toplanabilir. Bunlar; Kültür ormanı peyzajı, Tarımsal peyzaj, endüstriyel peyzaj, ulaşım peyzajı, rekreatif peyzaj ve kırsal yeşil alanlardır.

Kentsel Peyzaj: Kentleri oluşturan yapılar, yapı adaları, trafik sistemleri, sosyal tesisler, ticaret ve endüstri alanları gibi insanların bir arada yaşama istekleri sonucu ortaya çıkan bir yaşam mekanıdır (Yavuzşefik, 2000).

Güleç (1989)'e göre Kentsel peyzaj da; kent içi park, bahçe, koru, yol ve alanları kısaca tüm açık ve yeşil alanları ile doğal, tarihsel ve kültürel yapıtlara ve tüm yerleşim alanları ile bir kent görünümü söz konusudur.

3.2. Peyzaj Planlama

Memlük ve diğ. (2001)'e göre planlama, geleceğe yönelik belli bir amaca hizmet etme ve bir gereksinimi karşılama temelinde yönetsel ve etik kurallara dayalı eylemlerin sistemli bir organizasyonudur. Planlama kararları, amaçlanan hedeflere varmak için ileriye yönelik tahminlerin yapıldığı ve bu tahminlere dayalı olarak alınan kararların düzenlendiği bir oluşumdur (Özdemir, 2003).

Avrupa Peyzaj sözleşmesine göre peyzaj planlaması, peyzajların geliştirilmesi, restore edilmesi veya yaratılması için yapılan ileri görüşlü güçlü eylem anlamına gelir.

Thompson ve Steiner (1997)'a göre kaynakların insan tarafından kullanımı kişiler arasında yer alan ara yüz "planlamadır". Planlama, bilimsel ve teknik bilgilerin entegrasyonu ile geleceğe dair alternatif üzerine karar vermektir. Planlama tanımını peyzaj açısından ele aldığımızda ise geleceğe dair alternatifler ile ilgili kararların; insanların ihtiyaçlarını gözeten bir biçimde, "peyzajın akılcı ve sürdürülebilir kullanımını" üzerine odaklandığını görmekteyiz. Akılcı kullanım ile anlaşılan devamlılık ve istikrardır ki bu noktada önemli olan ve kültürel kaynakları korurken insan ihtiyaçlarına da yanıt vermektir. Peyzajın sürdürülebilir kullanımı ise, günümüzün ihtiyacına yanıt bulmaya çalışırken, gelecek nesillerin ihtiyacını karşılama imkanlarına karşı saygılı olmaktır (Başkaya, 2006).

Her geçen gün artan çevre sorunları ve zorlaşan yaşam koşulları arasında insanlar, doğa koruma ve onarım çalışmalarına daha fazla kaynak ve zaman ayırmak zorunda olduklarını anlamışlardır. Özellikle yoğun kullanım nedeni ile kentsel alanlarda ağır hasarlara uğramış olan doğa ve barındırdığı diğer canlılar öncelikle ilgililenilen alanların başında gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda doğal ile yapay çevre arasındaki dengeyi ve bağlantıyı sağlamakla yükümlü olan peyzaj mimarları da daha ön plana çıkmakta, doğanın korunması, onarımı ve geliştirilmesinde önemli sorumluluklar üstlenmektedir. Buna göre peyzaj planlamanın hedefleri; doğal varlıkların daha canlı, daha aktif, daha üretken olmasını sağlamak, doğal peyzajın tür ve tabiat çeşitliliğini, kendine özgü özelliğini ve güzelliğini, insan yaşamının vazgeçilmez öğeleri ve dinlenme ortamı olarak sürekliliğini güvence altına almak olarak özetlenebilir (Acar ve Sarı, 2006).

Ayrıca peyzaj planlamanın bazı özellikleri bulunmaktadır. Orgin (1994)'e göre peyzaj planlamanın özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir Tablo (3.1) (Küçükerbaş ve Malkoç, 2000).

Tablo 3.1. Orgin (1994)'e göre peyzaj planlamanın özellikleri (Küçükerbaş ve Malkoç, 2000).

PEYZAJ PLANLAMA
Alan kullanımına yönelik çalışmaların yapılmasına karar verilen aşama, peyzaj planlama sürecinin başlangıç noktasıdır.
Toplumun beklentilerine yönelik peyzaj değerleri hakkında detaylı bilgi sağlamak ve bu bilgileri fiziksel planlama sürecine entegre etmek.
Peyzajları iyileştirme/ıslahı yönünde genel yaklaşımlar sağlamak.
Peyzaj planlamanın amacı peyzajın mevcut yapısını korumak,
Çevresel çelişkilerin oluşturduğu olumsuz etkileri, optimum arazi kullanımı yaklaşımında en aza indirmek.
İmar çalışmalarını denetleyerek peyzaj'ın optimum ve sağlıklı şekilde sürdürülmesini sağlamaktır.
Toplum, peyzaj planlama sürecinde aktif rol alır, süreci etkiler ve kontrol eder.
Ortak kriterlerin söz konusu olduğu iki ayrı yerdeki benzer problemlerin çözümlerinde, benzer yolların izlenmesi söz konusudur.
Kural olarak, peyzaj planlama toplumsal karar verme sürecinde belirlenen seçenekler aracılığı ile fikirler ortaya koyar, gündemi belirler.
Peyzaj planlamada iki boyutlu grafiksel Sunum söz konusudur, çalışma ölçekleri:1/1.000–1/50.000 ve üstüdür.

Kentsel Peyzaj Planlaması

Colby (1989)'e göre, insan-doğa ilişkilerinde uyum arayışında “doğa insanın yararlanması içindir” anlayışından “insan, doğanın sadece bir üyesidir ve doğal dengeleri bozmadığı sürece, yaşamını devam ettirebilir” anlayışına geçilmesi sonucunda eko merkezci yaklaşımlar ve eko-kentler ortaya çıkmıştır.

Çubuk (1995)'e göre, çağımızda artık kentsel planlamanın geleneksel sınırları aşılacak zorundadır. Birçok disiplin ve özellikle çevreye ait birçok veri şehircilik alanına girmiştir. Yeni iletişim teknolojileri ve çevresel değerler kenti bilinçlendirmeye başlamıştır.

Kiper (1995)'e göre, sürdürülebilir kalkınma parantezinde kentsel planlamada irdelenmesinde bazı ilkeler aranabilir. Bunlar, bütünsellik, bilimsellik ve katılımcılıktır (Eke, 2000).

Kentsel peyzaj planlaması, kent planlamasının bir bölümü olup kentteki insan ve toplum ile doğa arasında ilişki kurmak ve bu ilişkinin optimum düzeyde sürmesini sağlamak amacı ile bir dış mekan ve çevre düzenleme disiplini. Bu planlamanın ana konusu ise, kentlerdeki yeşil alan sistemini oluşturmaktır (Güleç, 1989).

Kent, fonksiyonlu, geniş emniyetli, serin ağaçlı yolları uygun ölçü ve hacimli kitlelerin meydana getirdi ve içinde yaşayanların boş zamanlarını yeşil alanlarda rekreasyonel olanaklarla değerlendirebildiği bir mekan tipidir. Günümüz kentlerindeki hızlı nüfus artışı, mekanikleşme, asfalt ve betondan mamul mekan, kentsel çevredeki biyolojik dengeyi bozarak kent insanının serbest ve güvenli yaşama olanağını yok etmektedir. İnsanların yarattığı olanaklar ile gelişerek yaratılan çevre, ters yönde gelişme göstermektedir. Bunun sonucu eski kentlerin doğal peyzajın yerini, alış-veriş, trafik ve endüstri için tahrip edilmiş bir çevreye bırakmakta kent insanı olumsuz yaşam şartlarıyla yüz yüze gelmektedir (Uzun, 1993).

Kentlerde insanlar iç ve dış mekan yönünden çevrelenmiş küçük doğa güzelliklerinden uzak monoton bir yaşam içindedirler. Bu nedenle bilinçli bir fiziksel ve sosyal planlama ile rekreasyonel planlamaya kentsel çevre içinde daha fazla ihtiyaç vardır (Uzun, 1993).

Güleç (1989) 'e göre Öztan (1968), bir kentte yeşil alan sistemini oluşturmada aşağıdaki genel ilkeler göz önünde tutulmalıdır. Buna göre yeşil alan sistemi;

- Kentlinin rekreasyon ve estetik yönden isteklerinin her ikisine birden yeterli olmalıdır.
- Kentin şimdiki ve gelecekteki isteklerine göre saptanmalıdır.
- Bulunduğu çevrenin doğal ve toplumsal koşullarına uyabilen bir düzeyde olmalıdır.
- Kentin fiziksel dengesini sağlayan bir öge olarak yararlanılmalıdır.

Ülkede Planlama ve Uygulama Süreci

Alan kullanım kararlarının verildiği ve ekolojik yaklaşımın yer alması gerektiği planlar şunlardır:

- Yatırım planları
- Arazi kullanım planları
- Kent planları

Günümüzde plan şemalarının oluşumu, onayı ve uygulaması, Belediyeler, Belediye Meclisleri, Bakanlar Kurulu, Bakanlıklar, Valilikler, İl İdare Kurulları vb. karar mekanizmalarının süzgecinden geçerek hayat bulmaktadır. Diğer bir deyişle karar verme mekanizmaları paylaşımlara göre siyasi ve kurumsal yapılardır. Bu yapıların temsilcileri siyasi tercihlerle toplumda birer birey olarak belirlenir.

Planlama ve uygulama süreci içinde plancı tarafsızlık ve teknik yetkinlik ayrıcalığını kullanarak kendini çelişkilerin üzerinde yer alan bir profesyonel ve bilim adamı olarak sunar.

Toplum halinde yaşayabilmenin ve gelişebilmenin gereği ve bedeli nasıl ki bazı toplumsal kural ve yasalara bağlı ise, aynı şekilde çevreyi korumakta yazılı ve özellikle çizili kanunlara bağlıdır. Çünkü ölçüğü ne olursa olsun, çevrede diğer her şey gibi tanımlı bir mekandır. Öncelikle yapılması gereken çalışma ise, bu mekânın özelliklerini araştırarak ve ortaya koyarak, söz konusu mekânlarda neler yapmanın ve yapmamanın doğru olacağını açığa çıkarmaktır. Aksi takdirde, insan faaliyetlerinin kontrolsüz ve hızlı gelişimi çevreyi ve dolayısıyla yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilemektedir.

3194 Sayılı İmar Kanunu'nun Genel Esas başlıklı 3. maddesi herhangi bir sahanın bulunduğu bölgenin şartlarına aykırı maksatlar için kullanılamayacağını hükme bağlamıştır ki, bu şartlarda bahsedilen arazinin tüm doğal özellikleridir. Türkiye'nin imzalamış olduğu, uluslar arası anlaşmalarda da aynı gereklilik ön görülmektedir. Yerel Gündem 21 ve Bern sözleşmesi örneklerinde de denildiği gibi; çevre koruması gerekli tüm özellikleri tanımlanacak ve idari-yasal tüm önlemler alınacaktır.

Söz konusu önlemlerin başlangıç noktası ise en üst ölçek planlama çalışmaları olan Çevre Düzeni Planları ile mümkündür. Ancak bu noktada dahi hukuki boşluklar, yetki karmaşası ve kaygısı mevcuttur. Hazine arazilerinin durumları ve yerel ölçekteki kararların denetimsizlikleri ise başlı başına çözüm gerektiren sorunlar arasındadır.

Birer çizgili kanun belgesi niteliğini taşıyan imar planları, tüm koruma ve kullanma faaliyetlerinin ruhsatlarıdır. Bu çerçevede esas teşkil eden iki tür plan vardır (Polatkan ve Şahin, 2002).

Çevre Düzeni Planları: Dengeli ve sürekli kalkınma amacına uygun olarak ekonomik kararlarla ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkan veren, rasyonel doğal kaynak kullanımını sağlamak üzere kalkınma planları ve varsa bölge planları temel alınarak yapılan ve tarım, turizm, konut, sanayi, ulaşım vb. arazi kullanım kararlarını ve politika ve stratejilerini belirleyen 1/25.000, 1/50.000 veya 1/100.000 ölçekte hazırlanan, plan notları ve plan açıklama raporuyla bütün olan üst ölçekli fiziki plandır. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve Çevre Bakanlığı onay ve denetimi altındaki hukuki belgelerdir.

Çevre düzeni planlarının önemi; Planların hazırlanması sonucunda; sınırları belirtilen alanda sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak üzere kentsel ve kırsal gelişmeler ile sanayi, tarım, turizm, ulaşım gibi sektörel gelişmelerin değerlendirilerek koruma – kullanma dengesini sağlayacak doğru yer seçim kararları verilebilecek, stratejik kararların ve arazi kullanım kararlarının üretilmesi yolu ile de çevre sorunları oluşmadan önce önlenebilecektir. Çevre kirliliğinin oluşuktan sonra giderilmesi yerine, koruma-kullanma dengesini sağlayarak kirliliğin oluşmasını baştan önlemek dünyada takip edilen en önemli yöntemdir. Bunu sağlayan en iyi enstrüman, çevre düzeni planlarıdır. Bu sebeple, birçok gelişmiş ülkede ve özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde üst ölçekli planlar ile arazi kullanım kararları belirlenerek strateji ve politikalar geliştirilmektedir. Ayrıca bu planların bulunduğu alanda ekolojik, ekonomik, kültürel, sosyal ve fiziki değerlerin bir bütünlük içinde aynı özelliklere sahip mekanlarda birbirine entegre edilmesi amaçlanmaktadır.

Stratejik Amaçlar

Çevre ve Orman Bakanlığı çevre düzeni planlarında;

- Sürdürülebilir kalkınmayı,
- Bütüncül planlamayı,
- Çevrenin korunmasını,
- Kentleşme ve sanayileşmenin kontrol altına alınarak sağlıklı bir şekilde yönlendirilmesini,
- Yerel katılımın ve ortaklığın sağlanmasını,
- Birlik şeklinde yapılanma modellerinin oluşturulmasını ve
- Şeffaflığı amaçlamaktadır.

Çevre Düzeni Planlarının Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri; Çevre düzeni planları Çevre ve Orman Bakanlığı'nca onaylandıktan sonra yürürlüğe girmektedir. Çevre düzeni planlarına uygun olarak hazırlanacak alt ölçekli planlar ilgili idaresince onaylanarak uygulamaları yapılmaktadır.

Çevre Düzeni Planlarına uygun olarak hazırlanmayan alt ölçekli planlar, çevresel değerlerin korunmadığı çarpık kentleşmeye neden olmaktadır.

Yukarıda bahsedilen hususlar göz önüne alındığında, ülkemizde çevre öncelikleri göz önüne alınarak tarım topraklarının, orman alanlarının, turizm bölgelerinin ve diğer hassas yörelerin korunması, kentleşme ve sanayileşmenin bilinçli bir şekilde yönlendirilmesi için alt ölçekli planların Çevre Düzeni Planlarına uygun olarak hazırlanmasının ve denetiminin sağlanması gerekmektedir (Anonim, 2006a).

Uygulama İmar Planları: Tasdikli halihazır haritalar üzerine varsa kadastro durumu işlenmiş olarak nazım imar planı esaslarına göre çizile ve çeşitli bölgelerin yapı adalarını bunların yoğunluk ve düzenlenen yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren plandır. Uygulama imar planlarının tamamı bir aşamada yapılabileceği

gibi etaplar halinde de hazırlanabilir. Ancak bu durumda etap sınırlarının varsa nazım planlar üzerinde gösterilmiş olması gerekir (Anonim, 2006b).

Uygulama planları tanımında geçen yapılaşma, altyapı ve ulaşım-dolaşım ile ilgili olarak 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 4' üncü maddesinde belirtilen İmar Uygulama Planlarını,

Kentsel Tasarım Projesi (1/500 ölçekli kentsel tasarım avan projesi, 1/200 ölçekli kentsel tasarım uygulama ve ölçülendirme projesi): UDGP'nı ile belirlenen her türlü gelişim bölgesinin (1/1000 ölçekli) tasdikli Uygulama İmar Planı, plan karar ve hükümlerine uygun olarak 1/500 ve 1/200 ölçekli ağaç röleveli plankote üzerinde; kullanım alanında yer alacak her türlü düzenlemenin yapıldığı, her çeşit yapının, teknik altyapıya ilişkin tesislerin ve diğer kullanımların konumunun gösterildiği, yeter sayıda saha kesitleri ve uygulama detaylarının 1/1 den 1/20 ye kadar ölçeklerde çizildiği (Kentsel Tasarım Projeleri kapsamında yol kaplamaları, oturma birimleri, aydınlatma elemanları, yönlendirme levhaları, uyarı levhaları, çöp kovaları gibi saha mobilyalarının tasarımı ve bunların detay projeleri, keşif ve metrajları yer alır) projeleri,

Koruma İmar Planı: 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa uygun olarak hazırlanan İmar Planını,

Mücvir Alan: İmar mevzuatı bakımından belediyelerin kontrol ve sorumluluğu altına verilmiş olan alanı,

Yerleşik Alan: Belediye ve mücvir alan sınırları içindeki imar planı bulunmayan mevcut yerleşimlerin (mahalle, köy ve mezralar) müstakbel gelişme alanlarını da içine alan ve sınırları Belediye Meclislerince karara bağlanan alanları,

Yerleşme Alanı: İmar planı sınırı içindeki yerleşik ve gelişme alanlarının tümünü,

Belediye Mucavir Alan Sınırları Dışında Kalan Köy ve Mezraların Yerleşik Alanı ve Civarı: Köy ve mezraların cami, köy konağı gibi köy ortak yapıları ile köy nüfusuna kayıtlı ve sürekli oturanlar tarafından, yapımı tarihinde yürürlükte bulunan mevzuat hükümlerine uygun olarak inşa edilmiş yapıların toplu olarak bulunduğu yerlerde mevcut binaların en dışta olanlarının dış kenarlarından geçirilen çizginin içinde kalan alan, köy yerleşik (meskun) alanını, bu çizgi ile 100 metre dışından geçirilecek olan, Valiliklerce tespit edilerek İl İdare Kurulunca karara bağlanan sınır içinde kalan köy yerleşik alanı civarını,

Günübirlik Kullanma Alanı: Milli Parka günübirlik gelen ziyaretçilerin, konaklama hariç dinlenme ve temel ihtiyaçlarını karşılayacak tesislerin yer aldığı alanı,

Toplam Yapılaşma Alanı (Toplam İnşaat Alanı): Uygulama yapılacak kullanım alanı bütününde, doğal hali ile bırakılan alanlar dışında, kentsel tasarım, peyzaj, çevre düzenleme ve altyapı projelerinde öngörülen kapalı, yarı açık ve açık alan düzenlemelerine ilişkin her türlü inşaat alanını,

Kullanım Alanı: Uygulama imar planında sınırları belirlenen ve öngörülen kapalı, açık, yarı açık ve her türlü fonksiyonun yer aldığı uygulamaya konu olan alan toplamını,

Yapılaşma Oranı: Toplam yapılaşma alanının kullanım alanına oranını,

Yapı: Karada ve suda daimi veya geçici, resmi ve özel yeraltı ve yerüstü inşaatı ile bunların ilave, değişiklik ve tamirlerini içine alan sabit ve seyyar tesisleri,

Bina: Kendi başına kullanılabilen, üstü örtülü ve insanların içine girebilecekleri, oturma, çalışma, eğlenme, dinlenme veya ibadet etmelerine yarayan, hayvanların ve eşyaların korunmasını sağlayan yapıları,

Mevzuata Aykırı Yapılar: 4533 sayılı Kanun ile 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanununa ve diğer mevzuatlara aykırı olan yapıları, ifade eder (Anonim, 2006c).

Özetle gelecekteki kimliğimizi, bugünkü tercihlerimiz belirlemektedir ve boş bir kağıda benzeyen ve üzerine her kültürün kendi alfabesini işleyerek şekillendirdiği insanoğlu, zamanla aynı doğrultuda çevresini şekillendirmektedir. Bu süreci elden geldiğince iyileştirmek ise, insanın belki de en ağır yaşam görevidir (Polatkan ve Şahin, 2002).

3.3. Ekolojik Planlama

Temel hedefi doğaya egemen olmak, onu metalaştırmak olan bir anlayış insan ve çevre, hatta çevrede bulunan tüm canlı ve cansız varlıklar arasında süregelen uyumun kısmen veya tamamen bozulmasına sebep olmuştur. Doğada üstünlük kurmaya yönelik bir arayış içerisinde düşen insanoğlu, uzun süre verdiği zararlardan habersiz şekilde yaşamıştır ve hala yaşamaktadır. Bazı kesimler ise şahsi menfaatlerinden dolayı bu zararı göz ardı etmektedirler.

Bugün büyük tehditler haline dönüşen çevre sorunları birdenbire ortaya çıkmamıştır. Koruma ve kullanma dengesinin sınırlarının aşılmasından doğan olumsuzluklar, zamanla çoğalmış ve doğanın kendini yenileme yeteneği bunların giderilmesi için yeterli gelmemeye başlayınca da çevresel sorunlar iyiden iyiye baş göstermeye başlamıştır. 20. yüzyılda karşılaşılan hızlı teknolojik gelişmelerden dolayı doğa üzerindeki baskının tehlikeli boyutlara ulaşmış olduğu, ancak aynı yüzyılın sonlarına doğru, insanın çevresiyle olan ilişkilerinde yaşadığı sorunların gittikçe büyümekte olduğunu fark etmesi ile ortaya çıkmıştır. Yine 20. yüzyılda, kente göçün ve burada yaşayan nüfusun önüne geçilemeyecek bir ivme ile artması, buna paralel olarak sanayileşmenin yaygınlaşması büyük bir kirlenme ve tahribatı beraberinde getirmiştir (Akşehirli, 2005).

Doğanın bize sunduğu ekosistem işlevleri, uzun süreçler sonunda oluşmuş, insanoğlunun maddi-manevi yararlanabileceği hizmet ve ürün veritabanını oluşturmuştur. Bu işlevlerin olmaması, insanoğlu ekonomisini besleyen doğal sermayenin de devam edememesi anlamına gelmektedir (Başak, 2003). Estetik, manevi, tarihi, bilimsel, eğitsel bilgi sağlar, kültürel ve sanatsal ilham yaratır, rekreasyon, turizm ve eko-turizm işlevlerini barındırır. Ekonomik etkinliklerin büyük bir kısmının ekolojiye bazen geri dönüşü olmayan etkileri bulunmaktadır Artan nüfus, artan üretim ve tüketim, artan oranlarda ekolojinin tahribatını getirmektedir (Adaman, 2005).

Ekoloji, organizmalarla çevrelerini ve bu iki varlığa ait öğelerin arasındaki karşılıklı ilişkileri kurarak oluşturdukları biyolojik sistemlerdir. Peyzaj Planlaması ve Ekolojik Peyzaj analizleri için bilimsel bir araç olan Peyzaj Ekolojisi ne ait temel kavramlardır. Bu terimi 1968 yılında literatüre ilk taşıyan kişi olan Troll'e göre peyzaj ekolojisi, belirli bir peyzaj parçasındaki yaşam birlikleri ile çevre koşulları arasında egemen olan tüm karmaşık ilişkiler ağını inceleyen bir bilim dalıdır. Fakat Trol daha sonra 1970 ve 1971 yılında yayınladığı eserinde peyzaj ekolojisinin ayrı bir bilim dalı olamayacağını ifade etmiştir (Akşehirli, 2005).

Ekolojik planlama ise kent doğa sürekliliğini fiziksel planlama anlayışıyla bir bütün olarak ele alan bir yaklaşımdır. Kentin doğadan, doğayı da kentten ayrı tutmadan çevre ve alan kullanımını bir bütün olarak analiz eder ve çözüme ulaşır (Anonim, 2003). Ekolojik planlamada bölgesel ve kentsel hedefler oluşturulmuştur. Bu hedefler Tablo 3.2 de verilmiştir (Anonim, 2003).

Dünya üzerindeki tüm canlıların yaşamını ve geleceğini tehdit eden, yirminci yüzyıldan günümüze kadar damgasını vuran, çağın vebasası olarak nitelendirilen çevre sorunlarının çözümünde sadece önlemler yeterli olamamaktadır. Alınacak sosyal tedbirlerin, doğa bilimlerine dayanan araştırmalarda desteklenmesi gerekmektedir (Ulus, 2000).

Tablo 3.2. Ekolojik planlamada bölgesel ve kentsel hedefler (Anonim, 2003).

EKOLOJİK PLANLAMADA BÖLGESEL HEDEFLER	EKOLOJİK PLANLAMADA KENTSEL HEDEFLER
Bölgenin doğal güzelliklerini ve tarihi mirasını korumak	Çevreyi kente göre değiştirip düzenlemek yerine, kenti çevrenin bir parçası olarak ele alıp planlamak
Biyolojik türlerin habitatlarını korumak, devamlılıklarını ve çeşitliliklerini sağlamak bunlara bağlı olarak ekolojik dengenin sürekliliğini sağlamak.	Arazinin fiziksel özelliklerinden en yüksek derecede yararlanıp, en düşük derecede enerji tüketimini sağlamak.
Çevreye zarar verecek endüstrileşmeyi, sanayileşmeyi ve yapılaşmayı engellemek.	Geleneksel dokuya zarar vermeden ve aykırı düşmeden yapılanmayı sağlamak.
Yaşam standartlarını ve çevre kalitesini yükseltmek.	Ortak kullanımı teşvik ederek enerji tasarrufu sağlamak.
Bölgenin geleneksel ekonomik faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak.	Doğal çevre ile bütünleşen kentsel gelişim politikaları geliştirmek.
İnsanların çevre konusunda bilinçlenmesini sağlayarak, çevre sorunlarını çözümlenmek, yenilerinin oluşmasını engelleyici tedbirler almak.	Cephe konumunu göz önünde bulundurarak (21. yy eko-kent, eko-köy çalışmalarında en çok benimsenen hedeflerden biri) güneş enerjisinden en yüksek derecede yararlanmaktır.

İnsanlığın geleceğini güvence altına almak, doğal kaynaklardan optimum düzeyde ve sürekli olarak yararlanabilmek için doğaya yapılacak her türlü müdahalenin, çevre üzerinde yapacağı baskı derecesi ve o çevrenin bu baskıya dayanacak kapasitede olup olmadığı önceden belirlenmelidir. Bu husus gelişmiş ülkelerde yasal zorunluluk haline getirilmiştir. Doğa koruma yasalarında, çevreye baskı yapabilecek projeler, uygulamaya konmadan önce çok yönlü ve detaylı etütlerin yapılması gerekliliği hükme bağlanmıştır. Bu bir bakıma doğal kaynaklardan yararlanmanın çevre koşulları ve ekolojik kapasiteye uygun olarak yapılması demektir (Ulus, 2000).

3.4. Peyzaj Potansiyeli

Anonim (1992), belirli ekolojik, sosyal ve ekonomik fonksiyonların etkileşmesi ile oluşan peyzaj kapasitesi (gücü-potansiyeli) zaman zaman doğal mekansal potansiyel, doğa potansiyeli veya doğal kullanım potansiyeli olarak da tanımlanmaktadır. Peyzaj potansiyelleri; doğa koruma ilkelerinin altında değerlendirilen, doğal mekansal veriler dahilinde de peyzaj şekli strüktürü olarak anlaşılmaktadır (Özdemir, 2003).

Üzerinde yaşayıp faydalanılan arazinin ve doğanın, koruma kullanma dengesi içerisinde gelecek nesillere aktarılabilmesi için bu bütünü oluşturan peyzajın, doğal ve kültürel özellikleri yönünden analiz edilmesi gereklidir. Bu analizler sonucu toplanan verilerin oluşturduğu bütün peyzaj potansiyelini oluşturmaktadır (Yılmaz, 2001).

Her peyzaj, kendini ortaya koyuş formu ve ortam faktörlerine göre çeşitli biçimlerde şekillenmektedir. Jeoloji, toprak, rölyef, su, iklim, vejetasyon ve fauna gibi ortam faktörleri ile doğal temel veriler kastedilirken, potansiyel kavramı ile ekosistem strüktüründe bu verilerin fonksiyon kapasitesi (güçleri, yetenekleri) ve kapasite zenginliği ifade edilmektedir. Peyzaj potansiyeli, ortam faktörlerinin aralarındaki ilişki karşılıklı etkileşiminin ölçüsünü göstermektedir. Peyzaj potansiyelinin durumu veya etkileme derecesi yüke (taşıma kapasitesi) karşı duyarlılığı (hassasiyeti) hakkında bilgi vermektedir. Peyzaj potansiyeli ile doğa kullanımı, peyzaj mekanlarının özellikleri ve bunların gelişmeleri karakterize edilmektedirler (Özdemir, 2003).

BÖLÜM 4

MATERYAL VE YÖNTEM

4.1. Materyal

Çalışmanın materyalini Gelibolu kenti ve çevresi oluşturmaktadır (Şekil 4.1). Gelibolu, eski adı olan ‘Gallipoli’ kelimesinden türemiştir. Bu ad eski Yunanlılar tarafından konulmuş olup anlamı iyi şehir, güzel şehir demektir. Geçmişini milattan önceye dek dayanan Gelibolu, Çanakkale Boğazı’nın Marmara Denizi’ne doğru gelişmekte olan bölümünde ve kendi adını taşıyan yarımada üzerine kurulmuş eski bir yerleşim yeridir (Şekil 4.2) (İrdesel, 2003).

Çalışmada öncelikli materyaller olarak; fiziksel planlama, peyzaj ve peyzaj potansiyeli kavramlarına ilişkin yerli ve yabancı literatürler yer almıştır. Çalışmanın ikincil materyallerini ülke koşullarına göre geliştirilmiş ilkelerin standartlarına veya standart sayılabilecek görüş ve çalışmalara göre sınıflandırılan doğal ve kültürel peyzaj elemanlarına ilişkin literatür araştırmaları, uzman ve akademisyenler ile yapılan görüşmeler, doğal kaynaklar konusunda çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşlardan alınan bilgiler oluşturmuştur.

Diğer materyalleri ise yöntemin uygulandığı araştırma alanına ait abiyotik (iklim, coğrafi konum, Jeoloji, topoğrafya, hidroloji, bitki örtüsü, fauna) ve biyotik (tarihi gelişim, nüfus ve demografik yapı, ekonomik yapı, kentin fiziksel gelişimi, ulaşım, arazi kullanımı ve turizm) varlıklara ilişkin veriler, literatür taramaları, alanda yapılan gezi ve gözlemler, hazırlanan görsel materyaller, uzman, yerel halk ve yöneticilerle yapılan görüşmeler, kamu ve özel sektör tarafından araştırma alanına ilişkin gerçekleştirilmiş çalışmalar ve mevcut haritalar oluşturmuştur.

Gelibolu kenti ve çevresine ilişkin nüfus verileri ile ekonomik ve sosyal göstergelerin değerlendirilmesinde 1850-2007 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından yararlanılmıştır.

Şekil 4.1. Gelibolu kenti ve çevresi (Anonim, 2006d).

Şekil 4.2. Gelibolu kentinden bir görünüm (Kıray, 2005).

Araştırma alanı içerisinde yer alan eğitim ve sağlık konuları hakkındaki verilerin belirlenmesinde ise Gelibolu ve yakın çevresindeki İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri ile Sağlık kuruluşlarından elde edilen bilgiler kullanılmıştır.

Alana ilişkin orman varlığı, Gelibolu Orman İşletme Şefliğinden elde edilen bilgiler sonucunda belirlenmiştir.

Alanın sahip olduğu turizm potansiyeli verilerinin elde edilmesinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu Turizm ve Otelcilik Yüksek Okulu uzman ve akademisyenleri ile İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünden yararlanılmıştır. Alandaki mevcut tarımsal yapıya ilişkin verilerin saptanmasında ise Tarım il ve İlçe Müdürlüğü kayıtlarından yararlanılmıştır.

4.2. Yöntem

Araştırmada kullanılan yöntem veri toplama, inceleme, sentez ve değerlendirme aşamalarından oluşmuştur. Buna göre; araştırmada öncelikle kuramsal temeller başlığı altında; peyzaj tanımı yapılmış, doğal ve kültürel peyzaj bu başlık altında incelenmiştir. Peyzaj planlama tanımı baz alınarak peyzaj planlamanın tarihi gelişimi, peyzaj planlamasında temel tasarım ilkeleri, kentsel peyzaj planlaması, kentsel alanlarda peyzaj tesislerinin planlanması, peyzaj planlaması ve tasarım arasındaki farklar, ülkemizde planlama ve uygulama süreçleri incelenmiştir. Sonrasında ekolojik planlama kavramlarına değinilmiş ve son olarak peyzaj potansiyeli kavramlarının tanımı yapılmıştır.

Araştırma alanının doğal, sosyo-kültürel özelliklerinin incelendiği ikinci aşama; iklim, coğrafya, jeoloji, topoğrafya, toprak, hidroloji, bitki örtüsü, fauna, tarihsel gelişim, nüfus ve demografik yapı, ekonomik yapı, kentin fiziksel gelişimi, ulaşım, arazi kullanımı ve turizmine ilişkin veriler ortaya konulmuştur.

Araştırmanın son aşamasında ise; elde edilen veriler ışığında Gelibolu kenti ve çevresinde gerçekleştirilecek tüm planlama çalışmalarında ve kalkınma projelerinde yardımcı olmaya yönelik olarak peyzaj potansiyeli belirlenmiştir.

BÖLÜM 5

ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Doğal Peyzaj Özellikleri

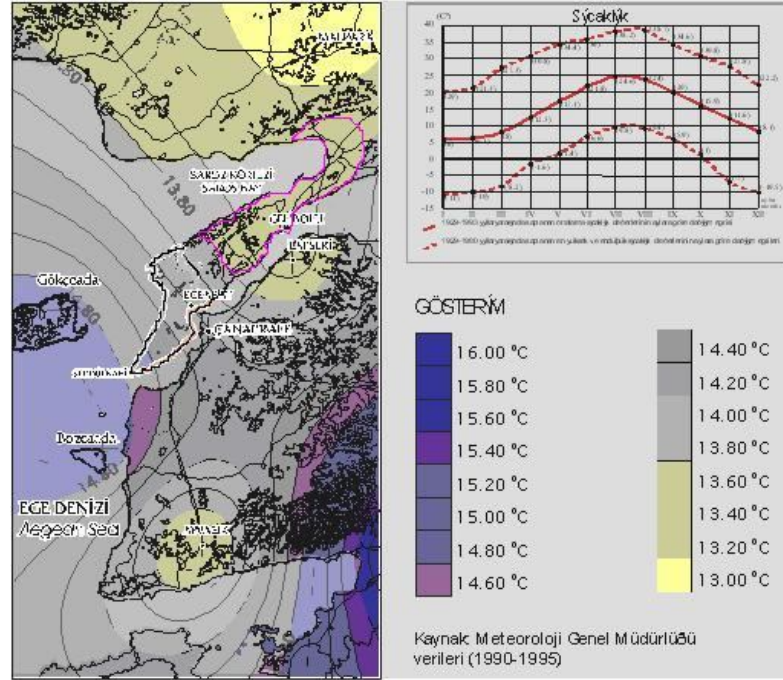
5.1.1. İklim

Gelibolu iklimi Trakya ve Ege iklim bölgeleri arasında bir geçit sağlar. Kuzey yönünde bulunan Korudağı, sert Trakya İklimini biraz azaltmasına karşın Gelibolu yine de kuzey ikliminin etkisi altında kalmaktadır. Çanakkale Boğazı kıyısında bulunduğundan yılın dört mevsiminde devamlı hava akımlarının etkisi altındadır ve bu hava akımlarının çokluğu nedeniyle ilkbaharlar kısa sürmektedir. Kışın en belirgin özelliği kuzeyde gelen sert rüzgarlardır. Yaz ve sonbaharda bölgeye Akdeniz iklimi hakimdir. Gelibolu da sonbaharlarda ılık ve sakin geçmektedir (İrdesel, 2003). Turizm sezonunda iklim mutedil olup, deniz suyu sıcaklığı temmuz ve ağustos aylarında maksimum seviyeye çıkmaktadır. Günlük hava sıcaklıkları ise sezonda maksimum 35 derece ve minimum 25 derece olup soğuk ay ortalaması 6 derecedir (Anonim, 2004a).

Gelibolu'nun 60 yıllık yağış ortalaması 615,4 mm dir. 1995 yılında yağış 709,0 mm, 1996 yılında 647.1 mm, 1997 yılında 78.2 mm, 1998 yılında 45.9 mm, 1999 yılında 687.6 mm, 2000 yılında 438.0 mm ve 2001 yılında 765.0 mm olarak belirtilmiştir (Anonim, 2002a).

Gelibolu kentinde yıllık ortalama hava sıcaklığı 13,60 C° dir. Ortalama en yüksek sıcaklık 24 C° ve 24 C° ile Temmuz ve Haziran aylarında; ortalama en düşük sıcaklık ise 6 C° ve 6,3 C° ile Ocak ve Şubat aylarındadır. En yüksek sıcaklık 38,7 C° ile Ağustos ayında, en düşük sıcaklık ise -11,5 C° ile Şubat ayında kaydedilmiştir. Donlu günler ortalama sayısı 30,8, şiddetli donlu günler ortalama sayısı ise 0.5 dir. Gelibolu kentinde yıllık ortalama güneşlenme süresi 7.07 saattir. Yılın en güneşli ayı 12.6 saatle Temmuz ayıdır. En az güneşli ay ise günde 3.4 saatle Aralık'tır. Genel güneşlenme süresi Haziran ve Eylül arasında artarak ayda 20 günü bulmaktadır (Şekil 5.1). Turizm mevsiminin ısı ve güneşlenme bağlamındaki kısalığı, devamlı ve

sert esen kuzeydoğu\ kuzeybatı rüzgarlarının etkisiyle gerçekte daha da kısa olmaktadır (Bademli ve Sarı, 2002).

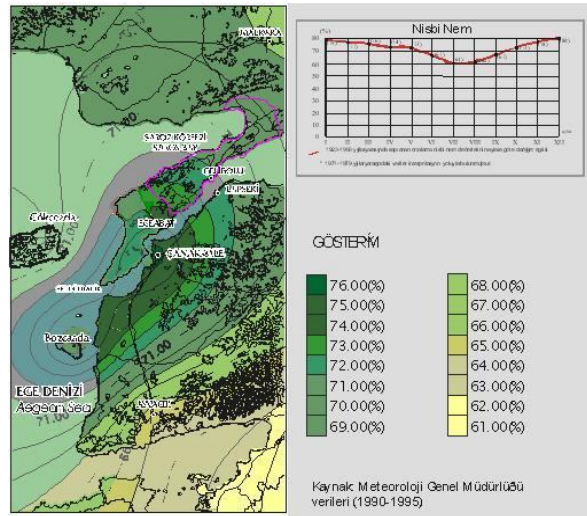

Şekil 5.1. Gelibolu ve çevresinde yıllık ortalama sıcaklık ve Gelibolu Yarımadası'nda aylara göre yüksek, alçak ve ortalama sıcaklık değerleri (Bademli ve Sarı, 2002).

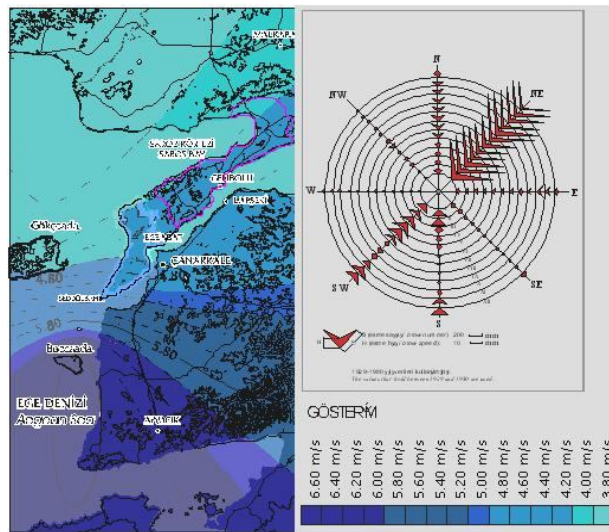
Gelibolu kenti devamlı rüzgarlı olmasına rağmen Çanakkale yöresinin en nemli kesimlerindedir. Gelibolu kentinde yıllık ortalama bağıl nem %72 dir. Ortalama bağıl nem değerinin en yüksek olduğu ay %80 ile Aralık, en düşük olduğu ay ise % 61 ile Temmuz'dur. En düşük bağıl nem ise %6 ile Temmuz ayında ölçülmüştür (Şekil 5.2).

Bölgede sürekli esinti (NE) kuzeydoğu esintisidir. Gelibolu ve Çanakkale Boğazında en çok esen rüzgarlar poyraz (kuzey batı rüzgarları kışın sert ve soğuk eser), lodos (güney batıdan gelen ve genelde sonbahar aylarında eser) rüzgarlarıdır. Poyraz genellikle uzun sürelidir ve yazın en fazla esen rüzgardır. Yılda ortalama 180 gün eserek yağmur ve fırtınayı beraberinde getirir. Akdeniz'den ve Ege adalarından gelen bu rüzgarlar Marmara ya kadar uzanır. Bölgenin diğer esintilerinden karayel

kışın sert ve soğuk eser. Genellikle hava bulutlu ve fırtınalı olur. Rumeli ve Balkanlar üzerinden gelir ve uzun süreli rüzgarlar değildir. Diğer esintiler ise yıldız ve imbat rüzgarlarıdır. Genellikle yaz aylarında esen İmbat rüzgarları lodos ile karıştırılmaktadır. Denizlerde fırtına yapmayan ve Ege adaları üzerinden gelen bir batı rüzgarıdır. Yine Marmara bölgesinden gelen yazları çok esen meltem rüzgarı da kayda değer rüzgarlardandır. Gelibolu da rüzgarsız geçen gün sayısı oldukça azdır (Şekil 5.3) (İrdesel, 2003).

Şekil 5.2. Gelibolu ve çevresinde yıllık ortalama bağıl nem ve Gelibolu Yarımadası'nda aylar itibariyle ortalama bağıl nem (Bademli ve Sarı, 2002).

Şekil 5.3. Gelibolu ve çevresinde yıllık ortalama rüzgar hızı ve Gelibolu Yarımadası'nda aylar itibariyle ortalama rüzgar hızı (Bademli ve Sarı, 2002).

5.1.2.Coğrafi Konum

Gelibolu kenti ülkemizin Kuzeybatısında 20°–27° Doğu meridyenleri ile 41°–40° Kuzey paralelleri arasında yer almaktadır Batıda Ege Denizi, Kuzey ve Kuzeybatıda Saroz Körfezi, Doğuda Çanakkale Boğazıyla sınırlıdır Yarımada'nın Kuzeydoğusu ile Güneybatısı arasındaki toplam mesafe 90 km'dir (Arcan, 2003). Antik ismi Kheresonesos olan Gelibolu Yarımadası, Çanakkale Boğazı ile Saroz Körfezi arasında, güneye doğru genişleyerek uzanır. Türkiye'nin kuzey batısında yer alan yarımada, aynı zamanda Avrupa kıtasının güney doğusundaki son kara parçasıdır. Kuzeyde dar (5 km) Bolayır kıstağı ile Trakya'ya bağlanır (Anonim, 2006e). Gelibolu ilçesi, Marmara Bölgesinin Güney Marmara bölümünde ve Çanakkale Boğazı'nın Kuzey yöresinde, Avrupa yakasında, Gelibolu Yarımadasının üzerinde kurulmuş, Çanakkale ile bağlı bir ilçedir. Kuzeydoğusunda, Tekirdağ ile bağlı Şarköy ilçesi ile aynı ilin Malkara ilçeleri, kuzeybatısında Edirne ilinin Keşen ilçeleri ile komşudur. Doğu ve güneyde denizle çevrili bulunan Gelibolu, batıdan yarımada'nın ucuna değin uzanan Eceabat ilçesi ile sınırlıdır. İlçenin kuzey batısında, doğal koyları ve balığı ile ünlü Saros körfezi ve güneyinde Marmara'nın bir bölümü ve Çanakkale Boğazı vardır (İrdesel, 2003).

5.1.3. Jeoloji ve Toprak

Alanda Oligosen, Miyosen-Pliosen ve Kuvaternere ait oluşukluklar görülmektedir. Oligosen zaman aralığı, bölgede tamamen karasal koşulların hüküm sürdüğü bir döneme karşılık gelmektedir. Çoğunlukla akarsu ve akarsu ağız çökellerinin olduğu Oligosen döneminin belli başlı birimleri; Armuttepe Formasyonu ve Danişmen Formasyonudur. Miyosen-Pliosen dönemlerini temsil eden kaya birimleri; Çanakkale ve Conkbayırı Formasyonudur. Kuvaternerler ise kumlu beyaz, açık kahverenkli, düzensiz ve süreksiz, orta-kalın tabakalı kumlu killerden meydana gelmektedir (Temiziç, 2000).

Gelibolu'nun ince taneli zeminlerini alüvyon ve sedimanter seri 3 ile temsil etmektedir. Alüvyon açık renklidir ve ince tane yüzdesi fazladır. İnce tane, seyrek, yuvarlaktır ve yüzeyi kurudur. 2 m. de su taşır. Plastik değildir, pekişmemiştir. Sedimanter seri ise, genellikle açık renkli fakat oluşum şartlarına göre bazı alanlarda

koyu renkli olabilmektedir. İnce tane yüzdesi fazla, iri tane seyrek durumdadır. Kurudur, plastik değildir ve su taşımaz. Yüzeyde gevşek yapıdadır.

Alandaki kaya türleri değerlendirildiğinde Sedimanter Seri 1, kiltası-orta taneli kumtaşı-silttaşı münavebelidir. Sık dokulu, ince ve orta tanelidir. Tabaka kalınlıkları değişken, yatay duruşlu, az dayanımlı ve geçirgendir. Sedimanter Seri 2, Konglomera kırmızı renk hakimdir. İri taneli ve ince taneli bantlıdır. Yatay duruşlu, tabakalı, bozuşma orta derecede, dayanımlı ve geçirgendir. Sedimanter Seri4 Konglomera-kilittaşıdır. Koyu renkli, iri ve ince tanelidir. Yatay duruşlu, tabakalı, çok bozulmuş, az dayanımlı ve geçirgendir (Şekil 5.4) (Şekil 5.5) (Temiziç, 2000).

Şekil 5.4. Gelibolu' da ki kaya çeşitlerinden bir görünüm (Özgün, 2008).

Dünyanın en aktif faylarından biri olan Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın son damarlandığı yer olması nedeniyle kent 2. derecede deprem bölgesidir. Gelibolu da en son görülen büyük deprem 1912 yılında olmuş, 7.4 şiddetindeki depremdir. 1912 depremi Gelibolu Yarımadasındaki Ganos Fayı üzerinde meydana gelmiş ve bu bölgede büyük bir hasara neden olmuştur. Saroz Körfezi-Gaziköy Fayı, Gelibolu Yarımadasının doğusunda, Saroz Körfezi bölümünde 6 km'lik bir alüvyon zeminde izlenen diğer bir aktif faydır (Anonim, 2004a).

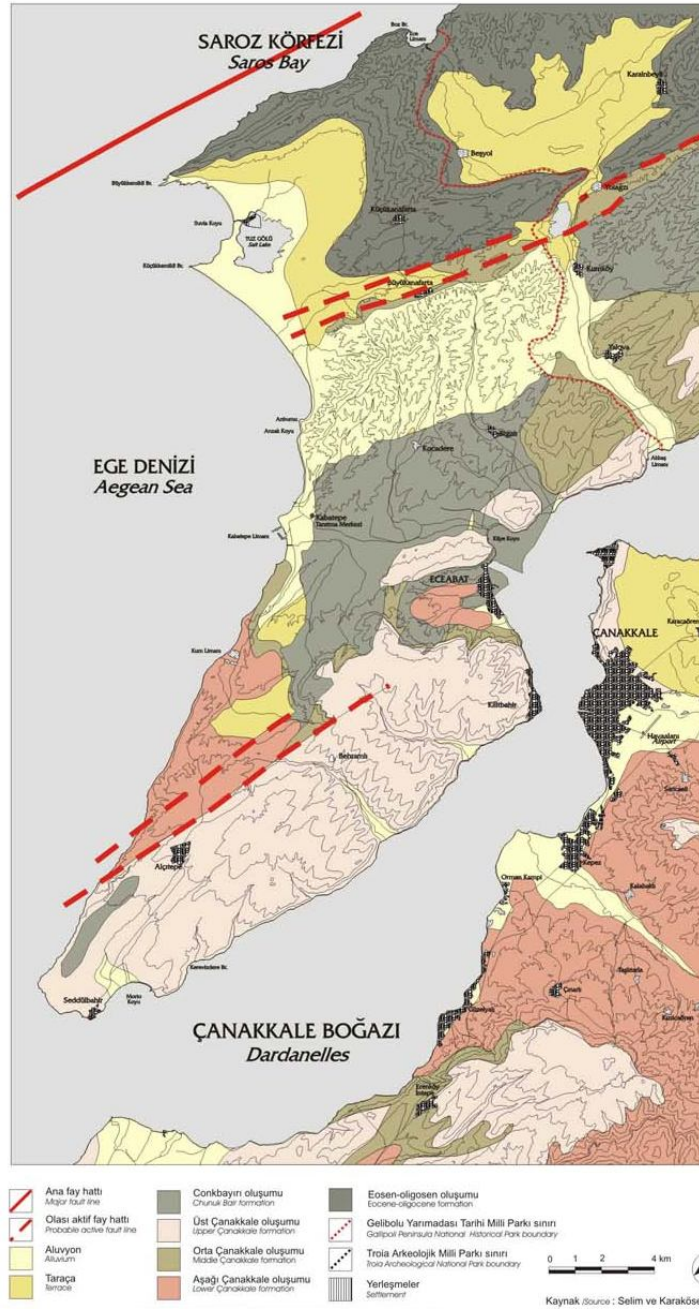
Şekil 5.5. Gelibolu kenti ve çevresi toprak verimliliği haritası (Avcı ve diğ., 2004).

Makro ölçekte, Gelibolu Yarımadası, jeolojik yapısına göre alüvyonel zemin yapısı baskın olduğundan, depreme karşı hassas bir bölgedir. Zemin yapısı incelendiğinde genç zeminler, yaşlı olanlara göre daha fazla risk taşımaktadır. Alüvyonel zemin yapısı en riskli bölgeyi oluşturmaktadır. Gelibolu Yarımadası'nda yapılan zemin yapısı analizlerine göre:

- **1. derecede risk bölgeleri:** Eceabat, Şarköy, Mürefte, Eriklice, Büyük Anafarta, Kumköy, Turşun
- **2. derecede risk bölgeleri:** Gelibolu, Kilitbahir, Conkbayırı, Cumalı, Yeniköy, Bayırköy, Behramlı, Alçıtepe, Bigalı, Kocadere, Seddülbahir, Ilgardere, Sütlice, Kocaali, Araplı ve Yukarı Kalamış
- **3. derecede risk bölgeleri:** Küçük Anafartalar, Tatarlar, Yeniceköy

- **4. derecede risk bölgeleri:** Bolayır, Mürselli, Karainebeyli, Burgaz, Tayfur, Fındıklı, Ortaköy'dür (Şekil 5.6).

Şekil 5.6. Gelibolu Yarımadası jeoloji haritası (Bademli ve Sarı, 2002).

Mezo ölçekte ise; kent genelinde yapılan sondaj ve doku çalışmalarında, kentin farklı beş dokusundaki risk büyüklüklerine göre yapılan sıralamada kentte deprem riski açısından öncelikli alanlar, merkez, merkezin kuzeyi, merkezin kuzeydoğusu, Keşan Caddesi ve Kore Kahramanlar Caddesi olarak belirlenmiştir (Anonim, 2004a).

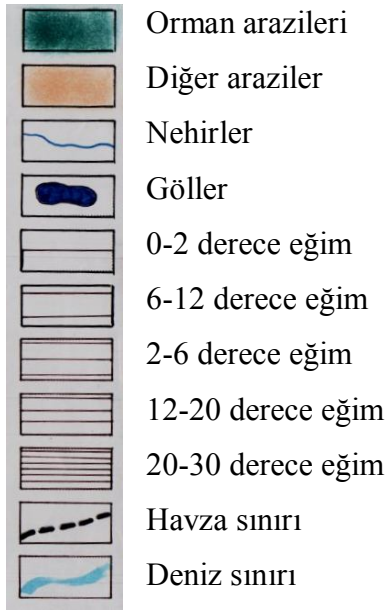
5.1.4. Topoğrafya

Tekirdağ da uzanan Gano dağının bir kolu Marmara kıyılarını izleyerek Mürefte üzerinden Çanakkale Boğazı yönüne uzanarak Gelibolu Yarımadasına inmektedir. Bu kollardan biri Saros kıyılarını izleyerek Seddülbahir'e kadar uzanır. Diğer bir kolu da Kadıköy bucağının arkasından ve Bayramiç köyünün sırtlarından Meriç yönüne doğru uzanmaktadır. Birçok yerinde 200–400 metre yüksekliklerde değişen bu engebeler Gelibolu Keşan arasında 725 metre kadar yükselir. Bu yükselti Korudağ adını alır. İlçenin en yüksek yeridir.

İlçenin başka önemli yükseklikleri yoktur. Diğer doğal engebeler ise şunlardır:

Kızıltepe	: Kavak ve Yülüce köyleri arasındadır. Volkaniktir, yüksekliği 84m dir.
Armuttepe	: Kavaklıtepe-Yeniköy arasındadır.
Maslaktepe ve Sivritepe	: Ortaköy ile Koruköy arasında, yüksekliği: 274m.
Kabatepe ve Saraytepe	: Gelibolu Müniybey çiftliği yöresinde.
Aynalıtepe ve Baklatepe	: Fındıklı köyü yöresinde.
Susamlıtepe	: Bayırköyün kuzeyinde, yüksekliği 216m.
Kanaltepe ve Kömürtepe	: Değirmendüzü köyü yöresinde, yüksekliği 274m
Gaziler tepesi	: Cevizli köyünde.
Eşekçi dağı	: Karinebeyli köyünün doğusunda, yüksekliği 305m
Derebaşı tepesi	: Karinebeyli köyünün batısında, yüksekliği 305m.
Yassı tepe	: Karinebeyli köyünün kuzeyinde, yüksekliği 274m
Sivritepe ve Çalıktepe	: Karinebeyli köyünün kuzeyinde, yüksekliği 274m
Fıçıtepe	: Tayfur köyünün kuzeyinde
Üveyik dağı	: Karinebeyli köyünün güneyinde, yüksekliği 359m.
Kocataştepe	: Yeniköyün güneyinde, yüksekliği 219m
Kavaklıtepe	: Kavaklıtepe köyünde, yüksekliği 143m (İrdesel, 2003).

Gelibolu kentinin eğim dereceleri aşağıdaki haritada verilmiştir (Şekil 5.7).

Şekil 5.7. Gelibolu kenti ve çevresinin eğim dereceleri haritası (Avcı ve diğ., 2004).

5.1.5. Hidroloji

İlçede önemli göl ve akarsular yoktur. Birkaç küçük çay ve dere vardır. Kavak çayı, ilçenin en uzun akarsuyudur. Şarköy ilçesi sınırlarından doğar. Çokal köyü yakınında kuzeyden gelen bir kolla birleşerek Evreşe'de Kızıltepe eski bağlar sırtı ve Demircili Çiftliği arasından geçerek Süleymaniye köyünden gelen diğer küçük bir kolla daha birleşerek Kavak köyü önünden geçer ve Saros Körfezi'ne ulaşır. Uzunluğu yaklaşık 50 kilometredir. Çayın Saros Körfezi ile Kavak köprüsü arasında bulunan 5 km. kadar kısmı deniz suyuyla karışık olup tuzludur. Alandaki bazı dereler şunlardır (Anonim, 2004b).

Ilgardere; Eşekçi Dağından kaynaklanarak Üveyik Dağı ve Pazarlı Köyü arasından geçerek Ilgardere köyünün güneyinde yeraltı mevkii ile Bakacak Tepe arasından Çanakkale Boğazına dökülür.

Çokalca Deresi; Münip Bey Çiftliğinden ve Kaynarca'dan geçerek Çanakkale Boğazına dökülür.

Üç Köprüler Deresi; (Diğer adı Çokalca Deresi) Gelibolu'nun Eceabat yöresinde Üç Köprüler mevkiinde denize dökülür. Yazları pis ve durgundur. Kışları suyu çoğalır. Bölge de, önemli hiçbir göl yoktur. Kavak köyünde, Şarköy yolu üzerinde yeni bir gölet yapılmaktadır (Anonim, 2005).

Gelibolu yerleşiminin içme ve kullanma suyu Tayfur Barajından temin edilmektedir. Bu su arıtma tesislerinden geçtikten sonra şehir şebekesine verilmektedir. Sonradan Karainebeyli Köyünde açılan yaklaşık 150m. lik iki adet derin kuyudan elde edilen su gömme depo vasıtasıyla şehir şebekesine verilmektedir (Temiziç, 2000).

Bölgedeki su kirliliği incelendiğinde, sanayi üretiminden kaynaklanan atıkların yeraltı ve yerüstü su kaynaklarını ve denizleri etkilemekte olduğu görülmektedir. Çanakkale il genelinde ve Gelibolu Yarımadasında küçük ölçekli zeytinyağı imalathaneleri ve süt ürünleri işleyen tesisler atık sularını dere yataklarına vermektedir. Özellikle süt ürünleri fabrikalarının dere yataklarına bıraktığı sıvı atıklar biyolojik ve kimyasal oksijen ihtiyacı fazla olan atıklardır ve canlıların kullanması gereken oksijene bağlanarak bölgenin ekolojik yaşamını olumsuz yönde etkilemektedir (Anonim, 2004b).

Çanakkale Boğazı'nın her iki tarafındaki kara parçaları alüvyonlu toprak yapısına sahiptir. Bu durum yeraltı sularının ve deniz suyunun dengede olma durumunu bozmaktadır. Baskın olarak tarımsal amaçlı kullanılan yeraltı sularının yer üstüne çekilmesi sonucu yeraltı sularına, deniz suyu nüfuz etmektedir. Bu yeraltı

sularının tuzlanıp ne tarımsal ne evsel kullanıma hizmet edemez duruma gelmesine yol açmaktadır (Anonim, 2004b).

İlçe sınırları içindeki sanayileşmenin büyük boyutta olmaması endüstri kaynaklı atık su kirliliğinin yaşanmasını engelliyor olsa da, özellikle yerleşim birimlerinden kaynaklanan evsel atık sular zengin bir sahil şeridinde sahip olan ilçenin su varlığını ve kalitesini olumsuz bir şekilde etkilemektedir.

Tayfurköy, Cevizli, Karainebeyli, Kavaklı, Demirtepe, Süleymaniye ve Yülüce gibi köylerde kanalizasyon sisteminin olmaması nedeniyle fosseptik çukurlar kullanılmakta, alüvyonlu toprak yapısı fosseptik atıkların kullanılabilir yeraltı sularına ve denize karışmasına neden olmaktadır. Bu durum özellikle ikinci konut ve turizminin yoğunlaştığı Saroz Körfezi'nde görülmektedir. Yine bu bölgede ve birçok kent merkezinde evsel atıklar arıtılmadan denize deşarj edilmektedir (Anonim, 2004b).

5.1.6. Bitki Örtüsü

Çanakkale ilinde toplam ormanlık alanlar 536.964 hektarlık bir alan kaplamaktadır. Bu alanların 326.836 hektarı iyi vasıflı, 210.725 hektarı ise bozuk vasıflı imar ve ilaha gerek duyulan ormanlardan oluşmaktadır. İlin ormanlık alan yüzdesi farklı kaynaklardaki istatistiksel verilere göre % 54-% 56,6 arasında değişen oranlarda değer göstermektedir (Anonim, 2002a).

Gelibolu ilçesi florası bitki coğrafyası açısından incelendiğinde yörenin, Akdeniz fitocoğrafik bölgesinin etkisi altında kaldığı görülmektedir. Bölgede yaz kuraklığı karakteristik olmakla birlikte, bölgenin tamamı homojen bir iklim tipine sahip değildir. Bölgenin yaz aylarında kurak olmasının yanı sıra, yükseklik farkının da yeterli olmayışı tür sayısının beklenenden az ve endemizm oranının düşük olmasına neden olmaktadır (Anonim, 2002a).

Bütün Akdeniz Bölgesi'nde görüldüğü gibi, tahrip gören ormanların yerini maki toplulukları almış, maki topluluklarının da tahrip görmesiyle frigana

formasyonları oluşmuştur. İlçenin yüksek kesimlerinde karaçam, kayın ve göknar türleri saf veya karışık ormanlar oluşturmaktadır (Anonim, 2002a).

Gelibolu kentinin florasını oluşturan başlıca türler Tablo 5.1’de verilmiştir.

Tablo 5.1. Gelibolu kentinin florasını oluşturan başlıca türler (Bağcı ve diğ., 2004).

Bitkinin Latince İsmi	Bitkinin Türkçe İsmi
<i>Pinus brutia</i>	Kızılçam
<i>Pinus pinea</i>	Fıstık çamı
<i>Pinus maritima</i>	Sahil çamı
<i>Pinus nigra</i>	Karaçam
<i>Quercus ssp.</i>	Meşe
<i>Carpinus orientalis</i>	Doğu gürgeni
<i>Quercus aegilops</i>	Palamut meşesi
<i>Quercus pedunculiflora</i>	Saplı meşe
<i>Quercus coccifera</i>	Kermez meşesi
<i>Juniperus oxycedrus</i>	Katran ardıcı
<i>Arbutus andrachne</i>	Sandal
<i>Arbutus unedo</i>	Kocayemiş
<i>Olea oleaster</i>	Zeytin
<i>Erica arborea</i>	Funda
<i>Olea europea</i>	Yabani zeytin
<i>Phillyrea media</i>	Akçakesme
<i>Myrtus communis</i>	Mersin
<i>Pistacia terebinthus</i>	Sakız
<i>Styrax officinalis</i>	Tespah
<i>Paliurus aculeatus</i>	Karaçalı
<i>Cistus incanus</i>	Laden

Tablo 5.1'in devamı

<i>Laurus nobilis</i>	Defne
<i>Cercis siliquastrum</i>	Erguvan
<i>Spartium junceum</i>	Katırtırnağı
<i>Asparagus acutifolius</i>	Kuşkonmaz
<i>Ruscus aculeatus</i>	Dikenli mersin
<i>Poterium spinosum</i>	Abdestbozan otu
<i>Thymus ssp.</i>	Kekik
<i>Euphorbia ssp.</i>	Sütleğen

Ayrıca 25.07.1994 tarihinde çıkan yangınla tahrip olan sahalara yukarıda belirtilen türler haricinde servi (*Cupressus ssp.*), sedir (*Cedrus ssp.*), iğde (*Eleagnus ssp.*), badem (*Prunus amygdalus*), kokar ağaç (*Ailanthus ssp.*), çınar (*Platanus ssp.*), akkavak (*Populus alba*), ceviz (*Juglans regia*), ıhlamur (*Tilia tomentosa*), söğüt (*Salix*), atkestanesi (*Aesculus hippocastanum*), zakkum (*Nerium oleander*), ılgın (*Tamarix*), mahlep (*Prunus mahalep*), oya (*Lagestroemia indica*), sarı salkım (*Laburnum anagyroides*), ateş dikenini (*Pyracantha coccinea*), dağ muşmulası (*Cotoneaster horizontalis*), Japon ayvası (*Chaenomeles japonica*), patlangıç (*Colutea arborescens*), kızılıcık (*Cornus alba*), yasemin (*Jasminum officinalis*), hatmi (*Hibiscus ssp.*) türleri dikim yoluyla getirilmeye çalışılmıştır (Bağcı ve diğ., 2004)..

Alanda kekik, nane, biberiye, defne yaprağı vb. baharatlar; böğürtlen, kuşburnu, alıç, çam fıstığı, ağaç çileği vb. yabancı meyveler ve mantar dahil sayısız şifalı bitki ekonomik açıdan değerlendirilmeyi beklemektedir (Bağcı ve diğ., 2004).

5.1.7. Fauna

Bölge faunası endemik ve hassas hayvan türleri bakımından oldukça zengindir. Bölgenin geniş orman alanlarıyla kaplı ve denizle çevrili olması, önemli sulak alanlar ve deltalar içermesi sayesinde zengin bir yaban hayatına sahiptir. Özellikle Suvla Lagünü ve Kavak Deltası olmak üzere bölgedeki sulak alanlar birçok göçmen kuşun ve su kuşunun beslendikleri, yuva yaptıkları, yumurtladıkları yerlerdir. Saroz Körfezi de kayda değer sualtı ekosistemine sahiptir (Bağcı ve diğ., 2004).

Bölge, Türkiye'nin önemli balıkçılık sahalarından Çanakkale Boğazı ve Kuzey Ege Denizi'ni ve Saros Körfezi'ni de içermektedir. Bu durum, balıkçılık olanaklarıyla ve canlı çeşitliliğiyle deniz-kıyı ekosistemi açısından bölgeye değer katmaktadır. Çanakkale Boğazı'nda balıklar mevsimsel bir göç yolu izlemektedirler (Bağcı ve diğ., 2004).

Gelibolu ve çevresi balık türleri; Karagöz (*Diplodus vulgaris*), isparoz (*Diplodus annularis*), mercan (*Pagrus pagrus*), çipura (*Chrysophrys aurata*), sinarit (*Dentex vulgaris*), yılan balığı (*Anguilla anguilla*), zargana (*Belone belone*), müren (*Echelus myrus*), uskumru (*Scomber scomber*), kolyos (*Scomber japonicus*), palamut (*Sarda sarda*), köpek balığı (*Mustelus vulgaris*), camgöz köpek balığı (*Galeus canis*), levrek (*Dicentrarchus labrox*), istavrit (*Trachurus trachurus*), lüfer (*Tannedon saltator*), has kefal (*Mugil cephalus*), kılıç (*Xiphias gladius*), kırlangıç (*Trigla luccerna*), iskarpit (*Scorpaana scrofa*), lipoz (*Scorpaana porcus*), hamsi (*Engraulis enerascholus*), yazılı hani (*Serranus scribo*), orfoz (*Ephinephelus gigas*), melanurya (*Oblada melenurya*), gümüş (*Atherina prebyter*), barbunya (*Mullus barbatus*), dülger balığı (*Zeus faber*) ve kupes (*Boops boops*)' tir.

Gelibolu ve çevresinde yer alan kabuklu ve yumuşakça türleri; Böcek (*Plinurus vulgaris*), Kabuklu (*Murex brandaris*), deniz kaplumbağası (*Chelone Midas*), kalamar (*Login*), ahtapot (*Plypus vulgaris*), karides (*Penaeus japonious*) ve yengeç (*Portunus*) türleridir (Bağcı ve diğ., 2004).

Bölge Akdeniz fauna bölgesinin bir parçasıdır fakat aynı zamanda Gelibolu Yarımadası Çanakkale Boğazıyla bu ana fauna bölgesinden ayrılır. Bazıları Balkanlardan ve Avrupa'dan, bazıları da Güney-Batı Asya'dan gelen hayvan türlerinden oluşan bir çeşitliliği barındırır.

Türkiye sahip olduğu 460 türü ile Avrupa'da kuş varlığı açısından ikinci sırada gelmektedir. Bunların 106'sı bu bölgelerdeki sulak alanlarda yaşamaktadır. Lagünler

ve deltalar bulunduğu için bölge, kuş türleri bakımından zengin bir ekosisteme sahiptir (Anonim, 2002a).

Sulak alanları tehdit eden unsurlar bu kuş türlerini de tehlike altına sokmaktadır. Başlıca tehditler; sulak alan çevresinde yapılaşmanın artması, tarım alanlarının giderek genişlemesi, sulak alan ekosistemine katkıda bulunan meraların, sadece bir türün yaşamasına izin verilen tarım alanlarına dönüştürülmesi, Çardak Lagünü, Umurbey Lagünü ve Kumkale Sazlığı'nın çöp depolama bölgeleri olarak kullanılması, dere-vadi ekosistemlerine de ciddi zararlar veren ve deltaların kuruyup bataklıklara dönüşmesine neden olan barajlardır (Anonim, 2002a).

Gelibolu Yarımadası ana kuş göç yolları üzerinde bulunmaktadır. Sulak alanların, bakir orman ve maki alanlarının varlığı, yerli, göçmen, kış ziyaretçisi ve transit kuş türleri için uygun yaşam ortamları sunmaktadır. Özellikle Suvla Lagünü ve Kavak Deltası, Orta ve Batı Avrupa'dan güneye göçen göçmen kuşlar için önemli durak yerlerindedir. Kavak Deltası, Suvla Lagünü gibi Tarihi Milli Park sınırları içinde değildir ve resmi bir koruma statüsü bulunmamaktadır (Anonim, 2002a).

Bundan dolayı dışarıdan gelen tehditlere oldukça açıktır. Buradaki en önemli problemlerden biri aşırı avlanmadır. İstanbul'a yakın oluşundan dolayı av baskısı büyüktür. Yapılması planlanan Çokal Barajı da deltayı ciddi şekilde tehdit etmektedir. Deltayı besleyen Kavak Nehri'nin yatağı olan vadiye kurulacağından ve nehrin suyunu tutacağından, delta kısa sürede kuruyacak ve deltada görülen kuş türlerinden bataklık kırlangıcı, sumru, küçük sumru, fiyu, angıt, bataklık düdükünü dahil hiçbir canlı orada yaşayamayacak hale gelecektir.

Bölgedeki diğer kuş türleri ve karasal fauna değerleri Tablo 5.2 ve Tablo 5.3'de genel olarak görüldükleri ortamlarla belirtilmiştir (Anonim, 2002a).

Tablo 5.2. Gelibolu ve çevresi karasal fauna türleri (Anonim, 2002a).

Türkçe İsim	Latince İsim	Yaşama Ortamı	Risk Durumu
Kurbağalar			
Lekli Semender	<i>Salamandra salamandra</i> ssp. <i>Salam</i>	Dağlık ve tepeliklerdeki nemli orman ve ağaççıklar	Hassas ve nadir
Sürüngenler			
Toros kertenkelesi	<i>Lacerta danfordi</i> ssp. <i>Anatolica</i>	Suya yakın ormanlık Alanlarda bulunan taş altları	Endemik
Kedi gözlü yılan	<i>Telescopus fallax</i> ssp. <i>Fallax</i>	Güneşli taşlık alanlar, yol kenarları ve harabeler	Hassas
Şeritli engerek	<i>Vipera xanthina</i> ssp.	Taşlık alanlar	Hassas (Anadolu'da endemik)
Boynuzlu engerek	<i>Vipera ammodytes</i> ssp. <i>meridionalis</i>	Kısa boylu bitkilerle kaplı taşlık ve kuru araziler	Hassas ve nadir
Memeliler			
Kirpi	<i>Erinaceus concolor</i>	Kırsal alan, harabeler	Henüz tehlike altında değil
Köstebek	<i>Talpa caeca</i>	Tarla, bahçe, orman, suya yakın alanlar	Henüz tehlike altında değil
Yarasalar	<i>Rhinolophidae</i> spp.	Mağara, harabe ve kovuklar	Önlem alınmazsa tehlik altına girer
Fare benzeri yedi uyur	<i>Myomimus roachi</i>	Tarımalanları, çayırliklar	Hassas ve nadir
Ağaç sansarı, Zerdeva	<i>Meles meles</i>	Orman, çalılık ve çayırliklar	Hassas ve nadir
Bozayı	<i>Ursus arctos</i>	Orman ve kayalıklar	Endemik
Çakal	<i>Canis aureus</i>	Orman ve kayalıklar	Yakın tehdit altında
Tilki	<i>Vulpes (canis) vulpes</i>	Orman, çalılık, çalılık	Yakın tehdit altında
Gelincik	<i>Mustella nivalis</i>	Çeşitli habitatlar	Yakın tehdit altında
Porsuk	<i>Martes martes</i>	Ormanlar	Yakın tehdit altında
Yaban domuzu	<i>Sus scrofa</i>	Ormanlar ve tarlalar	Yakın tehdit altında
Karaca	<i>Capreolus capreolus</i>	Ormanlar	Endemik

Tablo 5.3 Gelibolu ve çevresi kuş türleri (Anonim, 2002a).

Türkçe ismi	Latince İsmi	Yaşam Ortamı	Risk Durumu
Karaleylek	<i>Ciconia nigra</i>	Orman, bataklık, su kenarları	Büyük risk altında
Erguvani balıkçıl	<i>Ardea purpurea</i>	Nehir kıyıları ve sulak alanlar	Büyük risk altında
Küçük beyaz balıkçıl	<i>Egretta garzetta</i>	Nehir, dere kenarları, sulak alanlar	Büyük risk altında
Bozkaz	<i>Anser anser</i>	Ovalar, sulak çayırlar, bataklıklar	Büyük risk altında
Kuşu	<i>Cygnus olor</i>	Deniz ve nehir kıyıları	Endemik
Akkuyruk	<i>Haliaetus</i>	Deniz, orman, göl ve dere kıyıları	Büyük risk altında
Yılan kartalı	<i>Circaetus gallicus</i>	Ovalar	Endemik
Kızıl şahin	<i>Butes rufinus</i>	Ormansız düzlükler ve dağlar	Büyük risk altında
Gezginci doğan	<i>Falco peregrinus</i>	Açık alanlar ve ormanlar	Büyük risk altında
Kızılayak doğan	<i>Falco vespertinus</i>	Açık araziler ve küçük ormanlar	Büyük risk altında
Kınalı keklik	<i>Alectoris chukar</i>	Tarla, çayır ve kayalıklar	Büyük risk altında
Turna	<i>Grus grus</i>	Ovalar	Endemik
Kolyeli küçük yağmur kuşu	<i>Charadrius dubius</i>	Kumlu-çakıllı dere ve göl kenarları	Büyük risk altında
Palamutkuşu	<i>Chlidonias leucopterus</i>	Durgun sular ve bataklıklar	Büyük risk altında
Kıyı kırlangıcı	<i>Sterna paradisaea</i>	Deniz kıyıları	Büyük risk altında
Üveyik (güvercin)	<i>Streptopelia turtur</i>	Tarım alanları, ormanlar, yerleşim yerleri	Büyük risk altında
Puhu (baykuş)	<i>Bubo bubo</i>	Orman, park ve bahçeler	Endemik
Beyaz peçeli baykuş	<i>Tyto alba</i>	Seyrek ağaçlı alanlar, ekin tarlaları ve harabeler	Büyük risk altında
Çobanaldatan	<i>Caprimulgus europeus</i>	Orman kenarları, kurak ve kumlu alanlar	Büyük risk altında
Yalıçapkını	<i>Alcedo atthis</i>	Nehir ve göl kıyıları	Endemik
İzmir yalıçapkını	<i>Italcyon symrnensis</i>	Tarla, bahçe, orman alanları, tatlı su kenarları	Endemik
Gök-mavi kuzgun	<i>Coracias garrulus</i>	Açık ve seyrek ağaçlık alanlar	Büyük risk altında
İbibik, Çavuşkuşu, Hüthüt	<i>Upupa epops</i>	Ormanlar, bağlar ve bahçeler	Büyük risk altında
Çulhakuşu	<i>Remiz pendilinus</i>	Bataklık, orman ve dere kenarları	Büyük risk altında

5.2. Kültürel Peyzaj

5.2.1. Tarihi Gelişim

Gelibolu Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan boğazın Trakya yakasında yer alması ve bir geçit yolu üzerinde bulunması nedeniyle daima tarihi olaylara sahne olmuş ve bir tarih oluşturmuştur (Alpaslan ve diğ., 1993).

Gelibolu'nun tarihi mitolojik devirlere kadar dayanmaktadır. Cihan harbinde oynadığı büyük rol nedeniyle Amerika, Japonya ve Çin gibi uzak memleketlerin ve bu topraklarda yatan kahramanlarını ziyarete geldikleri için Avustralya ve Yeni Zelandalıların çok iyi bildiği ve tanıdığı Gelibolu kenti bu adı çok sonraları almıştır. Proto Etiler ve Trakyalılar hatta Frikyalılar ve Lidyalılar zamanında nasıl bir ad taşıdığı bilinmemektedir. Bu boğaza verilen adlardan en eski bilineni Hellespont dur. Bu isim Yunan mitolojisine göre, Tep kralı olan Asamas'ın kızı Helle ile erkek kardeşi Friküs'ün boğazdan Ram denilen bir koyuna binerek geçerken Helle'nin denize düşüp boğulması üzerine verilmiştir. Hellespont boğazının iki kıyısı birbirine çok yakın olmasına rağmen eskiden beri kıyılardan her birine ayrı ayrı isimler vermek adet olmuştu. Gelibolu yakasına (Thrace) Trakya, Anadolu yakasına ise Misi veya Trovade denilmekteydi (Kurtoğlu, 1938). Gelibolu isminin farklı birkaç kaynağı daha bulunduğu bilinmektedir. Halk dilinde rüzgarın sürekli oluşu nedeniyle kullanılan "yelibol" sözcüğünden türemiş olabileceği veya Gelibolu'da yetişmiş olan Muhammediye kitabının yazarı ünlü Yazıcazade Efendi'ye göre gül bahçelerinin çokluğu nedeniyle yörenin "gülübol" olarak anılmasından kaynaklanmış olabileceği belirtilmektedir. Ayrıca Gelibolu sözcüğü güzel şehir anlamında Yunanca aslı "Gallipolis" den geldiği de tarih kitaplarında geçmektedir (Ünal ve diğ., 1989).

M.Ö. 1362 yılında Balkanlardan Anadolu'ya yapılan istilalardan sonra Anadolu halkının karşı taarruza geçtiği tarihi belgelerle kanıtlanmış olup, bu olayların sonrasında yörede pek çok savaş yaşanmıştır. Bunlardan bazıları Argonotların seferleri, Truva savaşı, Met harpleri ve Pelopones harpleridir. Bu savaşlardan sonra yöre Makedonyalıların hükümdarlığına sonrasında da Bergama krallığına geçmiştir (Kurtoğlu, 1938). M.Ö. 336 yılında İskender kral olmuş M.Ö. 334 te de büyük seferlerine başlamıştır. Anadolu'ya geçmek üzere ordusu ile Çanakkale boğazına

yönelmiş ve burada ilk fethettiği kent Gelibolu olmuştur. Eski Yunandan başlayarak Perslerin, Makedonyalıların, Bergama krallığının, Romalıların ve Bizanslıların elinde çok önem kazanmış ve Trakya da önemli bir geçit, liman ve iskele olmuştur. Kent Bizans İmparatoru Jistinianus zamanında imar görmüş ve dış kale duvarları onarılarak, erzak depoları ve ambarlar yapılmıştır. Bu da kentin gelişmesini sağlamıştır. Çanakkale Boğazının kıyısında, yörenin ve yarımadanın önemli bir kenti ve Avrupa'ya da geçişin kapısı olmuştur. Alman imparatoru Friederich haçlı seferleri sırasında, ordusunu Anadolu'ya buradan geçirmiştir. M.S. 190 yılında kent bir süre Venediklilerin elinde kalmış, M.S. 1204'de tekrar Bizanslıların eline geçmiştir. M.S. 1235'ten sonra Palaiogeloslar zamanında Bizans'ın egemenliğini kabul eden Katalanlar kente yerleşmişlerdir. Bu yerleşim M.S. 1311 yılına kadar sürmüştür (İrdesel, 2003).

Gelibolu'nun fethi, Rumeli fethinin ve Türklerin Avrupa'da yayılmasının başlangıcını oluşturmuştur. Bu fetih 1354 yılında 2. Osmanlı Sultanı Gazi Orhan Bey'in büyük oğlu Şehzade Gazi Süleyman Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir.

Gelibolu'nun fetih olayı, Türk tarihinin en önemli olaylarından biridir. İstanbul'un fethi, Malazgirt, Dandanakan, Türklerin İslam dinini kabulü ve Miryakefalon gibi Türk tarihinin en önemli olaylarından biridir. Türk ve dünya tarihine geniş etkileri olmuştur. Gelibolu'nun fethi olayı, batılılarca başka Türklerce başka şekillerde değerlendirilmekte ve kaydedilmektedir. Ayrıca Türk kaynaklarında da tarihçiler batılıların yazdıkları fetih şekline önem vermektedirler.

Batılı kaynaklarda anlatılan fetihe göre; Osmanlı Devletinin başına Osman Beyden sonra Oğlu Orhan Bey geçmiştir. Orhan Bey'in, Bizans İmparatoru Kantakuzinos'un kızı Teodora ile evlenmesi üzerine Orhan Bey, Trakya ile de ilgilenmeye başlamıştır. Bu sırada Bizans İmparatoru genişleme politikası üzerine Orhan Bey den yardım istemiştir. Orhan Bey de oğlu Şehzade Gazi Süleyman Paşa'nın komutasında on bin kişilik bir kuvveti Rumeli'ne göndererek Bizans'ı desteklemiştir. Bir süre sonra tekrar Sırlara karşı ikinci kez yirmi bin kişilik bir kuvvet göndermiştir. Bu olaylar Türklerin bu toprakları tanımalarına neden olmuştur.

Bizans İmparator da her sıkıştığında kendisine yardıma koşan Türklerden çok memnun kalmıştır. Bu memnuniyeti belirtmek üzere ve aynı zamanda sıkıştığında, Türk kuvvetlerinin boğazı aşmak zorunda kalmadan hemen yardıma koşması için Trakya'da Gallipoli kentinin yakınında ve Anadolu yakasına yakın bir yerde bulunan Çimpe kalesini Türklere bir üs olarak vermiştir.

Rumeli'nde üslenmiş bulunan Türkler, tanrının kendilerine bir lütfu olarak gördükleri ve Gallipoli kentini çevreleyen aşılmaz, güçlü surların yer yer çatlamasını ve gedikler açılmasına neden olan büyük bir deprem olmasıyla, hemen saldırıya geçmişler ve gediklerden içeriye girerek kanlı savaşımlardan sonra şehri feth etmişlerdir (M.S.1354). Böylece, Bizanslıların bu önemli kenti Avrupa'daki ilk Türk kenti olmuştur (İrdesel, 2003).

Kent Osmanlıların elinde 15. yy.da sanat ve kültür bakımından çok gelişmiştir. Gelibolu'ya büyük önem veren Yıldırım Beyazıt 1391 yılında, Saruca Paşa'ya Türklerin ilk tersanesini buraya kurdurmuş, ardından Boğaz Muhafızlığını da tesis ettirerek komutanlığına Saruca Paşayı getirmiştir. Gelibolu iç kalesini tamir ettirmiş, harap durumda olan dış kaleyi yıktırmıştır. Limanı dış saldırılardan korumak için mevcut yapay limanı (şimdiki iç liman) temizletip ağzına iki kule inşa ettirerek, bu iki kuleye bağlı olarak liman ağzına üç katlı zincir gerdirmiştir.

Bir Kaptan Paşalık eyaleti olan Gelibolu'nun, Kanuni Sultan Süleyman zamanında sınırlarını İnebahtı, Midilli, Kocaeli, Karireli, Rodos ve Mizistra sancaklarını içine alacak şekilde genişletilmiş ve Kaptan Paşalık eyaletinin merkezi olmuştur. Bu yönetim düzeni I. Abdülhamit'in dönemine kadar sürmüştür. Bundan sonra Boğaz Muhafızlığı Çanakkale'ye taşınmış ve bu tarihten sonra Gelibolu'nun önemi azalmıştır (İrdesel, 2003). 17. Yüzyılda Kaptan paşa eyaleti Gelibolu'nun yıllık ödeneği 890.000 akçe, eyaletin çıkardığı levent sayısı(gemici) 2804, eyaletin genişliği 28857 kilometrekare, eyaletin sancak (il) sayısı ise 14 dü. Bu eyaletin kapsadığı sahanın içinde Çanakkale , Kocaeli illeri ile Yunanistan'ın Rodos , Oniki Ada Korfu , Kefalonya Siklad Adaları ve Ağrıbozadası gibi yerler birkaçıdır. 17. yüzyılda kentin büyüklüğünü anlayabilmek için bugünkü genişliği ile

kıyaslandığında 17. Yüzyılda kapladığı alan 29857 km² iken bugünkü alanı 803 km² dir (Anonim, 2007a).

Kurtuluş Savaşı sırasında Türkiye'nin birçok bölgesi itilaf devletleri tarafından ele geçirilmiştir. Aralarındaki paylaşım sonucunda Gelibolu ve yöresi Fransız ve Yunanlıların payına düşmüştür. Seddülbahir'den Gelibolu'nun Kavak Köyü yakınındaki Demirkapı Köyüne kadar olan kısım Fransızların ve buradan ilerisi Yunanlıların bölgesi olmuştur. Bolayır'da bugün halen görülen Merkez Tabyalar o zamanlar Fransızların cephanelik ve karargahı olarak kullanılmışlardır. Bu sıralarda Bolayır, Bayırköy, Sütlüce, Galata, Yeniköy ve Değirmendüzü (Galata) ile Fındıklı köylerinde Rum halkı yaşamakta idi.

Türklerin Mustafa Kemal önderliğinde başlattığı Kurtuluş savaşından ve Sakarya Savaşından sonra iki devlet arasında yapılan anlaşmalar uyarınca Yunanistan da bulunan Türklerle bölgede bulunan Rumlar gemilerle değiştirilmiştir.

1922 de yapılan Mudanya Antlaşması ile Rum halkının ve Fransız-Yunan birliklerinin Gelibolu'dan çekilmesi üzerine Gelibolu'da bir heyet oluşturulmuştur. Keşan'dan hareket ederek Gelibolu'ya gelen Türk yönetici kadrosu olan mutasarrıf heyeti ile polis ve bir bölük jandarma eri 26 Kasım 1922 gününde halkın coşkun tezahüratı ile karşılanmışlardır ve 20. yüzyıl başlarında Edirne iline bağlı bir sancak olan Gelibolu kenti Cumhuriyet Döneminde Çanakkale'ye bağlı bir ilçe olmuştur (Alpaslan ve diğ., 1993).

5.2.2. Nüfus ve Demografik Yapı

Gelibolu İlçe Merkezi 1825 yılında Türkiye'nin 38. ve dünyanın 199. yerleşim merkezi konumunda iken, 1850 yıllarında Türkiye'nin 31. ve dünyanın 232. büyük yerleşim merkeziydi. Buna göre 1825–2007 yılları arasındaki nüfus değişimi aşağıdaki Tablo 5. 4'te verilmiştir.

2007 nüfus sayımına göre Gelibolu ilçe merkezi toplam nüfusu 31246 dır. Bolayır Beldesi 2378, Kavakköy Beldesi 1062, Evreşe Beldesi'nin nüfusu ise 2774

dür. Beldelere bağlı köylerin nüfusu, Bayırköy 860, Burhanlı 240, Cevizli 126, Cumalı 78, Değirmendüzü 527, Fındıklı 334, Ilgardere 311, Karainbeyli 416, Kavaklı 118, Ocaklı 138, Pazarlı 132, Sütlice 642, Tayfurköy 541 ve Yeniköy 683 tür. İlçeye bağlı beldelerin bünyesinde bulunan köylerdeki nüfus sayısı ise, Demirtepe 206, Güneyli 647, Koruköy 376, Adilhan 579, Bayramiç 917, Çokal 230, Kalealtı 209, Kocaçeşme 211, Süleymaniye 396, Şadılı 243 ve Yüllice 632 dir (Anonim, 2008a).

Tablo 5.4. 1825–2007 yılları arasındaki nüfus değişimi (Anonim, 2007a).

YILLAR	NÜFUSU
1825	50.000
1850	59.000
1915	30.000
1940	13.000
1955	12.000
1960	13.000
1970	14.600
1980	14.850
1990	18.670
2000	23.127
2007	31.246

2000 yılı verilerine göre Gelibolu kenti kırsal ve kentsel nüfusları yaklaşık olarak birbirine eşittir. Kent nüfusu 23127, kırsal nüfus ise 23099 olarak tespit edilmiştir (Anonim, 2000). Ancak kent nüfusu sürekli bir artış içinde olmasına rağmen, kır nüfusu durağan kalmıştır. Bu durağanlık tarım ekonomisine bağlanabilir. Tarımın, suyun görelî azlığına göre yapıyor olması bu durumu etkileyen en önemli etmendir.

Gelibolu kenti, ilçe toplam nüfus artış hızına göre Çanakkale ilçeleri arasında beşinci sıradadır. İlk üç sırayı Çanakkale merkez, Biga, ve Çan almaktadır. Gelibolu, kentsel nüfus büyüklüğüne göre ise Çanakkale merkez, Çan ve Biga'dan sonra dördüncü sırada bulunmaktadır (Tekin ve diğ., 2004).

Gelibolu İlçe Merkezinde yaz nüfusu (yaklaşık 80000) kış nüfusundan farklılık göstermektedir. Yaz aylarında ilçeye gelen yaklaşık 15000 yabancı (İngiliz, Yeni Zelandalı, Avusturyalı, Alman, İtalyan, İspanyol, Fransız, Yunan) ve 4000 yerli turist bunun en büyük göstergesidir. Ayrıca hafta sonu nüfusu da hafta içi ortalamasına göre daha yükündür. Hafta sonlarında izine çıkmış askerler ile onları ziyarete gelen aileleri ve ilçeye turistik amaçla gelen insanlar bu nüfus artışına sebep olmaktadır (Tekin ve diğ., 2004).

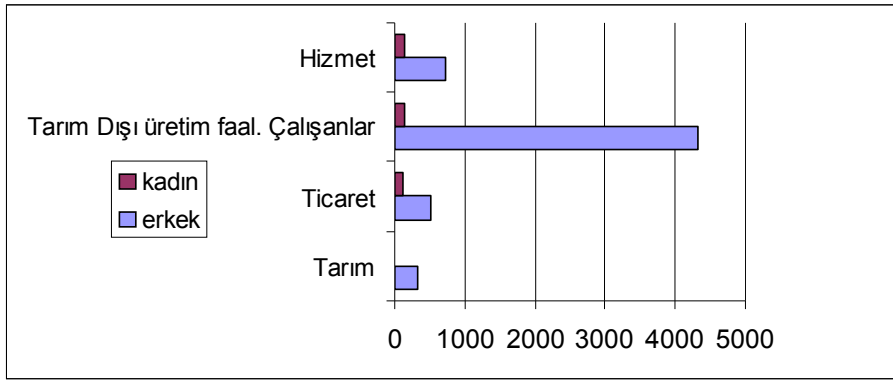
5.2.3. Ekonomik Yapı

Gelibolu nüfusunun temel ekonomik aktiviteleri tarım, orman ve balıkçılıktır (Tablo 5.5). Kavak ve Pazarlıova tarımsal üretimin yoğunlaştığı yerlerdir. Ayrıca 365 ruhsatlı balıkçı ve 160 tekne vardır. Damızlık hayvanlarla hayvancılık her gün artmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği hayvancılık faaliyetlerine destek olmaktadır.

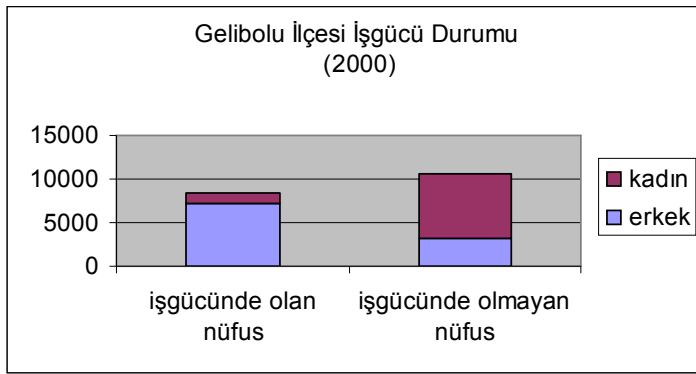
Gelibolu nüfusunun çoğunlukla çalışma çağında olması, işgücü açısından olanakları artırmaktadır. 23 bin nüfus içerisinde 7 bin kadar işgücü potansiyeli oluşturan insan vardır. Ancak bu potansiyel kentsel alanda sanayi sektörünün az gelişmiş olması ve ekonomik etkinliklerin tarıma dayalı olması sebepleriyle yeterince değerlendirilememektedir (Tablo 5.6) (Tablo 5.7) (Anonim, 2000).

Kente tarım faaliyeti olarak buğday, arpa, ayçiçeği, susam tarımı yapılmaktadır. Sulu tarım yapabilen arazilerde ise başta domates olmak üzere çeşitli sebzeler ile kavun ve karpuzda yetiştirilmektedir. Hayvancılık daha çok maki florasının hakim olduğu yerlerde yapılmaktadır. İşletme şefliğine bağlı köylerde ahır hayvancılığı yaygın değildir. Kontrolsüz hayvancılık yapılmaktadır. Bu nedenle ormandan otlatma şeklinde faydalanmaktadırlar. Bu sebeple orman tahribi söz konusudur. Ayrıca halk ağaçlandırma çalışmalarında da işlendirilmektedir. Orman içi ve civarındaki halkın ormanlar üzerinde yangınların söndürülmesi ve orman işçiliği bakımından olumlu katkıları olmakla birlikte zararlı faaliyetleri de oldukça fazladır. Bunlar başta tarla açmak ve dikenli telle bekçi ile korunamayan ağaçlandırma sahalarındaki kontrolsüz otlatılmasından kaynaklanan zararlardır (Anonim, 2004c).

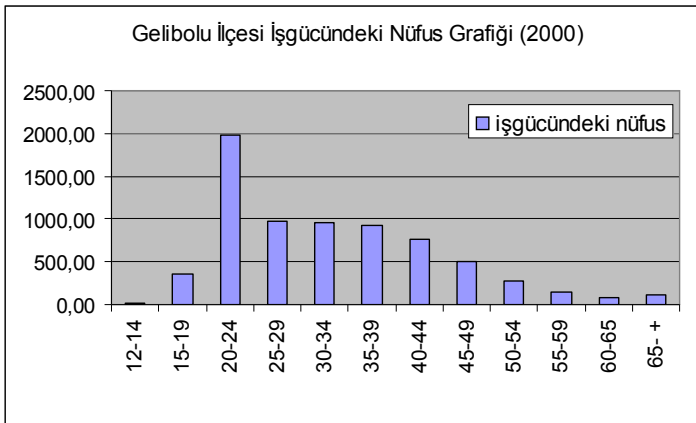
Tablo 5.5. Gelibolu kenti ekonomik yapı çizelgesi (Anonim, 2000).

Tablo 5.6. Gelibolu kenti işgücü durumu (Anonim, 2000).

Tablo 5.7. Gelibolu kenti işgücündeki nüfus grafiği (Anonim, 2000).

Gelibolu ilçesindeki tarımsal sanayi kuruluşları 2002 yılı durumu göz önüne alındığında merkezi Gelibolu da olan ve 10.000 kapasiteyle sebze ve balık üretimi yapan TAT Konserve A. Ş. dir. İkinci olarak yine merkezi Gelibolu da olan 4.500 kapasiteli gayri faal Zeytinyağ fabrikası ve üçüncü olarak 2.200 kapasitesiyle faal

durumda olan un fabrikası Saroz Un Sanayidir. İlçede bulunan diğer tarımsal üretimle ilgili kuruluşlar, T.C. Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifi, Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifidir (Anonim, 2002a).

Gelibolu da ki hayvan varlığı incelendiğinde toplam büyükbaş hayvan sayısı 10.321, toplam küçükbaş hayvan sayısı 43.982 adet, toplam kümes hayvanı sayısı 34.500, toplam kovan sayısı 2.500 adettir. Toplam Süt üretimi 18.500 ton, toplam et üretimi 780 ton, toplam yün yapağı üretimi 44 ton, toplam deri üretimi 95 ton, toplam yumurta üretimi 1.400.000 adet, toplam bal üretimi 50 ton dur (Anonim, 2002b).

Hayvancılığa dair sanayi ele alındığında bölgede iki tane 5 ton ile 10 ton arası üretim yapan süt fabrikası bulunmaktadır. Ayrıca 7 tane de su ürünleri üreticisi vardır. Bunlar kapasite açısından birbirine yakın kuruluşlardır (Tablo 5.8) (Alptekin ve diğ., 2004).

Tablo 5.8. Gelibolu’da hayvancılığa dair sanayi (Alptekin ve diğ., 2004).

Kuruluşun adı	Üretim dalları	Üretim kapasitesi ve mevcut	İstihdam
Zaferler Süt Ürünleri	Süt ürünleri	8 ton/gün %25 kapasite ile çalışıyor	9
Engin Tuzlu Balık	Tuzlu balık	%25 kapasite ile çalışıyor	2
Aleaddin Konservecilik	Balık konservesi	10,000 kutu %40 kapasite ile çalışıyor	12
Yakşı Konserve	Balık konservesi ve hazır yemek	%98 kapasite ile çalışıyor	19

Gelibolu’da 20’ye yakın ahşap doğramacı ve mobilyacı, 7–8 mermer atölyesi vardır. İşletmelerin üretim kapasiteleri ve istihdam düzeyleri birbirlerine yakındır. Ayrıca bu gruptan farklı olarak Gelibolu’da bir tersane; birkaç tane alüminyum, demir ve PVC doğrama atölyesi, iki tane tekstil fabrikası ve bir tanede tekstil atölyesi bulunmaktadır (Tablo 5.9) (Alptekin ve diğ., 2004).

Tablo 5.9. Gelibolu da ki diğer sanayi kuruluşları (Alptekin ve diğ., 2004).

Kuruluşun adı	Üretim dalları	Üretim kapasitesi ve mevcut	İstihdam
Barış Mobilya	Ahşap işi, mobilyalar özellikle mutfak	10 mutfak takım/ay	6
Kiraz Mermer	Mermer işleme	%25 kapasite ile çalışmakta	2
Taşdelen Mobilya	Mobilya üretimi satış	%30 ile çalışıyor	4-7
Süngü Orman Ürünleri	Kereste doğrama	4 m ³ /gün	3
Elmas Ltd. Sti	Kum, çakıl, mıcır	100 m ³ /gün	7-10
Denizkuşu San.Tic.Ltd.Şti	kereste	30 m ³ /ay %50 kapasite ile çalışıyor	5
Yapıcı Tic.	Çini, parke tretuar	50 m ² /gün	3-5
Gelibolu Tersanesi	Gemi inşaatı	% 100 üç gemi kızaklı	60-250
Balkan Kuyumculuk ve Doğrama Atölyesi	Alüminyum, PVC, metal döküm, makina aksam	%15 kapasite ile çalışıyor	8
Çer Demir Ticaret	Demir işleme ve satış	%15 kapasite ile çalışıyor	2
Kardeşler Doğrama	Alüminyum,PVC,cam	%90 kapasite ile çalışıyor	11
Gelibolu Konfeksiyon	Hazır giyim	%100 kapasite ile çalışıyor 2000adet/gün	128

Gelibolu da tarım ve balıkçılığın yanı sıra memur ve askeri nüfusun varlığı da göz ardı edilmemelidir. 2. Kolordu Komutanlığına bağlı 1000–1500 subay-astsubay, 6000–8000 kadar er ve erbaş vardır. Bu er ve erbaşların % 5 i yüksekokul, %20 si ortaokul, %30 u lise, %35 i ilkokul diplomalıdır. %10 u ise okuma yazma bilmemektedir (Anonim, 2004b).

İlçenin tarım dışında en önemli geçim kaynaklarından biride balıkçılıktır. Çanakkale Boğazında avlanan balıklar hem şehir içinde, hem de şehir dışına ihraç edilmek suretiyle tüketilmektedir. Çanakkale Boğazını göç güzergahı olarak kullanan Sardalya balığı zaman içerisinde Gelibolu adıyla özdeşleşmiş durumdadır. Balık, ticaretin yanı sıra kentte bulunan konserve fabrikalarıyla da işlenerek ülke tüketimine

sunulmaktadır. Kuruluşu nerdeyse Cumhuriyetin ilanı kadar eski olan Alaeddin Konserve Fabrikası, Türkiye de bu konuda faaliyet gösteren ilk kuruluştur. Saroz Körfezi ise ticaret yapılacak kadar olmasa da amatör balıkçılık olarak çok zengindir. Balık dışında kabuklu deniz canlıları ve yumuşakçalar da ilçede işlenerek yurtdışına ihraç edilmektedir İlçede yıllık balık üretimi 900 ton, yıllık kabuklu ve yumuşakça üretimi de 154 ton dur. 2003 yılında verilen amatör balıkçılık belgesi 229 adettir. Alaeddin konservenin yıllık işletme kapasitesi 250 ton, Yakşı konservenin işletme kapasitesi 380 ton ve Yavuz Mildon Deniz Ürünlerinin işletme kapasitesi ise 350 tondur (Anonim, 2007b).

5.2.4. Kentin Fiziksel Gelişimi

Gelibolu'nun fethi Türklerin Avrupa'ya yayılmasının temelidir. Osmanlılar yarımada'yı Rumeli'ye geçme eyleminde basamak olarak kullanmışlardır. Gelibolu ilk Türk tersanelerinin kurulduğu yer olup uzun yıllar Osmanlı denizciliğinin Kaptan-ı Derya'lık merkezi olmuştur (Ünal ve diğ, 1989).

Polonyalı Simeonun seyahatnamesinde belirtildiğine göre Gelibolu 16. yy da büyük bir liman şehri olmuştur. Sefere çıkan gemiler burada toplanmış, gereksinimlerini bu eyaletten sağlamış ve donanma buradan hareket etmiştir. Bu yüzyılda kalenin bir kısmı ortadan kalkmış, kentin silüetine de birçok cami ve Türk evleri egemen olmuştur (Şekil 5.8).

16. yy da Gelibolu yerleşiminin nüfusu 20.000 civarındadır. Bu nüfus ağırlıklı olarak Türklerden oluşmakla beraber 18. yy sonlarında olduğu gibi Rum ve Yahudilerde alanda önemli bir nüfusa sahiptiler. Ermeniler 100, Museviler 120 hanelik nüfusa sahip olmakla birlikte halkın yarısının uğraşısı yelken bezi dokumacılığı olmakla beraber, yay ve ok yapımı da beldede gelişmiş zanaatlardandı.

Yerleşmenin önceleri eski Hükümet Konağının bulunduğu kesimde Kale ve çevresinde olduğu buradaki Kale kalıntısından anlaşılmaktadır. Osmanlılar zamanında yerleşme buradaki iç limanın çevresinde Camiikebir Mahallesi'nde gelişmiştir. Bu dönemden isimler ile anılan hamam, çeşme ve mahallelerden de

yerleşimin bu alan olduğu anlaşılmaktadır. O dönemde şimdiki Yazıcızade Mahallesi ve Hocahamza Mahallelerinde olduğu gibi türbeler ve mezarlar yer almakta idi.

Şekil 5.8. Gelibolu Limanı'ndan bir gravür (Anonim, 2007c).

İlk Açık hava camii olan 1407 yılında yapılmış olan Namazgah, Feneraltı Mevkiin de Çilehane, kahraman abdalların ve kumandanların Yazıcızade Mahallesi ve Hamzakoy daki türbeleri, kentin zengin tarihin günümüzdeki kanıtlarıdır.

Cumhuriyet döneminde kent merkezi olan Gelibolu'da yerleşme Camiikebir mahallesinin doğusunda Yazıcızade ve batısında Alaeddin mahallerinde gelişmeye başlamıştır. Süreç içinde gelişme bu yerleşik alanın kuzeyinde ve Hocahamza Mahallesinde devam etmiş, 70'li yıllarda yapılan imar planının da etkisinde ulaşım arterleri çevresinde halen yerleşik alandan kopuk bulunan alanlarda süregelmiştir (Ünal ve diğ, 1989).

İlçe 5 mahalleden oluşmaktadır. Bu mahalleler Yazıcızade Mahallesi, Hocahamza Mahallesi, Alaeddin Mahallesi, Gazi Süleyman Paşa Mahallesi ve Camii Kebir Mahallesidir. İlçeye bağlı 25 köy vardır. Bu köylerin tümüne hizmet götürülmüştür. Bu nedenlerden dolayı kentin planlamasında bölgeleme yapılırken çevre kırsal yerleşmelerinin durumları ve kentin bu yerleşimler için işlevsel özelliği

dikkate alınmalıdır. Gelibolu İmar Planı 20.02.1980 tarihi onaylı olup imar planındaki alan 194,75 hektardır. Bu plan Bakanlıkça tasdik edilmiştir (Şekil 5.9) (Anonim, 2004d).

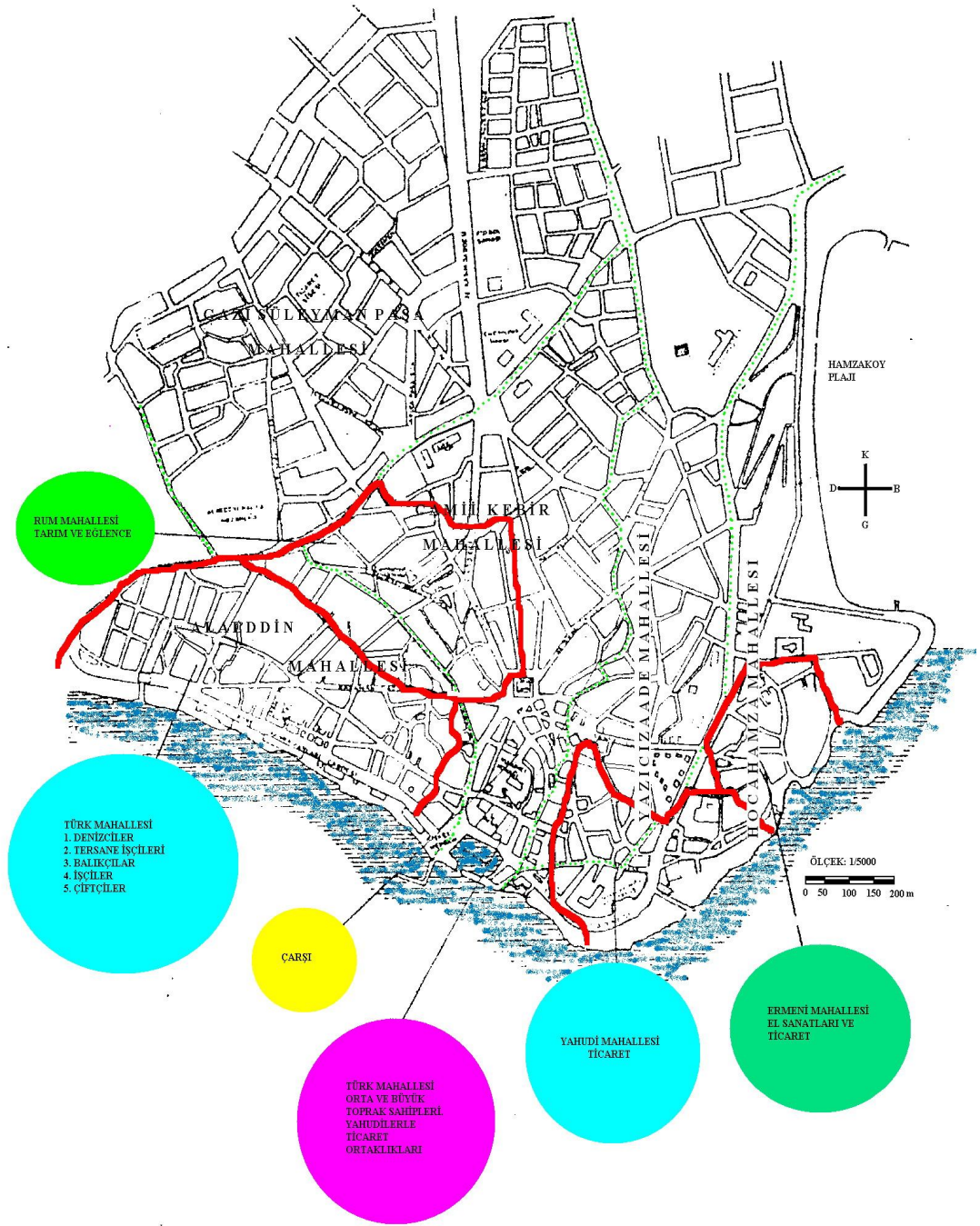
Gelibolu, çok eski bir tarihi yerleşim olup, liman kenti olma özelliği süreklilik göstermektedir. Liman tüm dönemlerde kentin ağırlık noktası olma özelliğini sürdürmüştür. Alaeddin Mahallesi kentin ilk yerleşim alanıdır. Zamanla yerleşim alanları kuzeye doğru kaymıştır. Kentin doğu batı doğrultusunda kıyı boyunca bir gelişme göstermemesinin nedeni bu bölgede askeri alanın varlığıdır. Ancak 1980'lerden sonra askeri alanların dışında yazlık yerleşim alanları oluşmuştur.

Sanayi ve küçük sanayi tesisleri daha çok kentin batı kesiminde yer seçmiştir. Ama son dönemde bu alandaki sahil kesimindeki taşınmazlarda parçalanmaya gidilmiş ve bu bölge gelişmeye açılarak ikinci konut alanları oluşmuştur. Kentin kuzeye doğru kaymasıyla birlikte diğer kentlere ulaşımı sağlayan çevre yolu da kuzeye kaymıştır. Son yıllarda çevre yolunun doğusunda kalan tarım arazilerinin yapılaşmaya ya da gelişmeye açıldığı gözlenmektedir. Buralarda toplu konut alanları oluşturulmaktadır (Anonim, 2004d).

5.2.5. Ulaşım

Gelibolu İlçesi kara ve deniz yolları ile komşu il ve ilçelere bağlanmıştır. İlçe İstanbul- İzmir, Edirne- İzmir, İstanbul- Bursa yolları üzerinde bir merkez teşkil etmektedir. İlçe İstanbul'a 289, Çanakkale'ye 48 km uzaklıktadır. Ayrıca Lapseki ilçesine de 3.25 mil uzaklıkta olan Gelibolu da bu ilçeye ulaşım arabalı vapur (feribot) ile sağlanmaktadır. Ayrıca Gelibolu- Çardak arasında özellikle ağır vasıtaların tercih ettiği özel taşıma şirketine ait motorlar çalışmaktadır.

İlçenin tüm köylerinde ilçeye bağlanan yolları mevcut olup, yollar genellikle asfalt kaplıdır. Bütün köy yolları yaz kış trafiğe açıktır. Son iki yılda asfaltlama çalışmalarına ağırlık verilmiştir (Anonim, 2006e). Ayrıca Çanakkale'den İstanbul Atatürk Hava Limanına uçak yoluyla ulaşım özel bir hava yolu firması aracılığı ile sağlanmaktadır (Şekil 5.10).

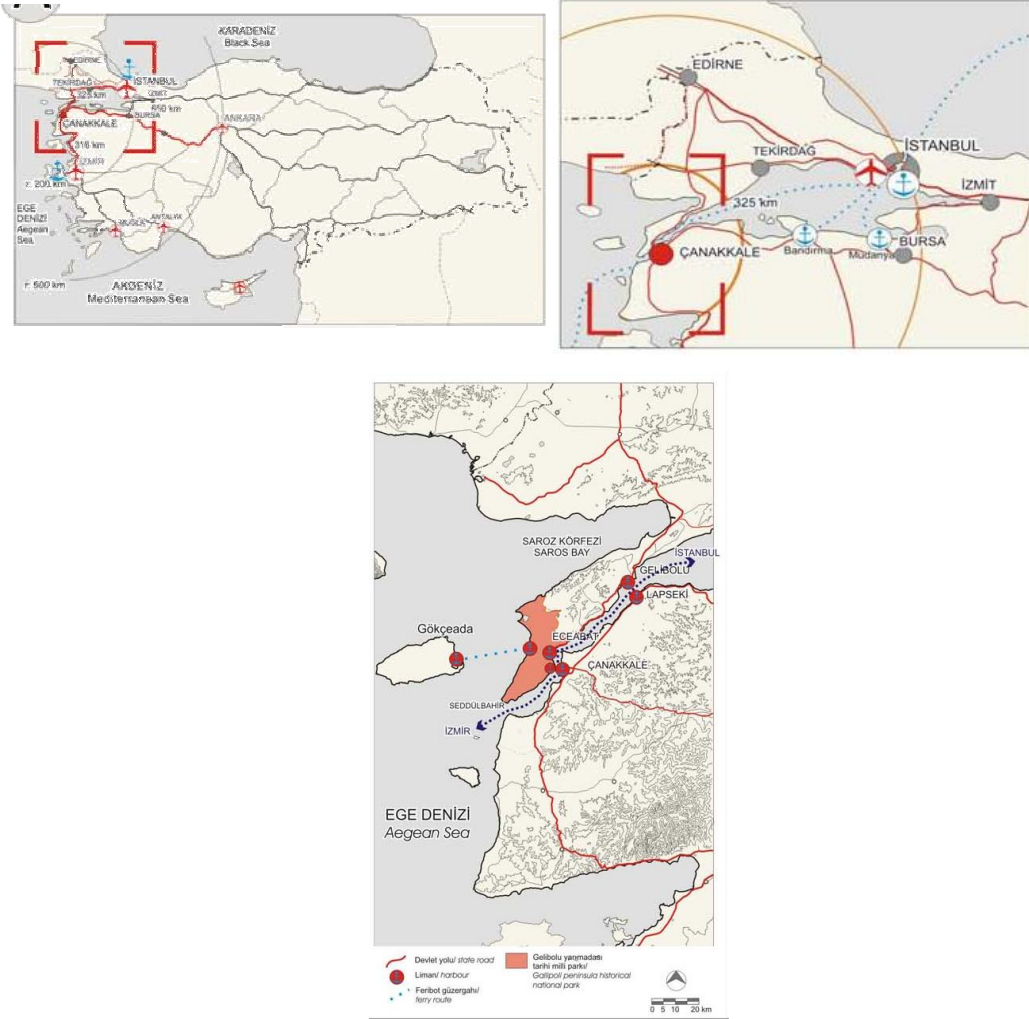

Şekil 5.9. 1800-1900 Yılları arası Gelibolu halkının yerleşim şeması (Arcan, 2003).

Gelibolu da şehir içi ulaşımında dolmuşlarla sağlanmaktadır. Şehir içi dolmuşları dolaşarak merkeze giden ve direkt merkeze giden olmak üzere iki hattan oluşmaktadır. Dolaşarak giden saat 07:00-18:00 arası 10 dakikada bir, 18:30 dan itibaren 15 dakikada bir olmak üzere sefer yapmaktadır. Saat 07:00-12:00 arası 30

dakikada bir merkeze direk sefer yapan dolmuşlar işlemektedir (Zengin ve diğ., 2004).

Şekil 5.10. Çanakkale yöresi ulaşım haritası (Bademli ve Sarı, 2002).

5.2.6. Arazi Kullanımı

Gelibolu ilçesi günümüzde beş mahalleden oluşmaktadır. Bu mahallelerden dördü eski bir tanesi ise yeni yerleşimdir.

Yazıcızade Mahallesi, batısında Camii Kebir Mahallesi, doğusunda ise Hocahamza mahallesi ile sınırlıdır. Yazıcızade Mahallesi Yağcı Hacı Hızır, Uzun Yusuf ve Ahmet Çelebi gibi eski mahalleler üzerine kurulmuştur. Mahallede Yazıcızade Camii ayakta. Yakup Paşa Hamamı kısmen yıkılmış ve kullanılmamaktadır. Mevlevihane, Saruca Paşa Türbesi, Sinan Paşa Türbesi,

Yazıcızade Mehmet Efendi Yatırı gibi tarihi eserlerde mahalde yer alır. Hacı Zeki Sokağı, Keşan Caddesine kadar devam eden, semtin eski konutlarının bulunduğu önemli bir akstır. Ayrıca Gelibolu'nun en önemli alanını oluşturan Hamzakoy mevki de Yazıcızade Mahallesinde bulunmaktadır (Şekil 5.11), (Şekil 5.12). Yazıcızade Mahallesinde üç cadde ve kırküç tane sokak bulunur. Mahallede Piri Reis Meslek Yüksek Okulu, Orman Bölge Müdürlüğü, Askeri Hastane, Jandarma ve Gazi Süleyman Paşa İlköğretim Okulu bulunmaktadır. Mahallede anıtlar kurulu tarafından tescilli yapılmış üç çeşme, üç camii, iki türbe ve bir havra bulunmaktadır (Arcan, 2003).

Şekil 5.11. Hamzakoy'dan bir görünüm (Özgün, 2008).

Alaeddin Mahallesi, Kuzeyinde Camii Kebir Mahallesi, Güneybatısında ise Çanakkale Boğazı ile çevrilidir. Alaeddin mahallesinde, eski mahallelerden kalan mevcut köken kuruluşlar bulunmaktadır. Mahalle Kadı İskelesi Cami ve Saruca Paşa Hamamı ayakta kalan önemli yapıtlardandır. Hasahmet Bey Hamamı kısmen yıkılmış ve kullanılamamaktadır. Kaptanlar Sokağı mahallenin eski konutlarının bulunduğu önemli bir akstır. Alaeddin Mahallesinde, iki cadde ve yirmi altı sokak bulunur. Karayolları tesisi ve işletmesi, balık konserve fabrikaları, mezbaha, organize sanayi sitesi ve birkaç otel bulunmaktadır (Şekil 5.13).

Şekil 5.12. Hamzakoy sahil'inden bir görünüm (Özgün,2008).

Şekil 5.13. Aleaddin Mahallesi'nden bir görünüm (Özgün, 2008).

Alaeddin Mahallesinde, anıtlar kurulu tarafından tescilli yapılmış dört mezar, iki hamam, bir çeşme, üç cami, dört ticarethane, bir tekke ve bir mezbaha bulunur. İlçenin mahalleyle aynı adı taşıyan mezarlığı da bu mahallede yer almaktadır. Adını içinde yatmakta olan Alaeddin Kalfa Türbesinden alan Alaeddin Kalfa Mezarlığı şu anda Gelibolu Belediyesi tarafından tadilat görmektedir. Mezarlığın girişi, mezarlığa ait morg, gasilhane ve bakıcı odalarının duvarları özel Çan taşı ile kaplanmaktadır. Tuvalet ve abdest almak için şadırvanlar da yeniden düzenlenmektedir (Şekil 5.14).

Şekil 5.14. Gelibolu Alaeddin Kalfa Mezarlığı (Özgün, 2008).

Camii Kebir Mahallesi, Kuzeydoğusunda Yazıcızade Mahallesi, Güneybatısında Alaeddin Mahallesi, Kuzeyinde Süleyman Paşa Mahallesi, Güneyinde Çanakkale Boğazı ile çevrilidir. Adını Büyük Camii anlamına gelen Camii Kebirden almıştır. Bu mahallede ağırlıklı olarak tarihte Rumlar yaşamış olup, kiliseleri de Camii Kebir mahallesindedir. Mahallede Büyük Camii, Pazar Hamamı, Kaleiçi Surlarının bir bölümü ayaktadır. Gazi Süleyman Paşa Caddesi mahallenin az sayıda kalan eski konutlarının bulunduğu sokaktır. Camii Kebir Mahallesinde yedi cadde ve yirmi dört sokak bulunur. Hükümet Konağı, PTT binası, Tarım Kredi Kooperatifi, Vakıflar Yurdu Tesisleri ile iki, İlköğretim okulu ve iki lise bulunur. Camii Kebir Mahallesinde Anıtlar Kurulu tarafından tescilli yapılmış beş mezar, iki hamam, beş çeşme, bir camii, iki türbe bulunmaktadır (Şekil 5.15), (Şekil 5.16).

Gazi Süleyman Paşa Mahallesi, Kuzeydoğusunda Yazıcızade Mahallesi, Güneybatısında Alaeddin Mahallesi ile çevrilidir. Adını 1354 yılında Gelibolu'yu fetheden Süleyman Paşadan almıştır. Gazi Süleyman Paşa Mahallesi yeni yerleşim bölgesi olduğundan dolayı, tarihi yapıt yoktur. Bir camii, üç lise, bir ilköğretim okulu, bir adet kapalı spor salonu, tenis kortu ve bir futbol sahası bulunmaktadır (Şekil 5.17) (Arcan, 2003).

Şekil 5.15. Hükümet Konağı'ndan bir görünüm (Özgün, 2008).

Şekil 5.16. Camiikebir Mahallesi'nden bir görünüm (Özgün, 2008).

Gelibolu ilçesindeki arazi dağılımına bakıldığında İşlenebilir arazi 39.783 ha., Çayır-mera arazisi 980 ha., ormanlık ve fundalık arazi 35.845 ha. ve yerleşim alanları ve tarıma elverişsiz arazi 3.216 ha dır. Toplam alan ise 79.824 ha. dır (Anonim, 2002a). İşlenebilir arazinin toplam alanı 40.178 ha dır (Tablo 5.10).

2002 yılına göre tarla ürünleri ve ekiliş ve üretim miktarları aşağıda açıklandığı gibidir (Tablo 5.11).

Şekil 5.17. Gazi Süleyman Paşa Mahallesi'nden bir görünüm (Özgün, 2008).

Tablo 5.10. İşlenebilir arazi dağılımı (Anonim, 2002a).

İşlenebilir arazi dağılımı	Alanı(ha)	Payı(%)
Tarla arazisi(nadas dahil)	37.640	49,83
Sebze arazisi	1.817	2,27
Meyve arazisi	292	0,36
Bağ arazisi	329	0,41
Zeytin arazisi	100	0,03
TOPLAM	40.178	100

Açıkta ekilen lahanaya, marula, ıspanak pırasa, kabak, salatalık, patlıcan vb. sebzelerin toplam alanı 1.817 ha dır. Ayrıca bölgede armut, ayva, elma, erik, muşmula, iğde, kayısı, kiraz, şeftali, vişne, badem, ceviz, dut, incir, nar ve zeytin üretimi de yapılmakta ve toplam alanı 392 ha. dır (Anonim, 2002b).

Gelibolu kent'inde köylerdeki tarım alanlarının işletme büyüklükleri itibariyle dağılımında tarım arazilerinin %79'unun köyde oturan köy halkına, %21'inin köy dışında oturan ailelere ait olduğu görülmektedir. Köyde oturan ailelerin %95'i topraklı çiftçi ailesi, %5'i ise topraksız çiftçi ailesidir. Köyde oturan topraklı çiftçi ailelerinin %38'i 0-25 dekar , %31'i 26-50 dekar , %26'sı 51-1000 dekar , %6'sı 101-200 dekar ,%1'i 201-500 dekar, %0,02'si ise 501-1000 dekar araziye sahiptir. Topraklı çiftçi ailelerinin toplam sahip oldukları arazinin %11'i 0-25 , %26'sının

26–50 , %40'ı 51–100 , %17'si 101–200 , %6'sı 201–500 , %0,3'ü 501–1000 dekadır (Anonim, 2002b).

Tablo 5.11. Tarla ürünleri ve ekilen ürün miktarları (Anonim, 2002b).

Sıra no	Ürünler	Ekilen Alan (Ha)	Verim (kg/hek)	Üretim Miktarı (Ton)
1	Buğday	18.500	3.500	64750
2	Arpa	3.000	3.000	9000
3	Yulaf	50	2.000	100
4	Çeltik	200	5.000	1000
5	Tritikale	20	5.000	100
6	Bakla	70	2.000	140
7	Bezelye	150	2.000	300
8	Nohut	400	2.000	800
9	Fasulye	400	1.500	600
10	Fiğ	250	-	1000
11	Ş. Pancarı	50	80.000	4000
12	Ayçiçeği	14.100	1.750	24675
13	Kanola	75	1.200	90
14	Yonca	100	-	700
15	Korunga	5	-	25
16	Mısır(dane)	100	6.000	600
17	Mısır(slaç)	150	4.500	6500
18	Susam	20	750	15
	TOPLAM	37.640		

Gelibolu da ki açık ve yeşil alanlar incelendiğinde birkaç ağaçlandırma sahası, küçük ölçekli piknik alanları, çocuk oyun alanları ve park alanlarına rastlanmaktadır. Ağaçlandırma alanları, şehir stadyumunun yanında yer alan ve Mehmet Aksoy tarafından 2005 yılında yapılan ağaçlandırma sahası ve Gazi Süleyman Paşa Mahallesinde, Gelibolu Belediyesi ve Gazi Süleyman Paşa Yardımlaşma Derneği tarafından yapılan 200–250 m² civarında bir ağaçlandırma sahasıdır (Şekil 5.18).

Şekil 5.18. Mehmet Aksoy Ağaçlandırma Sahası (Özgün, 2008).

Gelibolu da önemli yeşil alanların başında M. Nuri Erer Belediye Çamlığı ve Piknik alanı gelmektedir. Alanda 50- 60 m² lik bakımsız bir çocuk oyun alanı, restoran ve tuvalet yer almaktadır. Geri kalan alanda çamların altında ahşap piknik masaları bulunmaktadır (Şekil, 5.19).

Şekil 5.19. M. Nuri Erer Belediye Çamlığı ve Piknik alanı (Özgün, 2008).

Ayrıca Yazıcızade Mahallesinde yer alan ve içinde Ahmed-i Bican ve Mehmed-i Bican'ın türbelerinin de bulunduğu 1500 m² lik çamlık bir alan da bölgedeki önemli yeşil alanlardandır (Şekil 5.20).

Kente yer alan parklardan önemlileri, İskele meydanı ve kordonda bulunan 2003 yılında yapılmış olan Gelibolu Belediyesi Tarih ve Çevre Derneği Parkı ve

Çocuk Oyun Alanı (Şekil 5.21) (Şekil 5.22), kayalıklar mevkiinde yer alan 600 m²'lik alan kaplayan Deniz Kuvvetleri Kültür Parkı (Şekil 5.23), Hamzakoy da içinde piknik alanını bulunduran Hamzakoy Sevgi Parkı (Şekil 5.24), Fener mevkiinde Gelibolu Belediyesi Fener Parkı ve Yazıcızade Mahallesi'nde yer alan Evcil Kuşları Yaşatma ve Koruma Derneği Kültür Parkıdır (Şekil 5.25).

Şekil 5.20. Ahmed-i Bican ve Mehmed-i Bican'ın Türbelerinin de bulunduğu 1500 m² lik çamlık alan (Özgün, 2008).

Gelibolu Belediyesi Özcan Sezer Seyir Terasında da Piknik masaları ve çocuk oyun alanı bulunmaktadır. Gelibolu'nun meydanında yer alan ve ilçenin önemli günlerde toplanma ve tören alanı olarak kullanılan Atatürk heykeli ve arkasında yer alan park ve çay bahçesi de Gelibolu'nun önemli park alanlarından (Şekil 5.26). İlçenin farklı yerlerinde var olan parkların içinde küçük ölçekli çocuk oyun alanları yer almaktadır.

Gelibolu da ki spor tesisleri incelendiğinde ilçede bir adet kapalı spor salonu bulunmaktadır. İlçede iki adet stadyum, bir adet okçuluk atış alanı ve bir adet tenis kortu bulunmaktadır.

İlçenin girişlerinde yan ve orta refüjlerde ağaçlandırmaya önem verilmiştir. Genellikle Fıstık çamı (*Pinus pinea*), Çınar (*Platanus orientalis*), iğde (*Eleagnus ssp.*),

zakkum (*Nerium oleander*), Palmiye (*Chamerops exelsa*) ve çeşitli çalı formulu bitkiler kullanılmıştır (Şekil 5.27) (Şekil 5.28).

Şekil 5.21. Gelibolu Belediyesi Tarih ve Çevre Derneği Parkı (Özgün, 2008).

Şekil 5.22. Gelibolu Belediyesi Tarih ve Çevre Derneği Parkı Çocuk Oyun Alanı (Özgün, 2008).

Şekil 5.23. Deniz Kuvvetleri Kültür Parkı (Özgün, 2008).

Şekil 5.24. Hamzakoy Sevgi Parkı (Özgün, 2008).

Şekil 5.25. Evcil Kuşları Yaşatma ve Koruma Derneği Kültür Parkı (Özgün, 2008).

Ayrıca Gelibolu ilçesi üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada olmasından dolayı önemli bir sahil şeridine sahiptir. Hamzakoy, Kayalıklar, İskele meydanı ve İskelenin ilerisinde yer alan kordon bölgesi ilçenin önemli kullanım alanlarının başında yer almaktadır.

Hamzakoy bölgesinde Askeriyenin sosyal tesisleri ile sivil halkın kullanabileceği özel ve halka açık plajlar, gazinolar, çocuk oyun alanları ve spor alanları bulunmaktadır. Kayalıklar bölgesinde uzun bir sahil şeridi ile beraber yine

yer yer çay bahçeleri ve ocuk oyun alanları ve spor alanları bulunmaktadır (Şekil 5.29) (Şekil 5.30).

Şekil 5.26. Atatürk Heykeli ve Tören Alanı (Özgün, 2008).

Şekil 5.27. Gelibolu girişinden bir görünüm (Özgün,2007).

Şekil 5.28. Refüj bitkilendirilmesi'nden bir görünüm (Özgün,2008).

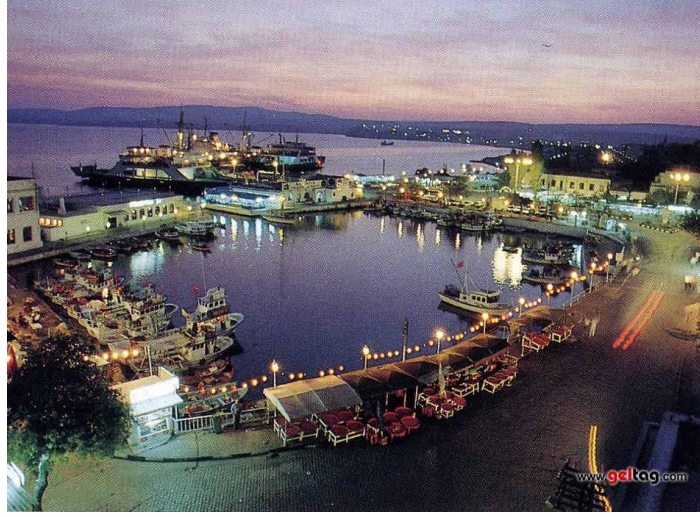

Şekil 5.29. Kayalıklardan bir görünüm (Özgün, 2008).

Şekil 5.30. Kayalıklar mevkiinde bulunan bir çocuk oyun alanı (Özgün, 2008).

İskele meydanı Gelibolu Lapseki arasında deniz ulaşımını sağlayan Arabalı Vapurların ve Gelibolu Çardak arası motorların kalktığı alanı oluşturmaktadır. Burada genellikle araba trafiğinin yoğunluğu göze çarpmakla beraber alanda çeşitli balık lokantaları ve gazinolar yer almaktadır. Ayrıca iç limanda bu bölgede yer almaktadır (Şekil 5.31) (Şekil 5.32). Kordon bölgesi ise halkın özellikle yaz mevsiminde tercih ettiği bir kullanım alanıdır. Ayrıca yine iskele meydanında balıkçıların bulunduğu bir açık balık hali yer almaktadır (Şekil 5.33).

Şekil 5.31. Gelibolu İç Limanından gece görünümü (Anonim, 2007c).

Şekil 5.32. Gelibolu İç Limanından ve Kale Burcundan bir görünüm (Özgün, 2008).

Gelibolu kenti alışveriş alanları olarak ta dar bir merkezde toplanmış durumdadır. Gelibolu merkezinde bulunan ve Yukarı Çarşı olarak adlandırılan bölgede tek yönlü araç geçişinin olduğu bir yol ve bu yolun kenarına sıralanmış dükkanlar bulunmaktadır. Halk alışveriş ihtiyacını burada ağırlıklı bulunan alışveriş alanlarından karşılamaktadır. (Şekil 5.34).

İlçe merkezinde sekiz adet ilköğretim okulu, yedi adet lise, bir adet işitme engelliler ilköğretim okulu ile bir adet görme engelliler ilköğretim okulu bulunmaktadır. Ayrıca Onsekiz Mart Üniversitesi Gazi Süleyman Paşa Kampüs'ünde

iki yıllık Bilgisayarlı Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü ile Turizm ve Otelcilik Bölümü vardır.

Şekil 5.33. Balıkhane'den bir görünüm (Özgün, 2008).

Şekil 5.34. Yukarı Çarşıdan bir görünüm (Özgün, 2008).

Gelibolu ilçesine bağlı 3 belde ve 25 köy bulunmaktadır. Beldeler, Bolayır, Evreşe ve Kavak tır. Köyler ise; Adilhan, Bayırköy, Bayramiç, Burhanlı, Cevizli, Cumalı, Çokal, Değirmendüzü, Demirtepe, Fındıklı, Güneyli, Ilgardere, Kalealtı,

Karainebeyli, Kavaklıtepe, Kocaçeşme, Koruköy, Ocaklı, Pazarlı, Süleymaniye, Sütluçe, Tayfur, Yeniköy ve Yülüçe dir (Anonim, 2008b). Tarihi ve turizmi açısından önem taşıyan bazı belde ve köylere aşağıda değinilmiştir.

Bolayır Beldesi

Kuruluşu MÖ. 310 yılı civarındadır. Gelibolu Yarımadasının Bolayır kıstağı olarak adlandırılan en dar noktasında yer almaktadır. Marmara Denizine ve Saroz Körfezine yaklaşık olarak eşit uzaklıkta bir tepe üzerine kurulmuştur (Şekil 5.35).

Bölge halkı geçimini temel olarak tarımla sağlamaktadır. Son teknoloji ürünü tarım araçlarının kullanıldığı bölgede ağırlıklı olarak buğday, ayçiçeği ve baklagiller yetiştirilmektedir. Çok az miktarda balıkçılığın yanında, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıkta yaygındır.

Şekil 5.35. Bolayır'dan bir görünüm (Anonim, 2007c).

Ülkemizin tüm kırsal kesimlerinde yaşanan göç sıkıntısı burada da görülmektedir. Sanayi bölgesi olmamasının ve nüfus arttıkça işlenen arazinin yetmemesi üzerine sürekli olarak büyük şehirlere göç vermektedir. İki sahilde de Bolayır'a bağlı olarak kurulan tatil köylerinin yaz aylarında yoğunlaşması ile nüfus bu aylarda 16000'ni geçmektedir.

Osmanlılar açısından Bolayır çok önemli bir yere sahiptir. Zira Osmanlıların Avrupa kıtasına adım attıkları ilk nokta Bolayırdır. Gazi Süleyman Paşa'nın 1354 yılında Bolayır'da bulunan Çimpe Kalesini almasıyla Avrupa fethi başlamıştır. Bu gelişme, Bolayır'da birçok değerli eserin de yer almasını sağlamıştır. Örneğin Gazi Süleyman Paşanın fetihden hemen sonra yaptırdığı cami Avrupa Kıtasındaki en eski Osmanlı Camisidir.

Bolayır, eser yönünden yarımadaadaki en zengin noktalardan birisidir. Çimpe Kalesi, Namaztepe, Gazi Süleyman Paşa Türbesi, hamamı ve camisi, Kelami Paşa Mezarı ve ölümünden sonra buraya gömülmeyi vasiyet eden Namık Kemal'in mezarı burada yer almaktadır (Anonim, 2008b).

Evreşe Beldesi

Tarihi Antik Aphrdisi kentine kadar dayanan bir bucağımızdır. Kuruluş tarihi tam olarak bilinmiyor. Şu anki yerleşim birimi, Türklerin Rumeli'yi fetihlerinden sonra kurulduğu sanılmaktadır.

Belde temel olarak üç mahalleden oluşmaktadır. Keşanoğlu Mahallesi, buraya ilke gelen ve 15–16 haneden oluşan aileler tarafından kurulmuştur. Çeşme Mahallesi, 1880–1885 yılları arasında Bulgaristan'dan göç eden vatandaşlar tarafından; Yeni Mahalle ise, 1935 yılında Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmenler tarafından kurulmuştur.

Saroz Körfezi, Korudağ ve Şarköy dağları arasındaki ovada kurulu olan bu yerleşim birimi, 1958 yılında Belediye ile yönetimiyle başlamıştır. İdaresinde bulunan Süleymaniye, Bayramiç, Şadıllı, Kalealtı, Adilhan, Kocaçeşme, Yülüce ve Çokal köyleri ile birlikte nüfusu 9000'i geçmektedir. Beldede eğitim kurumu olarak Orgeneral Nurettin Ersin İlköğretim Okulu ve Evreşe Lisesi bulunmaktadır. Toplam öğrenci sayısı ise 500 civarındadır.

Beldede PTT Şubesi, Sağlık Ocağı Tabipliği, T.M.O Ajans Müdürlüğü, Köy Grubu Ziraat Teknisyenliği, 718 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifi, T.E.K. İşletmesi ve

Trafo İstasyonu, Yağlı Tohumlar Kooperatifi, 750 ton kapasiteli Soğuk Hava Deposu, 30 ton'luk vasıta kantarı ve toplam 3 tane cami hizmet vermektedir. Sosyal tesis olarak da 1 Futbol, 1 Voleybol ve 1 Basketbol sahası mevcuttur. Ayrıca 3 adet çocuk oyun alanı da hizmete açıktır.

Belde sınırları dahilinde toplam 50000 dönümlük ekilebilir arazi bulunmaktadır. Bu arazinin yaklaşık üçte ikisinde sulu tarım sayesinde yılda iki kez mahsul alınabilmektedir. Son yıllarda hayvancılık ile uğraşan kasaba halkının sayısı da oldukça artmıştır (Anonim, 2008c).

Güneyli Köyü

Köy Gelibolu'nun kuzeyinde, merkeze 11 km, Gelibolu- İstanbul karayoluna 900m., Saroz Körfezine 1 km. uzaklıkta Saroz körfezine hakim bir alanda bulunmaktadır. Köy 1935 yılında Bulgaristan'ın Osmanpazarı kasabasının etrafından gelenler tarafından kurulmuştur. 1951 yılında aynı bölgeden gelenlerle bu halini almıştır. Köyün adı burada yaşayan çiftlik sahiplerinden birinin adını almakla beraber Kargıcık olarak da adlandırılır. Rivayete göre fetih yıllarında Gazi Süleyman Paşa askerleri ile beraber köyün batı tarafında bulunan yerde mola verilir. Öğle vakti odlundan abdest almak için su isterler. Uzun zaman geçmesine rağmen su bulunamaz. Paşa hiddetlenir ve o zamanların kargıcık adı verilen savaş bıçağını çıkartır ve olduğu yerde bıçağı toprağa saplar, geriye çektiğinde su fişkirir. Rivayet odur, ancak gerçek olan o su için yapılan çeşme bugün bile akmaktadır. Köylü yıllardır akan bu çeşmeye Kargıcık Çeşmesi demektedir.

Köyün geçim kaynağı tarım, balıkçılık ve hayvancılıktır. Son yıllarda yazlıklar köyde yaşayanlar için büyük bir istihdam sağlamıştır.

1978 yılından itibaren sahil şeridinde, yazlık evlerin yapımına başlanmıştır. 1985 yılından sonra tam bir tatil köyü görünümünü almıştır. Konum olarak Saroz'a hakim olan bölgeden açık havalarda Saroz körfezini Semendirek adasına kadar görmek mümkün olmaktadır (Şekil 5.36).

Sahil şeridinde denize girilebilecek birçok koy olmakla birlikte Koyun Limanı harika kumu ve sığ başlayıp kademeli olarak derinleşen suları ile ideal bir plajdır. Ayrıca Fatma Kadın Çeşmesi, Mahmutpaşa (İncirlik), Asker Çeşme, Emel Sayın Koyu daha sakin ve derin sulara sahiptir. Ayrıca bu koylar da olta balıkçılığı için çok uygun kayalıklar mevcuttur (Anonim,2008d).

Şekil 5.36. Güneyli Köyünden bir görünüm (Anonim, 2007c).

Cumalı Köyü

Gazi Süleyman Paşanın Rumeli'ye geçmesinin ardından kurulan iki üç köyden biridir. Halkı Bilecik-Söğüt ve Kütahya Bölgesinden getirilip yerleştirilmiştir. 18 Mart Üniversitesi tarafından mezar taşları üzerine yapılan araştırmada 580 yıllık mezar taşlarına rastlanmıştır. Cumalı Köyü bugünkü bulunduğu yerden 1 km batıda kurulmuştur. 1967 yılında köyde meydana gelen heyelanlar sonucu bugünkü yerine devlet tarafından yeniden kurulmuştur. Eski köyün yerleşim yerinin kuzeybatısında 6600 m² büyüklüğünde bir kale ile çeşme mevcuttur. Fakat bugün bu Kale yıkılmış olup sadece yıkıntı kalıntıları bulunmaktadır. Bu Kalenin Bizans döneminde Boğazı gözetleme amacıyla yapıldığı tahmin edilmektedir.

Köye 1935 yılında 12 hane Romanya göçmeni yerleştirilmiştir. Buğday ve ayçiçeği ekiminin yanında meyvecilik ve patates ekimi de yapılmaktadır. Süt sığırcılığı da köydeki hayvancılık faaliyetlerindedir (Anonim, 2008e).

Burhanlı Köyü

Bu köyde Türklerin Rumeli'yi fethinden sonra Kütahya Tavşanlı bölgesinden yaklaşık 600 yıl önce gelerek buraya yerleşmişlerdir.

Köyü bugünkü yerinden önce iki yer daha değiştirmiştir. İlk yerleşim yerinde iki büyük çeşme, bir hamam ve bir minare kalıntısı bulunmaktadır. İlk yerleşim yerine 2 km uzakta boğaza hakim bir tepede kurulan Burhanlı Köyünde sıtma hastalından dolayı büyük ölümler yaşanmış ve bu yüzden ikinci bir yer değişikliğine uğramıştır. 1953 Yenice-Gönen depremine kadar ikinci yerleşim bölgesinde kalan köy depremde zarar görünce şimdiki yerine taşınmıştır. Köyün ilk kurulduğu yerdeki mezarlıkta 520 yıllık kitabelere rastlanmıştır. Köyün hem Çanakkale asfaltı üzerinde olması hem de sahil kenarında bulunması nedeniyle nüfusu artış göstermektedir (Anonim, 2008f).

Karainebeyli

1300'lü yılların sonlarında, yarımada tamamen fethedildikten sonra Kara Nebi ya da Kara İne bey tarafından kurulmuş oldukça eski bir köyümüzdür. Köyün camisi de yine 1300'lü yılların sonlarında inşa edilmiştir.

Köy halkının kökeninin Bursa ve Balıkesir yöresinden, Karesi Beyliğinden geldiği belirtilmektedir. Köye yerleşen ilk kişilerinde Ece kavminden olduğu söylenmektedir. Sözü geçen Ece, Gazi Süleyman Paşa'nın komutanlarından Ece Bey'dir. Köyün arkasındaki tepe üzerinde Ece Bey ve Kara Nebi'ye ait mezarlar bulunmaktadır (Şekil 5.37) (Anonim, 2008g)

Ocaklı

1936 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenler tarafından 40 hane olarak kurulmuş bir köydür. İlk adı Karaburgazdır.

1939-1940 yıllarında 30. Topçu Alayının kurulduğu yerdir. 1947-1948 yıllarında ise bölgeden ayrılmıştır. 1960'lı yıllarda 100 haneye ulaşan köyün, 1984

yılında nüfusu 310 kişi olmuştur. Büyük şehirlere vermiş olduğu göçler sonucu nüfusu 210'a düşmüştür.

Şekil 5.37. Ece Bey'in Mezarı (Anonim, 2007c).

Köy Gelibolu merkeze 9 km, Saroz Körfezine 3 km mesafededir. Köyün geçimi çiftçiliktir. Buğday, ayçiçeği, mısır, arpa, bakla ve bezelye yetiştirilmektedir. Son 10 yıldır damızlık ve süt inekçiliği de gelişmektedir. 2003 yılı başı itibariyle 250 küçükbaş, 130 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Köyün takribi alanı 10000 dönümdür. Bunun 3000 dönümü orman geri kalan 7000 dönümü ise tarım arazisidir (Anonim, 2008h).

5.2.7. Turizm

Marmara ve Çanakkale Boğazı'nın şirin yerlerinden birisi olan Gelibolu, temiz ve akıntılı denizi, yeşilin ve mavinin tüm tonlarının birbiriyle kaynaştığı oya işlemeli kıyıları ile yöredeki en güzel kenttir. Turizmde Çanakkale'den sonra en gelişmiş ve geleceği en parlak ilçedir. Tüm bu olanaklara karşın turizm ilçede istenen düzeye henüz erişememiştir (Oğuz, 2005).

Kente tarihi mekanlar ve savaş alanları ile temiz denizi, doğası ve güneşi de turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu arada balığının bolluğu ve özellikle sardalye balığının sahilde Gelibolu'ya özgü şekilde pişirilip sunulması da yerli ve yabancı turistin ilgisini çekmektedir. İlçe turizminde en önemli etkenlerden birisi ünlü Saros körfezidir. Yüzlerce çeşit balığı ile amatör balıkçıların ve deniz sporları sevenlerin

ilgi odağı olan Saros Körfezi, turizm yönünden hızla gelişmektedir (Şekil 5.38) (İrdesel,2003).

Şekil 5.38. Kömür Limanı'ndan bir görünüm (Anonim, 2007c).

Gelibolu da turistlerin ilgisini çeken tarihi mekanlardan bazıları;

Mevlevihane

Mevleviliğin Konya çelebileri zamanında yaygınlaştığı dönemde, I. Bostan Çelebi zamanında açılan Gelibolu Mevlevihane'si, onbeş asitane içinde en geniş araziye ve en haşmetli semahaneye sahiptir. Ağa-zade Dergahı adıyla da anılan bu Mevlevihane'den bizi ilk bahseden Evliya Çelebidir. 1657–1660 yılları arasında Gelibolu seyahatini gerçekleştirmiş olan Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilere göre bu dönemde Gelibolu Mevlevihane'si, yetmiş seksen derviş hücresi, mutfak, kiler ve semahaneden oluşmaktadır. Bugün Mevlevihane den geriye kalanlar ise semahane, türbe binası ile iki taç kapıdan ibarettir.

Mevlevihane'nin kurucusu ve aynı zamanda ilk şeyhi Ağa-zade Mehmet Hakiki Dede'dir. Yeniçeri ağalarından Hasan Ağa'nın oğlu olan ve bu sebeple Ağa-zade lakabıyla anılan Mehmed Dede, Gelibolu'da doğmuş, genç yaşta gördüğü bir rüya üzerine H.1019/M.1610–11 yılında bütün malını kardeşi Asaf Ağa'ya bağışlayarak Konya Mevlana Dergahında Bostan Çelebi'nin dervişi olmuştur. Uzun süre burada hizmet ettikten sonra şeyhin izniyle Mekke ve Medine'yi ziyaret eden Ağa-zade, deniz korsanlarınca esir alındığı maceralı bir Malta seyahatinin ardından Gelibolu'ya dönmüştür. Gelibolu'ya dönüşünde büyük bir ilgiyle karşılanan Mehmed

Dede'yi herkes kendi evinde misafir etmek istemiş, o da bazılarını memnun bazılarını mahzun etmemek için Ahi Devle zaviyesine yerleşmiştir. Burada mesnevi derleri vermeye başlayan Ağa-zade, bir süre sonra derse devam edenlerin sayısının artıp zaviyenin dar gelmesi üzerine şu anda Mevlevihane'nin bulunduğu yerde bir Mevlevi dergahı bina etmiştir. Bazı kaynaklara göre bu Mevlevi dergahı, kardeşi Ağanın iade ettiği malların yanı sıra pek çok ahababın malen ve bedenen yardımıyla, bazı kaynaklara göre ise dostlarından Abdülrahim bin Muhammet tarafından yapılmış ve Muharrem ayının ilk günü oraya taşınılmıştır (Yazıcı, 2004).

Kim tarafından ve ne şekilde yapıldığı konusu ihtilafli olsun Mevlevihane'nin inşa kitabesi bulunmadığı için yapım tarihi de tam olarak bilinmemektedir. Kaynaklarda Mevlevihane'nin vakfiyesinin H. 1033/M. 1624'de yazıldığı bildirilmekle beraber bu vakfiye günümüze ulaşmadığı gibi vakfiye tarihi ile binanın yapım tarihinin farklı olması da mümkündür. Mevlevihane'nin Ohrili Hüseyin Paşa'nın sadrazam olduğu H.1030/M. 1621 tarihinden önce bina edildiğini söylemek mümkündür. H. 1603/ M. 1652-53 tarihinde vefat eden Ağa-zade, dergaha defin edilmiş ve burası Gelibolu'nun önemli ziyaretgahlarından biri olmuştur.

Mevlevihaneler, en geniş haliyle semahane, türbe, çilehane, mescit, harem dairesi, selamlık dairesi, derviş hücreleri, matbah, meydan-ı şerif, hamuşan olmak üzere 10 bölümden oluşur. Çoğunlukla geniş bir bahçe içinde kurulmuş olup bu bahçenin ortasında semahane binası ve semahaneye yakın bir yerde mescit yer alır. Semahane ve türbe binası birbirinden bağımsız olacağı gibi birbiriyle iç içe; aynı çatı veya kubbe altında, yan yana; içten bir parmaklıkla ayrılmış olarak birbirine yapışık olmakla birlikte içerden irtibatı olmayacak şekilde bina edilebilir. Türbede dergahın büyük şeyhleri gömülüdür. Semahanede ise kible duvarında mihrap, bazen bir minber, mesnevi han kürsüsü, parmaklıkla çevrilmiş dairevi sema meydanı, etrafında misafir ve seyreden dervişler için züvvar mahfilleri, mutrip ve ziyaretçiler için asma mahfil bulunur.

Bahçenin bir yanında şeyh ailesinin oturmasına mahsus harem dairesi vardır, semahaneye yakın bir yerde bulunan selamlık dairesi ise şeyhin konuklarını kabul

ettiği yerdir. Semahanenin arka tarafında zemini duvarları taş döşeli derviş hücreleri bulunur. Derviş hücrelerinin bir ucunda genellikle matbah (mutfak) yer alır. Hücreler bölümünde veya matbah ya da mescide bitişik büyük oda ise meydan-ı şeriftir. Bütün bu yapıları tamamlayan bir başka unsur ise hamuşan adı verilen mezarlıktır.

Bütün bu unsurlara fazlasıyla sahip olan Gelibolu Mevlevihane'sinin zamanında bir mescidi, zengin bir kütüphanesi, altmış odalı harem dairesi, geniş bir matbahı, bir han ve mektebi var iken bu yapıda günümüze sadece semahane – türbe binası ile iki taç kapısı ulaşmıştır. Yaklaşık 33.000 m2 bir alan sahip olan Gelibolu Mevlevihane'sinin etrafı duvarlarla çevrili olup alanın ortasında semahane –türbe binası yer alır. İki katlı olan binanın semahane ve türbe bölümleri içten yüksek korkuluklarla ayrılmıştır. Kaynaklardan türbe bölümünden Mevlevihane'nin ilk şeyhleri Ağa-zade Mehmed Dede ile Sabir Parsa'nın mezarlarının bulunduğu öğrenilmektedir. Mihrabı ile dışarıdan çift kollu iki beyzi merdivenle çıkılan asma mahfili bulunan semahane, en büyük semahane olma özelliğine sahiptir.

Gelibolu Mevlevihane'si, kuruluşundan son şeyhi Buhreddin Efendi zamanına kadar altı kez tamir edilmiştir. Bu tamirlerden bildiğimiz ilki Sultan III. Mustafa dönemine rastlar ki 1766'daki depremin ardından bütün İstanbul'u adeta yeniden imar ettiren Sultan III. Mustafa, aynı depremde zarar gören Gelibolu Mevlevihane'sini de 1767 yılında 5833,5 kuruş sarf ederek onartmıştır. Bu büyük tamiratın hemen ardından, 10 yıl sonra yine aynı padişah tarafından Mevlevihane yeniden tamir ve tadil edilmiş, bu kez 95390 kuruş harcanmıştır. Bu tamiratın kitabesi de batıdaki taç kapının ön cephesinde konulmuştur. Kitabede yer alna tarih manzumesi yine Mevlevihane'nin o dönemdeki şeyhi Hüseyin Azmi Dede'ye aittir. Mevlevihane bir kez de II. Abdülhamid döneminde H. 1326/M. 1908 yılında tamir edilmiş olup bu onarımla ilgili kitabe batıdaki taç kapının arka cephesine konmuştur. Mustafa Daniş Dede'nin şeyhliği zamanında başlayıp Buhreddin Dede'nin şeyhliği zamanında tamamlanan bu onarımla Mevlevihane, Mevlana Dergahından sonra ikinci önemli Mevlevihane olmuş ve “Ka”betü'l uşşak-ı sanı” (aşıkların ikinci Ka'besi) olarak nitelendirilmiştir (Şekil 5.39) (Yazıcı, 2004).

Şekil 5.39. Mevlevihane'den bir görünüm (Özgün, 2008).

Namazgah (Gelibolu Azeblar Namazgahı)

Namazgah, 810 H./1407 M. Tarihinde Hacı Beşe oğlu İskender tarafından yaptırılmıştır. Namazgahın 1407 yılında Bizans döneminden kalma mermer blok ve panellerin kullanılarak inşa edildiği belirtilmektedir (Ülkü, 1998). Namazgah, Gelibolu Azeblar Namazgahı olarak ta anılır. Bir açık hava camii olan Namazgah, sefere çıkan deniz tüfekçi erleri (Azepler) için yaptırılmıştır. Azepler sefere çıkacakları zaman toplu halde burada namaz kıldıkları var sayılmaktadır. Gelibolu'da Marmara Boğazına karşı geniş bir alan olan Fener meydanında inşa edilmiştir (İrdesel, 1998). .Namazgahın sağ tarafında kalan minber duvarının üzerinde iki satırlık Arapça inşa kitabesi “Allahu miftahu’l- ebvad-ya hafi’il itlaf, neccina mimma tehafu amele Aşık İbni-Süleyman el-Ladiki” yazmaktadır Türkçesi “Allah kapıların anahtarıdır. Ey lütufları gizli olan bizi korktuğumuzdan kurtar. Bunu Ladikli Aşık İbni Süleyman yaptı” şeklindedir.

Kuzey-güney doğrultusunda 12.50 m. Doğu-batı doğrultusunda ise 10 m. ölçülerinde bir alan üzerine, dikdörtgen plan şemasında inşa edilmiştir. 35-40 cm. arasında değişen yükseklikte ki bir kuşatma duvarı, kuzeyde açılan bir cümle kapısı ile çift minber ve mihraptan ibaret güney duvarından oluşan bir yapıda kesme taş malzemenin yanı sıra mermer levha ve kaplamalar da kullanılmıştır. Mermer levhalarla kaplı giriş kapısı üzerindeki üçgen, dilimli kenarlı alınlık, beyaz mermere

kabartma şeklinde işlenmiş yazı ve Rumilerle tezyin edilmiştir. Üçgen alınlığın her iki yüzünde, yazının yanı sıra, rumi, palmet ve lotustan oluşan klasik motifler de beraber işlenmiştir (Ülkü, 1998).

Önceki yıllarda harap durumda olan namazgah, Gelibolu Turizm Derneği ve Gelibolu Müftülüğü tarafından temelden onarılarak bugünkü durumuna getirilmiştir (Şekil 5.40) (İrdesel, 2003).

Şekil 5.40. Namazgah'tan bir görünüm (Özgün, 2008).

Hamza Bey

Hamzakoy olarak anılan ancak asıl adı Hamza Bey Koyudur. Kentin plaj ve gazinolarının bulunduğu koya adını veren kişidir. Bu koya Osmanlı döneminde Bahçe Çeşme Koyu da denmekte imiş. Bu adı taşıyan tarihi çeşme halen askeri dinlenme tesisleri içindedir. Bu koy halen Gelibolu'nun sivil ve askeri plaj, motel ve gazinolarının bulunduğu yerdir.

Hamza Bey, 1391 yılında Gelibolu kale kumandanı ve aynı zamanda 2. Beyazıt'ın emri üzerine Gelibolu Tersanesini inşa etmekte olan Saruca Paşanın en büyük yardımcısı olmuştur (Şekil 5.41) (İrdesel, 2003).

Şekil 5.41. Hamzakoy'dan bir görünüm (Kıray, 2005).

Fransız Mezarlığı

Gelibolu da Keşan Caddesi üzerinde, Hamzakoy'a karşı ve çevresi duvarlarla çevrili yüksek kule bulunan çok bakımlı bir yerdir. 1854 yılında Kırım Savaşında ölen Fransız askerleri için yapılmıştır. Fransızlar ve İngilizler bir koldan Kırım savaşına gemilerle Gelibolu kentine asker çıkararak Trakya üzerinden gitmişlerdi. Bu savaşta Türkler müttefik olarak birlikte savaşmışlardı.

Bahçesi içinde kademe kademe mermer mezarlık bulunmaktadır. Bunlar genelde Fransız ya da bu savaşa birlikte katılmış başka uluslara ait general ve yüksek rütbeli subaylara aittir. Mezarlığın alt bölümünde, Hamzakoy sahili yoluna yakın duvarın dibinde, küçük bir bina bulunmaktadır. Bu bina içinde toplu olarak, savaşta ölmüş beşbin Fransız askerinin kemikleri bulunmaktadır. Mezarlık İstanbul Başkonsolosluğunun kontrolünde olup bir bekçi tarafından korunmakta ve bakımı sağlanmaktadır (Şekil 5.42). (İrdesel, 2003).

Gelibolu Kalesi

Evliya Çelebinin kayıtlarına göre "Gelibolu Kalesi kıyısında altı köşeli bir kale olup sanki tıraş edilmiş dik ve kesik kayalar üzerinde kurulmuştur. 70 kulesi 1200 beden işi vardır. Hendeği kesme kayadan yapılmıştır. Güneybatısında büyük bir demir kapısı vardır. Kale kefe ve Selanik gibi büyük bir kale olmakla beraber güçlü ve sağlamdır. Kale içinde 300 kadar tek katlı ve iki katlı asker evleri ile kethüda,

topçu başı ve cebeci başı konakları bulunmaktadır. Cephanelikleri, ambarları su sarnıçları ile hünkar camii ve hünkar hazinesi, imam ve müezzin evleri ile 70 pare büyük top sayılmıştır.

Şekil 5.42. Fransız Mezarlığından bir görünüm (Özgün, 2008).

Varoşları, kalenin güneybatı, batısı ve kuzeyi düz ve geniş, güllük bahçeli olup 63 mahallesi 700–800 kadar tek ve iki katlı, kırmızı kiremitli ev ve konaklar vardır. Bugün Kale Burcunun önünde olan iç liman sonradan doldurulmak suretiyle yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Kale burcu 1965 yılında restore edilmiştir (Şekil 5.43) (Anonim, 2007b).

Gelibolu Kalesinin kökeni antik kentin kuruluşuna dek inmektedir. Ne var ki ne zaman yapıldığını kesin olarak saptanamamaktadır. Bu kuruluşun Traklar tarafından ya da kolonizasyon hareketleri sırasında olabileceği sanılmaktadır. 5. yüzyılda kentin Hunların saldırısına uğrayıp, yakılıp yıkılmasından sonra tamamen harap duruma gelen kale, Bizans imparatoru Justinianos (527-565) tarafından onarılmıştır. Daha sonra İmparator Philippicus Bardanes (M.S. 711–713) tarafından, İstanbul’u ele geçirmek amacı ile gelişmekte olan Müslüman Arap akımlardan kenti korumak amacı yeniden elden geçirilmiş ve dış kale duvarı inşa edilmiştir. Nitekim kale Araplarca birkaç kez kuşatılmışsa da ele geçirilememiştir. Gelibolu Kalesi ve kenti

Evliya Çelebi'ye göre hicri 758 yılında Şehzade Gazi Süleyman Paşa tarafından feth edilmiştir.

Şekil 5.43. Kalenin de içinde bulunduğu genel bir görünüm (Özgün, 2008).

Gelibolu Kalesi, Birinci Dünya Savaşı sırasında Yunan işgalinde iken harap edilmiştir. Ayrıca bu savaşta Saros'dan atılan aşirtma top mermileri ile yıkılarak bugünkü durumuna gelmiştir. Sadece kıyıda bu kaleye ait gözetleme kulesi olan burç ve bitişiğindeki (iç liman) su havuzu kalmıştır. Burcun ve havuzun devamı olan kale duvarları geriye doğru ilerleyerek eski hükümet konağını çevreleyerek tekrar kıyıya inmektedir. Halen kıyıda bulunan bu Kale Burcu ve havuzu Gelibolu'nun en önemli kalıntısı olup birinci sınıf tarihi eserlerdendir. Osmanlı zamanında 1391 yılında Gelibolu kaptan Paşası Saruca Paşa tarafından tamamen onarılmıştır. Burç üç katlı olarak yapılmış olup bugün sadece iki katı kalmıştır. Katlar arasında düzgün bir döner merdiven ve alt katta içi halen toprak dolu büyük bir sarnıç vardır. Giriş kapısı, havuz, yani iç liman tarafındadır. Ayrıca onarım sırasında izinsiz olarak yapılan bir kazıda, arka tarafta bulunan ve havuza açılan ikinci dış kapısı temizlenirken zeminde (Dolmuş bulunan deniz seviyesinde) kale burcu duvarına yapılmış tarihi bir çeşme bulunmuştur. Bu çeşme, eskiden gemici kayıkçıların denizden burcun yanındaki kapıya yanaşarak su almaları için yapılmıştır. Ayrıca Kale Burcu Gelibolu halkı tarafından zindan olarak da bilinmektedir ve sonrasında da Namık Kemal'in zindanı olarak belirtilmektedir. Fakat bu bilgi doğruluk payı içermeyip vatan şairimiz Namık

Kemal Bey Gelibolu’da bir süre Kaymakam, Vali arası bir yönetici sıfatı olan mutasarrıflık yapmıştır (İrdesel, 2003).

Çilehane

Çilehane Gelibolu da Fener altı denilen mevkidedir. Burası dik bir kayanın altındaki oyuktur. Bu oyuk sonradan elden geçirilerek küçük bir giriş ve yine küçük bir oda haline getirilmiştir. Sahile çok yakın olan bu yerin önünde bir bahçesi vardır. Bugün halen bu küçük oyuğun içinde bir seccade ve abdest almak için bir ibrik vardır. Buraya çilehane denmesinin nedeni Yazıcızade’nin burada zaman zaman inzivaya çekildiği yer olmasıdır (Şekil 5.44) (İrdesel, 2003).

Şekil. 5.44. Çilehane’den bir görünüm (Özgün, 2008).

Bayraklı Baba (Karacabey)

Gelibolu’da Fener meydanının girişinde sol tarafta yer almaktadır. Karacabey, Gelibolu’da bulunan Osmanlı donanmasında bayraktarlık görevi yapan bir askerdir. 1410 M. De Yassı ada önlerinde Osmanlı ve Bizans donanmalarının yaptığı savaşta şehit düşmüştür. Naaşı Gelibolu’ya getirilerek defnedilmiş, vasiyeti üzerine kabri bayraklarla donatılmıştır. Mükemmel bir taş işçiliğine sahip mezarın üstünde istif olarak halinde, yazılmış yapım kitabesinin yanı sıra, çeşitli ayet-i kerimelere de yer verilmiştir (Şekil 5.45) (Ülkü, 1998).

Şekil 5.45. Bayraklı Baba'dan bir görünüm (Özgün, 2008).

Hallacı Mansur Türbesi

Bu türbe fenere giden yolun kavşağında Hamzakoy'a ve Marmara ya hakim bir yerde olup, mimari bakımdan İskender Çelebi Türbesine benzetilmektedir. Önceleri bakımsız durumda olan türbe 1971 yılında onarılarak bugün ki durumuna getirilmiştir. Türbenin içinde iki mezar bulunmaktadır. Birisinin bir kadına ait olması olasıdır. Başucu taşları yoktur. Kimlere ait olduğu da bilinmemektedir. Yapılışında boş olan türbeye sonradan konulmuştur. Bu türbenin bir denizciye ait olduğu da düşünülmektedir. Ancak türbe Osmanlı döneminden beri Hallacı Mansur Türbesi olarak anılmaktadır. Bir zamanlar türbenin içinde, sonradan konulduğu muhakkak olan bir hallaç yayı bulunmakta idi. Hallacı Mansur bir Enel-Hak şehidi olup bu ermiş kişinin mezarı yoktur. Öldüğünde cesedi yakılmış Bağdat'ta külleri nehir'e atılmıştır. Esas türbesi Bağdat'tadır. Ancak söylendiğine göre Hallacı Mansur'un muhtelif yerlerde yedi adet türbesi bulunmaktadır (Şekil 5.46) (İrdesel, 2003).

Kalender Baba Türbesi

Gazi Süleyman Paşanın Gelibolu fethi sırasında bulunmuş, bir çok yararlılıkları görülmüş ve daha sonraları halk tarafından derviş olarak kabul edilen Kalender Baba, hicri 787 miladi 1384 yılında ölmüştür. Mezarı santral caddesinden subay lojmanlarına çıkışta köşededir. Halk tarafından sağlanan bakımla türbesi temiz ve bakımlı bir durumdadır. Demir parmaklıklarla çevrilidir (İrdesel, 2003).

Şekil 5.46. Hallacı Mansur Türbesinden bir görünüm (Özgün, 2008).

Büyük Camii (Hüdavendigâr Camii)

Ulu Cami. Camiikebir, Büyük Cami, Gazi Süleyman Paşa Camii ve Hüdavendigâr Camii olarak tanınır. Bu caminin bulunduğu yerde, fetih sırasında bir Bizans kilisesinin bulunduğu ve bu kilisenin fetihten sonra Camiye çevrildiği varsayılır. Bu nedenle Gelibolu Fatih, Gazi Süleyman Paşanın adı ile anılır. Ancak ilçenin en büyük camisi olduğundan Büyük cami, Camiikebir ve gerek yapılış türü ve gerekse büyüklüğü nedeniyle Ulu cami olarakta adlandırılmaktadır. Cami ilk kez 1385 yılında Sultan Murad tarafından, kilisenin bulunduğu yerde ve aynı temeller üzerine yaptırılmıştır. Sultan Murat Hüdavendigâr'ın yaptırdığı üç camiden biridir. Bugünkü şekli dikdörtgen planlıdır. Dış duvarları kargirdir. Caminin doğu, batı ve kuzeyinde olmak üzere 3 kapısı vardır. 3 cephesinde yuvarlak kemerli pencereleri vardır. Bu pencereler camiye bol ışık sağlamaktadır. 1676 ve 1889 yıllarında iki kez onarım görmüştür. Tasarı Ulu Cami türündedir. Bugün çatısı sekiz sütuna dayanan dikdörtgen planlı caminin eskiden kare planlı ve dört sütunlu olduğu kaydedilir.

Mihrabı mermerden yapılmıştır. Üst kısmında ise altınla yazılmış bir yazı göze çarpmaktadır. Minaresi caminin kuzeybatısında olup kesme taştandır. Üzerinde

girland motifleri vardır. İlçedeki en önemli Osmanlı yapısı eserdir (Şekil 5.47) (İrdesel, 2003).

Şekil 5.47. Büyük Cami’den bir görünüm (Özgün, 2008).

Yakup Paşa Hamamı ve Şengül Hamamı

Ortadan kubbeli, enine saçaklı, çifte halvetli bir plan üzerine inşa edilmiştir. Şengül Hamamı ise Yakup Paşa Hamamına benzemekle birlikte bu hamamın bir başka şeklidir. Bugün her ikisi de harap durumdadır. Yakup Paşa hamamı Fransız Mezarlığının karşısında, biraz soluna düşmektedir. Şengül hamamı ise, kendi adını taşıyan sokağın sonunda, fener altına doğru ve sahildedir (İrdesel, 2003).

Gazi Süleyman Paşa ve Türbesi

Şehzade Gazi Süleyman Paşa 2. Osmanlı Sultanı Orhan Beyin Nilüfer Sultan dan doğan büyük oğludur. 1316 yılında doğmuştur. (M.738) 1337 yılında sadrazam olmuştur. Babası Orhan Gazi tarafından Kocaeli Sancak Beyliğine atanmış ve 1354 yılı başlarında Ankara’yı fethetmiştir. Bu fetih Ankara’nın o zamanlar Karamanlılara bağlı Ahi Cumhuriyeti olmasından dolayı önemli bir olaydır. Osmanlıların Ankara’ya değin yayılmalarını ve devletlerini büyütmelerini sağlamıştır. 1354 yılında Karesi Beyliği Osmanlılara katılmış bulunuyordu. Gazi Süleyman Paşa babası Orhan Bey tarafından Kapıdağ Yarımadası’ndan Edremit Körfezi’ne dek

uzanmış bulunan bu Osmanlı bölgesine uç beyi olarak atanmıştır. Gazi Süleyman Paşa bu bölgenin uç beyi oluğunda, Trakya bölgesindeki olayları da değerlendirerek 1354 yılında yaşamının en önemli olayı olan Rumeli fethini gerçekleştirmiştir. Avrupa yakasında ilk feth ettiği kent olan Gelibolu da kendisine bir saray inşaa ettirerek buradan Trakya içerilerine doğru fetihlere başlamıştır. Ne var ki, 1359 yılında 43 yaşında iken Bolayır-Kavak köyleri arasında avlanmakta iken atının ayağının sürçmesi nedeniyle atı ile birlikte düşerek başını bir taşa çarpmak suretiyle ölmüştür.

1354 yılında ilk fethettiği yerlerden biri olan Bolayır'a kendi vasiyeti üzerine gömülüdür. Türbesi Saros Körfezine bakan bir tepe üzerinde ve bakımlı bir bahçe içindedir. Türbesi II. Abdülhamit tarafından yeniden yaptırılmıştır. Türbenin bahçesinde her yıl adına mevlüt okutulmaktadır. Bu gelenek son yıllarda Gelibolu ve Rumeli Feth törenleri ile birleşmektedir (İrdesel, 2003).

Piri Reis

Muhiddini Piri Reis, yaşadığı çağın en önemli deniz bilginlerindedir. Denizciliğe yapmış olduğu hizmetler büyüktür. Bir Akdeniz ve Ege kılavuzu olan Kitabı Bahriyesi çok değerli bir yapıttır. Ayrıca 1513 yılında Gelibolu da çizdiği ve ancak bir bölümü bulunan ve bu bölümünde de Kuzey Amerika ve Atlantik Okyanusunu içeren 1. Dünya Haritası, yaşadığı yüzyıldaki haritacılık ilminin durumu ve koşulları düşünüldüğünde çağını çok aşan bugün bile hayranlık uyandıran bir eserdir (Şekil 5.48). Piri Reis, 1528 yılında yine memleketi olan Gelibolu da çizdiği 2. Dünya Haritasındaki gerçeğe uygunluk ve özenin yanı sıra o yüzyılda gelişmekte olan keşiflerin tümünü bu haritada belirttiğini görülmektedir (İrdesel, 2003). Gelibolu ilçesi için oldukça önemli bir yere sahip olan Piri Reisin Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından yapılan büstü İskele Meydanı kordon kısmında bulunmaktadır. Ayrıca Kale Burcu içinde Piri Reis Müzesi bulunmaktadır.

Şekil 5.48. Piri Reis'in 1. Dünya Haritası (Anonim, 2007c).

Doğal ve Kültürel değerleri yanı sıra dünya savaş tarihi açısından büyük önem taşıyan ve Mustafa Kemal komutasındaki Türk ordu birliklerinin dünyayı şaşırtan cesaret ve kahramanlıklarının sergilendiği Çanakkale Savaşlarının izlerini ve anıların korumak amacıyla 1973 yılında Milli Park ilan edilmiş olan Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı ilçenin önemli gezi yerlerinden biridir. Parkın kara sınırlarını Gelibolu Yarımadası'nın Saroz Körfezindeki Ece Limanı ile Çanakkale çevresindeki Tekke ve Hisarlık Burunları, Ertuğrul, Morto, İkiz koyları, Alçitepe, Kerevizdere, Zığındere ile kuzeydoğuda yer alan Arıburnu, Conkbayırı, Kocaçimen, Kanlısirt, Anafartalar ve Suvla koyları, savaşın cereyan ettiği başlıca alanlardır. Çanakkale Savaşları sırasında büyük cesaret göstererek şehit olan birlikler ve şahıslar adına bugün Gelibolu Yarımadasında çok sayıda şehitlik vardır. Her biri ayrı bir kahramanlık örneği olan bu şehitliklerin en önemlisi Morto Koyu'nda Çanakkale Şehitler Abidesidir (Şekil 5.49). Gelibolu Yarımadası üzerinde, Çanakkale

Savaşlarında hayatını kaybeden yabancı askerler için de anıt ve mezarlıklar vardır. Çanakkale Savaşlarına katılan yabancı ülkelerden öncelikle Avustralyalı, İngiliz ve Yeni Zelandalı turistlerin ilgisini çekmektedir. Konaklama imkanları açısından istenen seviyenin altında olmakla birlikte kentte daha çok günübürlük ve hafta sonu yerli turist talebinin yöneldiği görülmektedir. Kentte turizmin en yoğun olduğu dönem Nisan ve Mayıs aylarıdır. Bu durumun temel sebebi Anzak Gününün bu döneme rastlamasıdır (Edizel ve diğ, 2004).

Şekil 5.49. Çanakkale Şehitler Abidesi (Özgün, 2008).

Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (GYTMP)'nın bakımı, koruması ve yönetimi Eceabat ilçesinde bulunan Orman Bakanlığı'na bağlı Milli Park Müdürlüğünce yürütülmektedir. Bu müdürlük binası aynı zamanda bir müze ve ziyaretçi merkezidir. Diğer müze ve danışman merkezleri ise, Morto Koyu üzerindeki Hisarlık tepesindeki Çanakkale Şehitler Abidesi'nin altında bir Savaş Hatıraları Müzesi ile Kabatepe girişinde bir Ziyaretçi Merkezi ve müze bulunmaktadır. Ayrıca Bigalı Köyünde de Mustafa Kemal'in savaş sırasında

Karargah olarak kullandığı ev, özel eşyalarının sergilendiği bir müze olarak kullanılmaktadır (Şekil 5.50) (İrdesel, 2003).

Şekil 5.50. Mustafa Kemal Atatürk'ün karargah olarak kullandığı ev (Özgün, 2008).

Milli Park sahası içinde, Orman Bakanlığı'na ait Kabatepe de çam ağaçları ile denizin kucaklaştığı eşsiz kumsallar bulunmaktadır. Bu alanlarda günübirlik kamplar ve çadırlı konaklama mekanları yer almaktadır. Milli Park Sahası içinde bulunan anıt, mezar ve kamp yerlerinden bazıları (Şekil 5.51); Kabatepe Tanıtma Merkezi, Kanlısirt Yazıtı, Lone Pine Anıtı, Yr. Hüseyin Avni Şehitliği, Anzak Koyu Yazıtı, Arıburnu Yazıtı, Mehmet Çavuş Anıtı, Conkbayırı Yazıtları, Yeni Zelanda Anıtı, Atatürk'ün Saatinin parçalandığı yer, Kemal Yeri Yazıtı, Hill 60 Y.Z.Anıtı, Damakçılar Bayırı Anıtı, Yusufçuk Tepe Anıtı, Anafartalar Yazıtı, Kireçtepe Yazıtı, İsmailoğlu Tepe Yazıtı, Kocaçimen Gözetleme Yeri, Havuzlar Şehitliği, Yahya Çavuş Anıtı, İlk Şehitler Anıtı, Helles Anıtı, Nuri Yamut Anıtı, Sonok Anıtı, Sığıdere Sargı Yeri Anıtı, Alçitepe Onbin Şehit Adına Mezarlar, Mecidiye Şehitliği, Akbaş Şehitliği, Eceabat Tanıtma Merkezi, Gelibolu Tanıtma Merkezi, Çanakkale Savaş Müzesi, Kumkapı ve 57. Alay Şehitliğidir (İrdesel, 2003).

Şekil 5.51. Anıt Mezarlardan bir görünüm (Özgün, 2008).

BÖLÜM 6

SONUÇ VE TARTIŞMA

Gelibolu kenti ve çevresi peyzaj potansiyeli, araştırma alanının doğal peyzaj ve kültürel peyzaj özellikleri araştırılıp sentez edilmesi sonucunda saptanmıştır.

Araştırma alanı iklim, sıcaklık, yağış, nem ve rüzgar gibi iklim parametreleri yönünden insan konforuna uygun nitelikler taşımaktadır. Ancak alanda sert esen kuzey rüzgarları yaşanabilirliği olumsuz yönde etkilemektedir. Yazın esen rüzgarlar güneşlenme ve yaz aylarındaki turizm sezonunun kısılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca kış aylarında deniz yolu ulaşımının da zaman zaman aksamasına sebep olmaktadır. Fakat alternatif enerji kaynağı olan rüzgar güllerinin 2007 senesinde hizmete girmesi bölgesel açıdan oldukça önemli bir yatırım olmuştur. Kurulma maliyetlerini kısa süre içinde karşılaması ve çevreye en az zarar veren enerji kaynağı olmasında bu önemi arttırmaktadır. Rüzgar türbinleri hem kentin kendi enerji ihtiyacını karşılaması hem de gerektiğinde dışarıya enerji ithal ederek kazanç elde etmesi bakımından oldukça önemli bir yatırım projesidir.

Diğer alternatif enerji kaynaklarının kullanılabilirlik oranları da Gelibolu'da yüksektir. Güneş enerjisinden yüksek miktarda elektrik enerjisi üretebilecek potansiyele sahip olmasa da gelişen teknoloji ile bu durum tersine çevrilebilir durumdadır. Bio-mass enerji de daha çok hayvansal üretimin olduğu kırsal yerleşim bölgelerinde bio-dizel üretiminde kullanılabilir. Bu tür bir üretim için yaklaşık 4000 büyükbaş hayvan yeterli olabilmektedir. Çöplerden elde edilen metan gazından enerji sağlama kentsel alanı giderek daralan ve çöp alanı yaratmakta zorluk çeken şehir açısından ileriye dönük bir proje olarak değerlendirilebilir. Ayrıca son yıllarda üretim başlayan kanola (*Brassica napus ssp. oleifera*) bitkisinden bio-dizel enerji ve yemeklik ve kızartmalık yağ elde edilmektedir.

Akıntı enerjisi de bu bölgede kurulabilecek alternatif enerji kaynaklarından biridir. Akıntı enerjisinden sabit bir sistem arayıcılığıyla yararlanılması hem boğazda

var olan ekolojik sistemi fazla tahrip etmeyecek hem de yeterli derinlikte bulunduğu için boğaz trafiğini etkilemeyecektir (Polat ve diğ., 2004).

Alanda önemli göl ve akarsuların bulunmaması su varlığı açısından önemli bir potansiyel oluşturmamaktadır. Ancak zengin yaban hayatı ve su altı ekosistemi barındırmaktadır. Gelibolu kenti kuş ve balık göç yolları üzerinde bulunmaktadır. Bazı koylar balık yumurtlama bölgeleridir. Özellikle bakı noktaları ve dalgıçlık bölgeleri bulunmaktadır. Saros Körfezi ve Kavak Deltası eko-turizm ve eko-köy potansiyelleri ve İstanbul'a yakınlığı ile öne çıkmaktadır. Fakat bu potansiyeller değerlendirilmemekte aksine göz ardı edilmektedir. Bölgeye inşaatı düşünülen Çokal Barajı; zengin ekosisteme sahip vadiyi yok edeceği gibi Saros Körfezi'nin ekosistemini de tehdit edecektir.

Bölge eko-turizm ve eko-köy projelerine uygundur fakat bu projelerin sağlıklı uygulanabilmesi için baraj inşaatı engellenmeli veya uygun bir bölgeye yöneltilmelidir. Kavak Deltası çevresi meşe ormanına sahiptir ve yine bu bölgedeki tarım alanları bağıcılığa uygundur. Bu potansiyeller kullanılarak bağıcılık ve şarapçılığa dayalı bir eko-köy oluşturulabilir. Ayrıca bölgenin zengin ekosistemine bağlı olarak köylülerin pansiyon işletimine dayalı bir eko turizm geliştirilebilir.

Nitekim; Kelkit ve diğ., (2008), Türkiye'nin önemli sulak alanlarından biri olan Kavak Deltası'nın , kıyı kumul ve tuzcul vejetasyonu ve kuzey-güney kuş göç yolu üzerinde olması yönüyle ekoturizm potansiyeli sunmasının yanı sıra kıyı turizmüne de olanak sağlamakta olduğunu, bu bağlamda kuş gözlemciliği, botanik turizmi ve sportif olta balıkçılığı gibi ekoturizm faaliyetlerinin yanı sıra kıyı turizmi amaçlı plaj kullanımı aktivitesinin de geliştirilebileceğini vurgulamışlardır.

Araştırma alanında önemli topoğrafik yükseklikler bulunmamaktadır. Alandaki toprak 1., 3. ve 4. derece verimli arazilerden oluşmaktadır. Bundan dolayı kent ormancılık ve tarım açısından oldukça önemli bir potansiyele sahiptir. Ormanların tarım amacıyla yakılması veya dönüştürülmesi orman ekosistemi için bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Ormanlar arasında kesintiye uğrayan vahşi yaşam

koridorlarının sürekliliğinin sağlanması için ağaçlandırma yapılmalıdır. Ayrıca, tarım için kullanılan kimyasal gübre ve ilaçlama maddeleri bölgedeki bitki ve havyan popülasyonları ile ormanlar için birer tehdittir, çünkü bu maddelerden kaçan böcekler ormanlara geçerek orman ekosistemine zarar vermektedir. Bu nedenle tarımın tek bir elden yönetilmesi gerekmektedir.

Gelibolu bölgesinde ikinci ürün olarak kuru fasulye, mısır ve domates yetiştiriciliği yapılmaktadır. Devlet sulaması yapılmayıp sulama halk tarafından yapılmaktadır. Kuru tarım arazileri kıraçtır. Yaz aylarında iç turizm de canlanma tarım ürünlerine talebi arttırmaktadır. Saros Körfezi'nin potansiyeli değerlendirilmemektedir. Bölge topraklarının büyük kısmı bağcılığa elverişlidir. İstanbul ve İzmir gibi dış pazarlara açılım noktalarına yakındır. İşlenebilir arazinin % 49'unda buğday ekimi yapılmaktadır. Şarap sanayinin geliştiği Şarköy üzüm için pazar oluşturmaktadır. 12148 hektarlık alan birinci ve ikinci sınıf topraklardan oluşmaktadır. Çanakkale'de ayçiçeği ekilen alanların % 54'ü ve ayçiçeği üretiminin % 58'i Gelibolu da bulunmaktadır.

Bölgedeki üretim için mevcut dış pazarlar Yunanistan (yaş meyve ve sebze, balık, hububat ve buğday tohumu, dondurulmuş balık, sebze ve su ürünleri), İtalya (taze veya dondurulmuş balık), Macaristan (kuru ve dondurulmuş meyve, sebze ve deniz ürünleri), Güney Afrika (domates salçası), İran (Dondurulmuş bezelye) dir. Belirtilen bir tarım potansiyeline sahip olan Gelibolu ilçesinin var olan tarımsal problemleri incelendiğinde; Birinci derece tarım topraklarında kuru tarım yapılması ve sulanabilir arazinin sadece % 29'unun sulanması tarımda verimliliği büyük ölçüde düşürmektedir. Bölgenin bağcılık ve zeytincilik potansiyeli kullanılmamaktadır. 1994 yılında temeli atılan Çokal Barajı hala faaliyete geçirilmemiştir. Kooperatifler çiftçiye yeterli miktarda tarımsal girdi sağlamamaktadır. Tarım ürünlerinde genel olarak pazarlama sıkıntısı yaşanmaktadır. İslah edilmemiş meralar yaygın olmakla beraber mera alanları yetersizdir. Su yetersizliği çeltik üretimini sınırlandırmaktadır. Anızlar değerlendirilmek yerine bilinçsiz çiftçiler tarafından yakılmaktadır. Eğimli araziler sulu tarım için problem oluşturmaktadır (Anonim, 2004e).

Kırsal ve kentsel yerleşmenin ve tarımsal alanların kente nasıl yerleştiği göz önünde olmalıdır. Böylece bu tip yapıların veya arazilerin kente yapmış olduğu pozitif ve negatif etkiler hissedilebilir. Kırsal yerleşmede verilen KASK ve TASK'a uyulması gerekmektedir. Verilen izin dışında yapılan konutlar tarım alanlarının verimini düşürebileceğinden kırsal rant da olumsuz yönde etkilenecektir.

Gelibolu kenti ve çevresi 2. derecede deprem bölgesindedir. Özellikle Saros Körfezi kıyılarında var olan yerleşimler bu tehlikeden dolayı değerlerini gün geçtikçe yitirmektedirler. Bundan dolayı alana yapılan yatırımlar gerektiği verimi sağlamamaktadır. Tüm alan içinde değerlendirildiğinde de aynı şekilde bölgenin gelişmesi ve genişlemesi anlamında oldukça büyük bir dezavantaj oluşturmaktadır. Kentsel yerleşimlerin doğal afetler ve depremle ilişkisi sorunsalına genel olarak bakıldığında afet öncesi dönemde belirlenen sorunlar, olanaklar ve alınabilecek önlemlerle, afet sonrası dönemde ise yeniden yapılanma, sağlıklılaştırma politikaları bir arada düşünülmelidir. Öncelikle; sondaj ve doku çalışmalarında deprem riski açısından planlanması gereken bölge Gelibolu merkez ve merkezin kuzeyi olarak saptanmıştır. Bu bölgeleri saptarken dikkate alınan unsurlar binaların yapı malzemesi, yapı durumu, yapı yaşı, kat sayısı, yapı düzgünlüğü, cephe hizalaması, kısa kolon ve yoğunluğu belirleyen doluluk boşluk ilkesidir.

İki kıtayı birbirine bağlamasıyla stratejik önemi olan Gelibolu, tarih boyunca birçok millet ve kavimin geçiş alanı olmuş, pek çok göçe, savaşa ve tarihi olaya tanıklık etmiştir. Hiçbir zaman bir başkent olamayan şehir, Osmanlının Avrupa da ki ilk şehri olmasıyla önemi artmış, tersane, gümrük muhafızlığı ve baruthanenin kurulmasıyla canlı bir kent ve ticaret yaşamına kavuşmuştur. İstanbul'un fethiyle önemi azalan şehir, daha sonraki Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde, özellikle ulus devletlerin doğmasıyla, stratejik öneminden kaynaklanan işlevselliğini kaybetmiştir. Şu an kentin itici gücü, askeri nüfusun tüketim gücü ve bu gurubun ihtiyaçlarını karşılayan hizmet sektörüdür. Fakat askeriyenin varlığı, ekonomide itici güç olurken, mekan da sınırlayıcı ve parçalayıcı bir rol oynamıştır. Kentin tarımsal yapısı ve sanayisi kentleşmeyi destekleyecek nitelikte değildir. Kent, Hamzakoy

tarafına ve kuzey aksına doğru yayılma eğilimi göstermektedir (Alptekin ve diğ., 2004).

Endemik, ekonomik ve tıbbi değeri olan flora ve faunada ki çeşitliliğin sürekliliğinin sağlanması ve bu yönde çalışmaların yapılması gerekmektedir. Derelere atılan ve dere yolu ile denize dökülen çöpler ve sanayi atıkları deniz-kıyı ekosistemi için büyük tehlikeler oluşturmaktadır.

Gelibolu'da yerleşim alanlarına bakıldığında, özel mülkiyete ait olan alanların, kamu ayrılmış ya da hazineye ait olan alanlardan daha fazla yer kapladığı görülmektedir. İlçede şu anda yüksek bir yapılaşma potansiyeli yoktur. Askeriyenin konumu ve deprem riski yapılaşmayı kısıtlamaktadır. İlçe kıyı boyunca büyüyememektedir. Ancak 1980'li yıllardan sonra yapılaşma askeri alanları atlayıp ikinci konut alanlarını oluşturmuştur. Buralar da İstanbul ve diğer çevre illerin banliyösü haline gelmiştir. Bu durumun Gelibolu halkına doğrudan bir katkısı bulunmamaktadır.

İlçede yapılaşmaya ayrılan arazi miktarı var olan talebe göre oldukça fazladır. Yapılaşmanın artması durumunda da var olan hizmetin yeterli düzeyde görülebilmesi şüphelidir. Kamu alanları bir araya toplanmalı gerekirse kamulaştırmaya gidilmeli ve oluşturulan alanlardan park ve fuar alanları, kültürel tesis alanları olarak faydalanılmalıdır. Şu anda var olan spor tesisi bu yolda atılmış bir adımdır.

Gelibolu, kentsel ve mimari düzeni, yapım teknikleri, sosyal yaşamı ile günümüzde de kültürel mirasını yaşatmaktadır. Gelibolu'nun geleneksel mahallelerinde Osmanlı'nın kültürel mozaiklerinden Müslüman, Yahudi, Ermeni ve Rum toplumlarının yaşadıkları konutlar günümüzde de fiziksel olarak ayakta dururlar. Bu toplumlardan Türk İslam grubu haricindeki ailelerden çok azı kendi konutunu kullanmaktadır. Geleneksel Gelibolu konutlarında zaman içinde yapılan değişiklikler incelendiğinde beş değişim türü saptanmıştır. Bunlar; iptal etme, bölme, dönüştürme, geliştirme ve eklemedir. Geleneksel eski konutlarda hemen hemen hepsinde mekana direkt yoldan girilmiş ve zemin katlar kullanıma açılmıştır. Genellikle dış sofalı plan

tipi kullanılmıştır. Gelibolu genellikle rüzgarlı olduğu için dış yüzeyler ahşapla kaplanmıştır.

Gelibolu'da yerleşmenin belkemiği olan bir ana yol ve ona birleşen kıvrımlı sokaklardan oluşan ulaşım ağı tıpkı ağacın dalları gibi bir yapı gösterir. Çıkmaz sokaklar komşuları birbirine bağlar. Kent sokakları birbirini dik olarak kesmez. Çok eğimli sokaklar merdivenli yapılmış olup ayrıca sokakların genişliği de hep aynı devam etmez. Çeşmeler yolun genişlediği yerlerde, meydanlarda veya köşe başlarında yer alır. Sokaklar caddeler doğru toplanır. Bu şekli ile de Gelibolu geleneksel Türk kentinin yerleşme düzenine sahiptir.

İlçe merkezinde kültürel mirasların korunması için, eski dokunun fazla yoğunlaştırılmaması, yeni yerleşim bölgelerinin açılması gereklidir. Bu geleneksel çevrenin bir bütün olarak korunup yaşatılması, ayrıca bu çevrelere saygılı ve uyumlu yeni mekansal oluşumlarla tarihsel ve kültürel karakterin sürdürülmesi yeterince sağlanmalıdır. Tarihin kentsel öğeleri, yeni ile bir bütün oluşturacak şekilde korunmalıdır. Gelibolu kamu yönetimi, kent kimliğini olumlu ve olumsuz etkileyen geleneksel konutlardaki müdahaleleri denetlemeli, bu bölgelerde halkı, üniversiteler ve gönüllü kuruluşlar yardımıyla eğitmeli, bilinçlendirmelidir. Konut dokusunun tarihsel önemi ve kente katkıları konusunda bilgilendirilmelidir. Tarihi konutlara gereken önem verilerek onları korumalı ve çağdaş işlevler içinde yeni boyutlar kazandırılmalıdır.

Kentte var olan kamu binalarının yapı durumlarının kötü olduğu ve işlevlerini tam olarak yerine getiremediği göz önünde bulundurularak yapı durumlarının iyileştirilmesi ya da kentteki daha işlevsel yapılarla değiştirilmesi öngörülebilir.

Kentte var olan kısıtlı arazi kullanım sorununu hafifletmek için mevcut olan fonksiyonunu yitirmiş ve amacına ulaşamayan ve artık kente yük olmaya başlamış mülkleri ileriye yönelik düşünce ile yeniden gerçek kimliğine ulaştırmak gerekmektedir.

Anıtsal yapılar dokunun bütünü içinde kaybolmakta ve fark edilememektedirler. Çevrenin anıtları daha tanımlayıcı hale getirmesi gerekmektedir. Anıtların çevresindeki çevre düzenlemesi yeterli olmadığından bakımsızlık algıda zorluğa neden olmaktadır. Anıtlar kentin nirengi noktalarını oluşturmaktadır ve bunlar yerleştirilirken erişilebilirliğe önem verilmelidir.

Bölgedeki tarih, sivil ve anıtsal yapıların sürekliliğini sağlamak özgünlüğü bozmadan bazı değerleri canlandırarak olabilir. Bir taraftan da halkın güncel ihtiyaçlarının karşılanması da kısıtlanmaması gerekmektedir. Mevcut çarpık dokunun kısa sürede ve tamamen yenilenmesi gerekmektedir. Cephelerde süreklilik sağlanmalı ve aynı zamanda da kentsel dokuya uyum sağlamak için kat mülkiyetinin sınırlandırılması gerekmektedir.

Kentin turizm açısından önemi unutulmamalıdır. Kentteki turizmi ikinci konut sahipleri ve yabancı turistler oluşturmaktadır. Kentte bir tanıtım ve var olan turizm potansiyelini karşılama eksikliği görülmektedir.

Gelibolu kenti tarihi kaynaklar ve kültürel değerler açısından oldukça zengindir. Kentin gelişim sürecinde tarihi dokunun bulunduğu alanlarda yapılaşmanın kontrol altına alınması ve tarihi dokuya uygun şekilde yapılaşma ilkeleri belirlenmesi yeni yapılaşmalarda göz önünde bulunmalıdır. Çok katlı yapılar kentin yeni gelişim alanlarında inşa edilmesi kentte tarihi sürekliliğin devamında bir ilke olarak ele alınmalıdır. Tekil yapılarda yapının özgün durumunun korunması ve bu özgünlüğün sürdürülebilmesi için; yapının durumuna ve konumuna göre restorasyonu, estetiği bozan unsurlarının düzeltilmesi, eklenti katlarının azaltılması, tabelalardan ve diğer eklentilerden arındırılması ve özgün şekilde kullanılması gerekmektedir. Diğer yapılarla bir araya gelişleri incelendiğinde ise çevrede bu tarihi yapılara tehlike oluşturan yüksek yapılaşmaya verilen izinler de dikkate alınmalı bu yapıların belirtildiği gibi kent dışına, yeni yapılaşma alanlarına inşa edilmesi tercih olmalıdır. Planlama sürecinde, sürdürülebilirlik ve tarihi yaşatmada bu ilkeler ele alınmalıdır.

Çok önemli tarihi ve kültürel mirasa sahip olan Gelibolu, bu özelliklerini ortaya çıkaramamaktadır. İç Liman, Gelibolu Kalesi, Mevlevihane, Çilehane, Bayraklı Baba Türbesi gibi yapılar kentin tanıtımında önemli rol oynayabilecek potansiyele sahiptir. Koruma tercihi, bir müze anlayışı içinde değil, o yapıları kullanarak korumayı- orijinal işlevini kullanarak gerçekleştirme biçiminde olmalıdır. Kültürel ve tarihi niteliği olan yapılar tüm insanların ortak malıdır ve bu mallar devlet tarafından koruma altında olması gerektiğinden korumada mülkiyetine sahip insanlardan çok devlet destek olmalıdır. Yapıların bakımı, geliştirilmesi, bu yapılara yönelimin ve erişimin kolaylaştırılması kentin değerini artıracaktır. Tarihi kaynaklar açısından bu kadar zengin olan bir merkezin değerlendirilmesi ve bu tarihi kaynakların sürekliliğinin sağlanması Gelibolu'yu bölge içinde farklı bir konuma getirebilir. Halkın da bu korumaya ilgili ve yardımcı olması bu konuda daha başarılı çalışmalar yapılacağı anlamına gelmektedir (Anonim, 2004f).

Gelibolu Yarımadası ve Çanakkale ili ve ilçeleri Avrupa ve Asya Kıtalarını bağlayan, Türkiye ve dünya ülkeleri için önemli geçiş noktalarından biridir. İki kıta arasındaki geçişi sağlayan bu bölge aynı zamanda Akdeniz ülkelerini Karadeniz havzasına bağlayan önemli bir boğaz trafiğine sahiptir. Her yıl binlerce yük ve yolcu gemisinin geçiş yaptığı Çanakkale Boğazı tüm dünyadaki uygulamaların da gösterdiği üzere en ucuz ve güvenli taşımacılığı sağlamaktadır. Denizyolu ulaşımı az enerji sarfiyatı yanında temiz ve sağlıklı bir ulaşım yoludur. Çanakkale ili ve ilçeleri ve Gelibolu Yarımadası arasındaki deniz trafiğini mevcut durumdan daha gelişmiş bir düzeye çıkarılması gerekmektedir. Yapılan incelemeler sonunda yük ve yolcu taşımacılığının ayrılması, taşımacılık yapan feribot ve deniz motorlarının geliştirilmesi ve sefer sayılarının ihtiyacı karşılayacak düzeyde arttırılması gerekmektedir.

Gelibolu Yarımadası, Çanakkale ili ve ilçeleri arasındaki karayolu ağı incelendiğinde mevcut durum yeterli görülmemektedir. Denizyolu ulaşımında sert esen rüzgarlardan dolayı kış mevsiminde ulaşımında büyük aksaklıklar yaşanmaktadır. Ayrıca yaz aylarında ve tatil günlerinde deniz yolu ulaşımında yetersizlikler görülmektedir. İlçe bazında incelemeler yapıldığında ise Gelibolu kent içi ulaşımında

problemlere rastlanmaktadır. Köy seferleri yeterli sıklıkta değildir. Şu anda mevcut olan otogar ihtiyacı karşılamada yeterli olmadığından Gelibolu girişine yeni ve daha kapsamlı bir otogar yapılması planlanmaktadır. Şehir içi yollar dar ve iyi planlanmamıştır. Bazı apartmanların kaldırım mesafesi dahi olmadan yolla aynı sınırdaki olmaları göze çarpan önemli planlama hatalarındandır. Şehir içi yollarda yönlenme sorunları, kavşak tasarımlarında problemler, yaya trafiğini engelleyici unsurlar, kaldırımın darlığı, gerekli yollarda kaldırım bulunmaması, merkez ve merkeze yakın bölgelerde esnafın kaldırımları yaya trafiğini engelleyici düzeyde işgal edilmesi önemli ulaşım sorunlarıdır. Ayrıca, kentin diğer illerle (Tekirdağ-İstanbul-Edirne) bağlantısını sağlayan mevcut karayolu yetersiz kalmaktadır. İstanbul'dan Tekirdağ istikametine uzanan otoyolun Çanakkale'ye kadar bağlantısını sağlamak gerekmektedir. Yine denizyolu ile ulaşım seçeneklerinin etkinleştirilmesi gerekir.

Kentsel alanlar yalnızca farklı zemin özellikleri ve karmaşık yeraltı yapılanmaları ile değil aynı zamanda farklı zaman ve koşullarda inşa edilmiş yapı stoku birikimini taşıdıkları için de daha sorunludur. Yeniden yapılaşma sürecinde eğitim ve sağlık tesisleri, itfaiye, belediye gibi önemli kamu yapılarının yerleri deprem riskleri en az olabilecek sağlam zeminlerde inşa edilmelidir. Planlarda öncelik mülkiyet sınırlarında değil, toprak kalitesi ve fay hatları gibi jeolojik verilerde olmalıdır.

İlçede belirlenen tehlikeli bölgelerde yerleşim alanlarının yapılaşmaya açılmaması, bu bölgelerde kentsel kullanım alanları olan parklar, çocuk oyun alanları, spor alanları ve ormanlık alanlar gibi rekreasyonel alanlar yaratılmalıdır. Gelibolu'nun stratejik, tarihi, ekonomik ve çevresel açıdan büyük bir potansiyele sahip olması nedeniyle etkisi azaltılabilecek, kurtarma çalışmaları kolaylaştırıp etkinleştirilebilecek, yeniden yapım çalışmaları hızlandırılabilir (Anonim, 2004a).

Gelibolu ilçesi teknik alt yapısı incelendiğinde, su, kanalizasyon, elektrik ve haberleşme konularında temel sorunlar tespit edilmiştir. Gelibolu'nun halihazırdaki kanalizasyon sistemi var olan gereksinimi karşılayabilecek durumdadır. Fakat çok

yakında sistemde bulunan çözümlenmezse ağır mali ve çevresel sorunlara dönüşebilir. Kanalizasyon sistemi Gelibolu'nun nüfusunun artacağı hesaplanarak genişletilmiştir. Yarımada turistik amaçlı çok önemli kültür değerlerinin bulunduğu bir bölgedir. Bu yöre içerisinde herhangi bir kirliliğe izin verilmemelidir.

Kentte kanalizasyon ve su açısından cazibe sisteminin tam olarak kullanılmadığı görülmüştür. Bunlara ek olarak kanalizasyon boruları ile su borularının birbirine yakınlığı ve kanalizasyon borularının çoklu birleşmelerin aşırı yüklemeler sonucunda patlama riskinin olması şehri tehdit eden önemli etkenlerdir. Gelibolu'nun mevcut elektrik hattından sağladığı elektrik yeterlidir. Fakat yüksek gerilim ve düşük gerilim hatlarının bazı yerlerde birbirine çok yakın geçmesi ve elektrik direklerinin ve telefon direklerinin mevcut yapılara olan uzaklığı olası bir afet durumunda ya da gündelik yaşamda insan hayatını tehdit eden bir unsur olarak görülmüştür.

Gelibolu kenti bu sorunların çözülmesi ile önceden yapılmış altyapı sisteminin tehlikelerinden kurtulabilir. Gelibolu kentinin genişlediği, kuzeybatı ve batı bölgeleri altyapı açısından uygundur. Bu bölgede gelişmeye devam ederse ileride cazibe sisteminin kullanılması kolaylaşacaktır. Bu da büyük bir elektrik tasarrufu anlamına gelmektedir. Ayrıca Gelibolu Belediyesinin yerleşiminin kooperatif konutlar gelişme bölgelerinde uzun yıllar yetecek altyapı hizmetleri döşenmiş ve kullanıma hazırdır. Şu anda proje aşamasında olan doğal gaz hattının döşenmesi ise kirliliği ve ısınma giderlerini düşürmesinden dolayı ve ocak yakıtı, banyoda kullanılması gibi çok yönlü yararlarından dolayı yapılmasında yarar görülmüştür (Anonim, 2004g).

Gelibolu kenti ve çevresinin sahip olduğu ve kalkınmasında önemli rol oynayan ekolojik, ekonomik, sosyal ve estetik potansiyellerinin planlama anlamında değerlendirilemediği sonucuna varılmıştır.

Tüm bu elde edilen veriler ışığında Gelibolu ilçesinin mevcut yapısının geliştirilmesi çalışmalarında ve gelecekteki planlama ve sürdürülebilir kalkınma odaklı çalışmalarda İlçenin sahip olduğu zengin doğal ve kültürel peyzaj

potansiyelinden yeterince yararlanılmalı, bu amaçla disiplinler arası çalışmalarla bütüncül planlamalara geçilmeli ve uygulayıcılar da (Gelibolu Belediyesi) alınan bu planlama kararlarını ivedilikle uygulamalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, C., ve Sarı, D., 2006. *Kentsel Biyoçeşitlilik ve Peyzaj Planlama*.
http://sura.cevreorman.gov.tr/gelen_tebliğ/7_konu/cengiz_derya.doc
- Adaman. F., 2005. Anahtar Kavram; Sürdürülebilirlik, Buğday. Sayı 34 Kasım-Aralık, S.15
- Akşehirli, İ., 2005. Küçükçekmece Gölü ve Yakın Çevresinde Ekolojik Planlamaya Yönelik Peyzaj Analizi. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Alpaslan, Z., Erses, M.S., Özpay, M., Erdoğan, E., Gül, N.N. ve Artaş, A. 1993. Gelibolu Nazım İmar Planı Revizyonu. İller Bankası I. Bölge Müdürlüğü İmar Planlama Şube Müdürlüğü, İstanbul.
- Alptekin, C., Çopur, S., 2004. Sosyo- Ekonomik Durum ve Dinamikler. Gelibolu Planlama Projesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Anonim, 2000. Devlet İstatistik Enstitüsü Verileri, Ankara.
- Anonim, 2002a. Çanakkale İli Raporu. Çanakkale Valiliği, Çanakkale.
- Anonim, 2002b. Gelibolu Kaymakamlığı Brifing Dosyası, Gelibolu.
- Anonim, 2003. Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Tematik Paneli Vizyon ve Öngörü Raporu.
- Anonim, 2004a. Doğal Afetler Araştırması. Gelibolu Planlama Projesi ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Anonim, 2004b. Gelibolu'da Hava, Su, Toprak ve Gürültü Kirliliği. Gelibolu Planlama Projesi ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Anonim, 2004c. Çanakkale Orman Bölge Müdürlüğü. Çanakkale Orman İşletme Müdürlüğü. Gelibolu Orman İşletme Şefliği. Amenajman Planı.
- Anonim, 2004d. Gelibolu İlçesinde Mülkiyet Durumu. Gelibolu Planlama Projesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Anonim, 2004e. Gelibolu İlçesi'nde Tarım. Gelibolu Planlama Projesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

- Anonim, 2004f. Tarihsel Kaynaklar. Gelibolu Planlama Projesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Anonim, 2004g. Gelibolu da Altyapının Değerlendirilmesi. Gelibolu Planlama Projesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Anonim, 2005. *Gelibolu da ki Mevcut Dereler*,
<http://www.burasicanakkale.com>
- Anonim, 2006a. *Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü. Planlama ve Strateji Çevresel Etki Değerlendirme Daire Başkanlığı. Çevre Düzeni Planları*,
<http://www.cedgm.gov.tr/cdplanlari.htm>
- Anonim, 2006b. *İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Yönetmelikler*.
http://www.ankara_bel.gov.tr/mahalli/48.htm
- Anonim, 2006c. *Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Yapıların Denetimi ve Yıkılması ile İlgili İrtifak Hakkı Uygulamalı Yönetmeliği*.
http://www.spo.org.tr/MEVZUAT/IMAR_VE_PLANLMA/GELIBOLU_MILLI_PARKI_YONETMELIGI.doc
- Anonim, 2006d. *Gelibolu Martı Otel*.
<http://www.gelibolumarti.com/com/tr/ulasim.htm>
- Anonim, 2006e. Gelibolu Kaymakamlığı Brifing Dosyası, Gelibolu
- Anonim, 2007a. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu Piri Reis Yüksek Okulu Verileri, Çanakkale.
- Anonim, 2007b. Gelibolu'yu Tanıtma Gönüllüleri. www.gelitag.com
- Anonim, 2007c. *Gelibolu Fotoğrafları Galerisi*. Gelibolu'yu Tanıtma Gönüllüleri,
http://www.gelitag.com/turkish/m_album.asp
- Anonim, 2008a. *Nüfus Bilgileri*,
<http://www.clubgelibolu.blogspot.com/2008/gelibolu-nfusu-31bin-246.html>
- Anonim, 2008b. *Gelibolu Köyleri*,
http://www.gelibolu.gov.tr/pages/koyler/ko_bolayir.htm
- Anonim, 2008c. *Evreşe Köyü*,
http://www.gelibolu.gov.tr/pages/koyler/ko_evrese.htm
- Anonim, 2008d. *Güneyli Köyü*,
http://www.gelibolu.gov.tr/pages/koyler/ko_guneyli.htm

Anonim, 2008e. *Cumalı Köyü*,

http://www.gelibolu.gov.tr/pages/koyler/ko_cumali.htm

Anonim, 2008f. *Burhanlı Köyü*,

http://www.gelibolu.gov.tr/pages/koyler/ko_burhanli.htm

Anonim, 2008g. *Karainebeyli Köyü*,

http://www.geltag.com/databank.asp?text_id=461

Anonim, 2008h. *Ocaklı Köyü*,

http://www.gelibolu.gov.tr/pages/koyler/ko_yuluce.htm

Arcan, E., 2003. Gelibolu'nun Geleneksel Konut Çevresinin Kültür Bağlamında İncelenmesi. T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 233s.

Avcı, B., Aksel, E. ve Özmen, M. 2004. Gelibolu Planlama Projesi. Jeomorfoloji, İklim, Eğim ve Toprak Haritaları. ODTÜ, Ankara.

Aysu, E., 1977. Gelibolu Planlama Açıklama Notu, İstanbul.

Bademli, R.R., Sarı, K.B., 2002. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Uzun Vadeli Gelişme Planı Çalışmaları Cilt 1 Tespitler ve Değerlendirmeler. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı (Barış Parkı) Planlama ve Danışma Bürosu. ODTÜ, Ankara.

Bağcı, S., Gürçay, M., Kuşçu, Y., Toprak, D., 2004. Ekolojik Sistemler ve Ekolojik Planlama. Gelibolu Planlama Projesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

Başak, E., 2003. Ekolojik Ekonomi. Bak Şu Bozkıra. Yeşil Atlas. Miras Coğrafyalar Sıfır Yokoluş, S.125-131.

Başal, M., 1981. İznik Gölü Çevresi Peyzaj Planlaması. A.Ü. Ziraat Fakültesi Bahçe Mimarisi ve Ağaçlandırma Kürsüsü. Doktora Tezi, Ankara.

Başkaya Türer, F.A., 2006. Peyzaj Mimarlığı Bakış Açısından Ekoloji. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Bölge Şubesi Peyzaj Mimarlığı Bülteni, İstanbul.

Bayraktar, A., 1973. İzmir Şehrinin İmarında Peyzaj Mimarlığı İle İlgili Problemler ve Prensiplerin Tespiti. E.Ü. Ziraat Fak. Yayınları. Yayın No: 33. Yalova Bahçe Kültürleri Araştırma ve Eğitim Merkezi. Birlik Matbaası. Sayı 2, Ankara.

- Buchward, K., Harfst, W., ve Krause, E., 1973. Gutachten für einen Landschaftsrahmenplan Bodensee Baden-Württemberg, Ein Beitrag zur Regionalen Entwicklung im baden-württembergischen Bodenseegebiet aus der Sicht der Landespflege, der Land- und Forstwirtschaft und der Erholung, Im Auftrag des Ministeriums für Ernährung, Landwirtschaft und Umwelt Baden-Württemberg, Deutschland.
- Çetin, M., 2001. Tarihsel Açından Gaziantep'in Kentsel Gelişimi. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, 144s.
- Demirel, Ö., 1998. Çoruh Havzası (Yusufeli Kesimi) Doğal Kaynak Değerlerinin Rekreasyon ve Turizm Potansiyeli Açısından Değerlendirilmeleri Üzerine Bir Araştırma. KTÜ. Orman Fak. 61080, Trabzon.
- Edizel, H.Ö., Kubilay, A.B., Sevin, S., 2004. Gelibolu da Hizmetler Sektörü. Gelibolu Planlama Projesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Eke, F., 2000. Kentsel Ekolojik Planlama. 2000'li Yıllarda Yaşadığımız Çevre ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu. Bildiriler Kitabı. A.Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Ankara.
- Erdönmez, İ.M., 2002. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi ve Peyzaj Mimarlığı Mesleği Açısından Önemi. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası İstanbul Bölge Şubesi 2002–2004 Dönem Bülteni, İstanbul, 6–9.
- Gülez, S., 1989. Apar-Bahçe ve Peyzaj Mimarisi. KTÜ. Orman Fak. Ders Teksirleri Serisi 29. KTÜ Basımevi, Trabzon.
- Işıldar, D., 1987. Mersin Kenti Yeşil Alanları. ODTÜ. Mimarlık Fak. Şehircilik Bölümü (Mezuniyet Tezi Özeti), Ankara.
- İrdesel, M., 2003. Gelibolu ve Yöre Tarihi. Gel Tur Ajans–2. Baskı, Gelibolu.
- İbrahimov A., Çalışkan V., 2005. Bir Kültür Transferi Örneği: Gelibolu'da Beyaz Ruslar (1920-1923). Ulusal Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı, İstanbul.
- Kahraman, G.N., 1999. Kayseri Kenti Gelişme Alanının Peyzaj Planlama Kapsamında Değerlendirilmesi. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, 117s.

- Karaca, H., 1999. Ankara'nın Tarihsel Dokusunun Kent kimliğine Etkisi ve Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 205s.
- Kelkit, A., Akbulak, C., Erginal, A.E., ve Özcan, H., 2008. Tourism Activities in Wetland: A Case Study of Kavak Delta (Çanakkale, NW Turkey). Conference on Water Observation and Information System For Decision Support. 27-31 May 2008- Ohrid, Republic of Macedonia.
- Kıray, M., 2005. Aynalı Pazar Haftalık Siyasi Gazete Arşivi, Çanakkale.
- Koç, N. ve Şahin, Ş., 1999. Kırsal Peyzaj Planlaması. A.Ü. Ziraat Fak. Yayın No:1509. Ders Kitabı:463, Ankara.
- Koç, T., 2004. Çanakkale Yerleşmesinin Durum Raporu 2003. Çanakkale Belediyesi, Yerel Gündem 21, Çanakkale.
- Kopar, İ., Özdemir, Ü. ve Kaya, G., 2004. Mehmet Çalık Kent Yakını Mesire Alanının (Baştepeler_Kayseri) Çevresel Özellikleri ve Doğal Çevreyle Bütünleşme Çabaları. Atatürk Üniv. Fen Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:4. Sayı:32, Erzurum.
- Kurtoğlu, F., 1938. *Gelibolu ve Yöresi Tarihi*. Edirne Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları. Sayı: 3. Resimli Ay Matbaası T.L. Şirketi, İstanbul.
- Küçükerbaş, E.V. ve Malkoç, E., 2000. Planlama ≠ Tasarım. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası. Peyzaj Mimarlığı Kongresi, Ankara, S: 533-534.
- Lovejoy, D., 1973. Land Use and Landscape Planning, Edinburg.
- Mc Harg, I. L., 1969. Processes as Values. In Design With Nature. Ppublished for The American Museum of Natural History, New York.
- Oğuz, C., 2005. Gelibolu Tarihi Kültürü ve Sosyo-Ekonomik Yapısı. ÇOMÜ. Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksek Okulu Turizm ve Otel İşletmeciliği. Basılmamış Ön lisans Tezi, Gelibolu.
- Özcan, K., 2000. Kırıkkale Kenti Mevcut Alan Kullanım Kararları ve Açık-Yeşil Alan Verilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 109s.
- Özdemir, A., 2003. Ankara-Kalecik İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Potansiyelinin Saptanması ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 247s.

- Pehlivanoğlu, M. T., 1986. Belgrad Ormanlarının Rekreasyon Potansiyeli ve Planlama İlkelerinin Tespiti. İ.Ü. Orman Fak. Doktora Tezi, İstanbul.
- Polatkan F., Şahin Ş., 2002. Kırsal Peyzaj Planlama Ders Notları. A.İ.B.Ü. Düzce Orman Fakültesi. Peyzaj Mimarlığı, Düzce.
- Polat, A., Özyaydınlık, Ş.T. ve Yusuppow G., 2004. Alternatif enerji Kaynakları. Gelibolu Planlama Projesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Sözen, N., 1977. Ankara Şehri İçin Şehir Dışı Rekreasyon Alanlarının Planlama İlkelerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma.A.Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara..
- Tekin, P.S., Tuçaltan, G., 2004. *Nüfus ve Sosyal Yapı. Gelibolu Planlama Projesi.* ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge Planlama Bölümü, Ankara.
- Temiziç, A.Y., 2000. İmar Planına Esas Olacak Jeolojik Rapor. İller Bankası Genel Müdürlüğü İmar Planlama Dairesi Başkanlığı Jeolojik Etüt Şube Müdürlüğü, Çanakkale.
- Tuowski, G. ve Strassert, G., 1972. Ein Nutzwertanalytischer Ansatz für die Freizeit- und Fremdenverkehrsplanung İn: Raumforschung und Raumordnung. H.1 Seite 27-31, Deutschland.
- Türk, V., 1993. Adana Kenti Yeşil Alanlarının Bugünü ve Kentsel Gelişme Perspektifi Işığında Gelecek İçin Yapılması Gereken Çalışmalar. Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana, 203s.
- Ulus, A., 2000. İskenderun Kenti ve Yakın Çevresinin Peyzaj Ekolojisi Açısından İncelenmesi. İstanbul Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- Uzun, G., 1974. Adana Şehir ve Yakın Çevresinin Peyzaj Mimarisi yönünden Sorunlarının Saptanması ve Çözüm Yolları Üzerine Bir Araştırma. Ç.Ü. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarisi Kürsüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Adana, 204s.
- Uzun, G. ve diğ., 1993. Datça ve Bozburun Yarımadalarının Aktüel Durumunun Tespiti, Ekolojik Peyzaj ve Optimal Alan Kullanım Planının Belirlenmesi. T.C. Çevre Bakanlığı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, Proje No: 03 G92/01, Adana.

- Uzun, G., 1993. Kentsek Rekreasyon Alan Planlaması. Ç.Ü. Ziraat Fak. Ders Kitabı. No: 48, Adana.
- Ülkü, O., 1998. Gelibolu'da Bulunan Türk Dönemi Mimari Eserleri. Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 201s.
- Ünal, Y., Ökten, A., Yenen, Z. ve Sönmez, Ö., 1989. Gelibolu Yerleşmesi Ekonomik-Toplumsal ve Fiziki Çevre Çözümleme Çalışması. Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Yavuzşefik, Y., 2000. Peyzaj Onarım Tekniği (Bitkisel Örtüleme) A.İ.B.Ü. Orman Fak. Orman Müh. Böl. Sivilkültür Anabilimdalı, Düzce.
- Yazıcı, G., 2004. Gelibolu Mevlevihanesi Dergisi. Çanakkale.
- Yılmaz, B., 2001. Bartın İli ve Yakın Çevresi Peyzaj Potansiyelinin Saptanması ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma.A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 214s.
- Yiğitler, S., 2001. Karşıyaka İlçesi Örneğinde Kent Dokusu ve Açık-Yeşil Alan İlişkileri Üzerine Bir Araştırma. E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 164s.
- Yücel, S., 1999. İzmir Kenti Konak-Alsancak Kıyı Kesimi Peyzaj Planlama sı Üzerine Bir Araştırma. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 76s.
- Zengin, Ö., Kutlu, D., Batmaz, Z., 2004. Gelibolu da bölgesel ve Kentsel Ulaşım. Gelibolu Planlama Projesi. ODTÜ Mimarlık Fakültesi. Şehir Bölge PlanlamaBölümü,Ankara.

TABLULAR

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 3.1	Orjin (1994)'e göre peyzaj planlamanın özellikleri	20
Tablo 3.2	Ekolojik planlamada bölgesel ve kentsel hedefler	29
Tablo 5.1	Gelibolu kentinin florasını oluşturan başlıca türler	45
Tablo 5.2	Gelibolu ve çevresi karasal fauna türleri	49
Tablo 5.3	Gelibolu ve çevresi kuş türleri	50
Tablo 5.4	1825–2007 yılları arasındaki nüfus değişimi	55
Tablo 5.5	Gelibolu kenti ekonomik yapı çizelgesi	57
Tablo 5.6	Gelibolu kenti işgücü durumu	57
Tablo 5.7	Gelibolu kenti işgücündeki nüfus grafiği	57
Tablo 5.8	Gelibolu'da hayvancılığa dair sanayi	58
Tablo 5.9	Gelibolu da ki diğer sanayi kuruluşları	59
Tablo 5.10	İşlenebilir arazi dağılımı	69
Tablo 5.11	Tarla ürünleri ve ekilen ürün miktarları	70

ŞEKİLLER

<u>Şekil No</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
Şekil 4.1	Gelibolu kenti ve çevresi	32
Şekil 4.2	Gelibolu kent'inden bir görünüm	32
Şekil 5.1	Gelibolu ve çevresinde yıllık ortalama sıcaklık ve Gelibolu Yarımadası'nda aylara göre yüksek, alçak ve ortalama sıcaklık değerleri	35
Şekil 5.2	Gelibolu ve çevresinde yıllık ortalama bağıl nem ve Gelibolu Yarımadası'nda aylar itibariyle ortalama bağıl nem	36
Şekil 5.3	Gelibolu ve çevresinde yıllık ortalama rüzgar hızı ve Gelibolu Yarımadasında aylar itibariyle ortalama rüzgar hızı	36
Şekil 5.4	Gelibolu' da ki kaya çeşitlerinden bir görünüm	38
Şekil 5.5	Gelibolu kenti ve çevresi toprak verimliği haritası	39
Şekil 5.6	Gelibolu Yarımadası Jeoloji haritası	40
Şekil 5.7	Gelibolu kenti ve çevresinin eğim dereceleri haritası	42
Şekil 5.8	Gelibolu Liman'ından bir gravür	61
Şekil 5.9	1800–1900 yılları arası Gelibolu halkı'nın yerleşim şeması	63
Şekil 5.10	Çanakkale yöresi ulaşım haritası	64
Şekil 5.11	Hamzakoy'dan bir görünüm	65
Şekil 5.12	Hamzakoy sahil'inden bir görünüm	66
Şekil 5.13	Alaeddin Mahallesinden bir görünüm	66
Şekil 5.14	Gelibolu Alaeddin Kalfa Mezarlığı	67
Şekil 5.15	Hükümet Konağı'ndan bir görünüm	68
Şekil 5.16	Camiikebir Mahallesi'nden bir görünüm	68
Şekil 5.17	Gazi Süleyman Paşa Mahallesinden bir görünüm	69
Şekil 5.18	Mehmet Aksoy Ağaçlandırma Sahası	71
Şekil 5.19	M. Nuri Erer Belediye Çamlığı ve Piknik Alanı	71
Şekil 5.20	Ahmed-i Bican ve Mehmed-i Bican'ın Türbelerinin de bulunduğu 1500 m ² lik çamlık alan	72
Şekil 5.21	Gelibolu Belediyesi Tarih ve Çevre Derneği Parkı	73
Şekil 5.22	Gelibolu Belediyesi Tarih ve Çevre Derneği Parkı Çocuk	73

Oyun Alanı		
Şekil 5.23	Deniz Kuvvetleri Kültür Parkı	73
Şekil 5.24	Hamzakoy Sevgi Parkı	74
Şekil 5.25	Evcil Kuşları Yaşatma ve Koruma Derneği Kültür Parkı	74
Şekil 5.26	Atatürk Heykeli ve Tören Alanı	75
Şekil 5.27	Gelibolu giriş'inden bir görünüm	75
Şekil 5.28	Refüj bitkilendirmesi'nden bir görünüm	75
Şekil 5.29	Kayalıklardan bir görünüm	76
Şekil 5.30	Kayalıklar mevki'in de bulunan bir çocuk oyun alanı	76
Şekil 5.31	Gelibolu İç Limanından gece görünümü	77
Şekil 5.32	Gelibolu iç Limanından ve Kale Burcundan bir görünüm	77
Şekil 5.33	Balıkhaneden bir görünüm	78
Şekil 5.34	Yukarı Çarşıdan bir görünüm	78
Şekil 5.35	Bolayır'dan bir görünüm	79
Şekil 5.36	Güneyli Köyü'nden bir görünüm	82
Şekil 5.37	Ece Bey'in Mezarı	84
Şekil 5.38	Kömür Liman'ından bir görünüm	85
Şekil 5.39	Mevlevihane'den bir görünüm	88
Şekil 5.40	Namazgah'tan bir görünüm	89
Şekil 5.41	Hamzakoy'dan bir görünüm	90
Şekil 5.42	Fransız Mezarlığı'ndan bir görünüm	91
Şekil 5.43	Kalenin de içinde bulunduğu genel bir görünüm	92
Şekil 5.44	Çilehane'den bir görünüm	93
Şekil 5.45	Bayraklı Baba'dan bir görünüm	94
Şekil 5.46	Hallacı Mansur Türbesi'nden bir görünüm	95
Şekil 5.47	Büyük Cami'den bir görünüm	96
Şekil 5.48	Piri Reisin 1. Dünya Haritası	98
Şekil 5.49	Çanakkale Şehitler Abidesi	99
Şekil 5.50	Mustafa Kemal Atatürk'ün Karargah olarak kullandığı ev	100
Şekil 5.51	Anıt Mezarlardan bir görünüm	101

YAŞAM ÖYKÜSÜ

1981 yılında Çanakkale’de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Gelibolu’da tamamladı. 1999 yılında girdiği Abant İzzet Baysal Üniversitesi Düzce Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü’nden 2004 yılında Peyzaj Mimarı unvanıyla mezun oldu. 2004 – 2005 yılları arasında İstanbul Ağaç A.Ş. ne bağlı Üsküdar Fidanlığında ve sonrasında Osmanlı Bahçesi Fidanlığında Peyzaj Mimarı olarak çalıştı. 2005 yılında ÇOMÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans öğrenimine başladı. 2007 yılında Palmiye Fidancılık Ltd. Şti.’nde Peyzaj Mimarı olarak çalışmaya başladı ve halen bu şirkette görevini sürdürmektedir.